

BIBLIOTECA

MARXISTĂ-LENINISTĂ

ENGELS

**ORIGINA FAMILIEI,
A PROPRIETĂȚII PRIVATE
ȘI A STATULUI**

EDITURA PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN

FRIEDRICH ENGELS

ORIGINA FAMILIEI,
A PROPRIETĂȚII PRIVATE
ȘI A STATULUI

IN LEGĂTURĂ CU CERCETĂRILE
LUI LEWIS H. MORGAN

EDITURA PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN
1947

Traducerea de față a fost întocmită în colectivul de redacție al Editurii P. C. R., după ediția în limba germană apărută în Editura în Limbi Străine, Moscova 1940.

Textul este redat după ediția a IV-a, ultima, apărută sub îngrijirea lui Engels în 1891.

În adaus s'a introdus articolul „Descoperirea unui nou caz de căsătorie pe grupe”, pe care Engels l-a scris de abia după ce ediția a IV-a fusese pregătită, articol ce a fost publicat în „Neue Zeit” (1892-1893, vol. I, pag. 373-375, ed. germană).

Notele purtând indicativul Nota Red. aparțin Editurii în Limbi Străine.

P R E F E Ț E

I. LA EDIȚIA ÎNTAIA 1884

Capitolele care urmează constituie, într'o anumită măsură, îndeplinirea unei însărcinări testamentare. Karl Marx însuși intenționa să expună rezultatele cercetărilor lui Morgan, în legătură cu acelea ale cercetării sale — pot spune până la un anumit punct ale cercetării noastre —, cercetare materialistă a istoriei, și abia prin aceasta să lămurească toată însemnătatea lor. Morgan descoperise doar, în felul său, din nou, în America concepția materialistă a istoriei, descoperită cu 40 de ani în urmă de către Marx și, condus de ea, ajunsese, în punctele principale, comparând barbaria cu civilizația, la aceleași rezultate la care ajunsese și Marx. Și după cum ani de-a rândul economiștii de profesie din Germania au copiat cu asiduitate „Capitalul”, trecându-l în acelaș timp cu îndărătnicie sub tăcere, tot așa au procedat și reprezentanții științei „preistorice” din Anglia, cu „Ancient Society”¹ a lui Morgan. Lucrarea mea poate înlocui numai într'o mică măsură ceea ce nu i-a mai fost dat răposatului meu prieten să facă. Am totuși la dispoziție extrasele lui amănunțite din Morgan, cu însemnări critice, pe care le redau aici în măsura în care se referă la lucrarea noastră.

---

¹ „Ancient Society, or Researches in the Lines of Human Progress from Savagery, through Barbarism, to Civilization”. By Lewis H. Morgan, London Macmillan and Co., 1877, adică „Societatea Antică sau cercetări asupra căilor de dezvoltare ale omenirii dela sălbăticie, prin barbarie, la civilizație” de L. H. Morgan. Cartea este tipărită în America și, lucru curios, e greu de găsit la Londra. Autorul a murit acum câțiva ani. — (Nota lui Engels)

După concepția materialistă, factorul care în ultimă instanță hotărăște în istorie este producerea și reproducerea vieții nemijlocite. Aceasta însă, la rândul ei, este de două feluri. Pe de o parte, producerea mijloacelor de trai: alimente, îmbrăcăminte, locuință și a uneltelor necesare în acest scop; pe de altă parte, producerea oamenilor înșiși, perpetuarea speciei. Instituțiile sociale sub care trăiesc oamenii dintr'o anumită epocă istorică și dintr'o anumită țară sunt condiționate de amândouă felurile de producție: pe de o parte de treapta de dezvoltare a muncii; pe de alta, de treapta de dezvoltare a familiei. Cu cât e mai puțin dezvoltată munca, cu cât este mai limitată cantitatea produselor ei, deci și bogăția societății, cu atât mai predominantă apare influența legăturilor de rudenie asupra orânduirii sociale. Or, în cadrul acestei diviziuni a societății pe baza legăturilor de rudenie se dezvoltă din ce în ce mai mult productivitatea muncii; odată cu ea se dezvoltă proprietatea privată și schimbul, deosebirea de bogăție, posibilitatea de folosire a puterii de muncă străine și, prin aceasta, baza contradicțiilor de clasă: elemente sociale noi, care în decurs de generații se străduiesc să adapteze vechea ordine socială la noile împrejurări, până ce în sfârșit, incompatibilitatea dintre una și alta duce la o transformare deplină. Vechea societate bazată pe uniuni de gintă se sfârșește prin ciocnirea dintre noile clase sociale, dezvoltate în sânul ei; în locul ei apare o societate nouă, organizată în stat, ale cărei subdiviziuni nu mai sunt uniunile de gintă ci uniunile teritoriale, o societate în care relațiile de familie sunt complet dominate de relațiile de proprietate și în care se desfășoară, de aci înainte în mod liber, acele antagonisme de clasă și acele lupte de clasă care alcătuiesc conținutul întregii istorii scrise de până acum.

Lui Morgan îi revine marele merit de a fi descoperit și restabilit, în trăsăturile ei de căpetenie, această temelie preistorică a istoriei noastre scrise și de a fi găsit, în uniunile de gintă ale Indienilor din America de Nord, cheia care ne desleagă enigmatul cel mai însemnat, până acum nedesleat, al străvechii istorii a Grecilor, Romanilor și Germanilor. Scrierea lui nu este însă o muncă de o zi. El a luptat cu materialul său timp de vreo patru-

zeci de ani până ce l-a stăpânit cu desăvârșire. Tocmai deaceea cartea lui este una din puținele opere care fac epocă în vremea noastră.

În expunerea ce urmează, cititorul va deosebi ușor, în linii generale, ceea ce aparține lui Morgan și ceea ce am adăugat eu. În capitolele istorice privitoare la Grecia și Roma nu m'am mărginit la datele furnizate de Morgan, ci am adăugat ceea ce am avut la dispoziție. Capitolele despre Celți și Germani îmi aparțin, în esență, mie; Morgan d'spunea în această privință aproape numai de izvoare de a doua mână, iar în ce privește pe Germani — în afară de Tacit — el nu poseda decât proastele falsificări liberale ale domnului Freeman. Considerațiile economice, care erau suficiente lui Morgan pentru scopul său, însă care erau cu totul neîndestulătoare pentru al meu, au fost toate din nou preluorate de mine. Și, în sfârșit, se înțelege dela sine, că răspunzător sunt eu pentru toate concluziile, în măsura în care nu-l citez în mod expres pe Morgan.

II. LA EDIȚIA A PATRA 1891

Edițiile precedente ale acestei scrieri, care au apărut într'un mare tiraj, sunt epuizate de aproape o jumătate de an și editorul mi-a cerut de multă vreme să pregătesc o nouă ediție. Lucrări mai urgente m'au împiedicat până acum să fac acest lucru. Dela apariția primei ediții au trecut șapte ani, în care timp cunoașterea formelor primitive ale familiei a făcut progrese însemnate. Trebuia deci să fac cu sârguință îndreptări și complectări și aceasta cu atât mai mult cu cât plănuita imprimare a textului de față îmi va face cu neputință, pentru câțeva vreme, introducerea altor schimbări.¹

Am revăzut deci cu atenție întregul text și am făcut o serie

---

¹ Cu prilejul tipăririi anterioare a acestei prefete, apărute în „Neue Zeit“, 1890—1891, vol. 2, fascicula 41, pag. 460, sub titlul „Cu privire la istoria familiei primitive (Bachofen, MacLennan, Morgan)“, această frază suna astfel: „și cu atât mai mult, cu cât noua ediție urmează să fie tipărită într'un tiraj care astăzi devine ceva normal în literatura socialistă germană, dar care în alte domenii ale tipăririi cărților în limba germană este încă o raritate“. — *Nota Red.*

de adăugiri, în care sper că am ținut seama în modul convenit de stadiul actual al științei. În afară de aceasta, dau, în continuare, în această prefață, o scurtă privire asupra dezvoltării istoriei familiei, începând dela Bachofen până la Morgan; și aceasta o fac în primul rând pentru motivul că școala engleză a preistoriei, molipsită de șovinism, continuă a face tot ce-i stă în putință pentru a trece sub tăcere transformarea produsă în concepțiile asupra preistoriei prin descoperirile lui Morgan, fără a se jena totuși deloc să-și însușească rezultatele obținute de el. Acest exemplu englez este urmat cu zel pe alocuri și prin alte țări.

Lucrarea mea a fost tradusă în diferite limbi străine. Mai întâi în italianește: „L'origine della famiglia, della proprietà privata e dello stato, versione riveduta dall'autore”, di Pasquale Martignetti; Benevento 1885. Apoi în românește: „Origina familiei, a proprietății private și a statului”, traducere de Ioan Nădejde, în revista ieșană „Contemporanul”, Septembrie 1885 — Mai 1886. Apoi în limba daneză: „Famijens, Privatejendomens og Statens Oprindelse”, Dansk, af Forfatteren gennemgaaet Udgave, besørget af Gerson Trier, Köbenhavn 1888. O traducere franceză făcută de Henri Ravé, după ediția actuală germană, se află sub tipar.

* * *

Înainte de 1860 nu poate fi vorba de o istorie a familiei. În domeniul acesta, știința istorică era încă cu totul sub influența celor cinci cărți ale lui Moise. Forma patriarhală a familiei descrisă în ele mai amănunțit decât oriunde, nu numai că fu acceptată în mod indiscutabil ca cea mai veche, dar — exceptând poligamia — ea fu chiar identificată cu familia actuală burgheză, astfel că, de fapt, concluzia era că familia n'ar fi suferit absolut nicio evoluție istorică; cel mult se admitea că în timpurile primitive ar fi putut exista o perioadă de raporturi sexuale lipsite de orice norme. Este adevărat că, în afară de căsătoria monogamă, mai era cunoscută și poligamia orientală

și poliandria indo-tibetană; dar aceste trei forme nu puteau fi rânduite într'o ordine succesivă istorică și figurau una lângă alta fără nicio legătură între ele. Faptul că la unele popoare din antichitate, ca și la unele popoare sălbatice, care mai există și azi, descendența se socotea nu după tată, ci după mamă, linia feminină fiind privită așa dar ca singura valabilă; că la multe popoare contemporane este oprită căsătoria în sânul anumitor grupe mai mari, care pe atunci încă nu fuseseră cercetate mai de aproape, și că acest obicei se întâlnește pe toate continentele — faptele acestea erau, ce-i drept, cunoscute și pilde de acest fel fură adunate din ce în ce mai multe. Nimeni însă nu știa să tragă o concluzie din ele, și chiar în opera lui E. B. Tylor, „Researches into the Early History of Mankind”, etc. (1865), ele figurează doar ca „obiceiuri ciudate” alături de interdicția, în vigoare la unii sălbatici, de a se atinge lemnul aprins cu o unealtă de fier, sau alte caraghioslăcuri religioase asemănătoare.

Cercetarea istoriei familiei datează din 1861, dela apariția operei lui Bachofen „Das Mutterrecht” [„Matriarhatul”]. Autorul face în ea următoarele afirmații: 1. că la început oamenii au trăit în raporturi sexuale nestăvilite, pe care el le numește, cu o expresie nepotrivită, heterism¹; 2. că astfel de raporturi exclud orice paternitate sigură, că deci descendența nu poate fi socotită decât în linie feminină — conform matriarhatului — și că la început acesta era cazul la toate popoarele din vechime; 3. ca urmare se acorda femeilor, ca mame — singurii părinți cunoscuți cu certitudine ai tinerei generații — un grad înalt de respect și de considerație care, după părerea lui Bachofen, ajunsese cu timpul până la o complectă domnie a femeilor (Gynecocrazia); 4. că trecerea la căsătoria monogamă, în care femeia aparținea exclusiv unui singur bărbat, cuprindea în sine o violare a unei străvechi porunci religioase, (adică în fapt o violare a dreptului tradițional al celorlalți bărbați asupra aceleiași femei) violare care trebuia ispășită, sau dacă era tolerată, trebuia să fie răscumpărată de femeie prin aceea că se dădea altora pentru un anumit timp.

---

¹ Vezi nota lui Engels, pag. 32, ed. de față. — Nota Red.

Bachofen găsește dovezi pentru aceste teze în nenumărate pasagii adunate cu cea mai mare sârguință din literatura clasică veche. Evoluția dela „heterism” la monogamie și dela matriarhat la patriarhat se îndeplinește, după dânsul, mai ales la Greci, în urma dezvoltării continue a ideilor religioase, a introducerii de noi zei, reprezentanți ai concepției noi, în vechea grupă de zei tradiționali care reprezintă vechea concepție, astfel că cea din urmă este din ce în ce mai mult împinsă pe planul al doilea de către cea dintâi. Așa dar, după Bachofen, nu dezvoltarea condițiilor reale de trai ale oamenilor, ci resfrângerea religioasă a acestor condiții de trai în mințile acestor oameni, a determinat schimbările istorice în poziția socială reciprocă a bărbatului și a femeii. Astfel, Bachofen înfățișează Orestia¹ lui Eshil ca o zugrăvire dramatică a luptei dintre matriarhatul în decădere și patriarhatul care apare și învinge în epoca eroică². Clitemnestra a ucis, din dragoste pentru amantul ei Egist, pe soțul ei Agamemnon, întors din războiul troian; dar Oreste, fiul ei și al lui Agamemnon, răzbună moartea tatălui ucigând pe mama sa. Pentru acest fapt, el e urmărit de Erinnii [Furii], demonicele apărătoare ale matriarhatului, conform căruiauciderea mamei este crima cea mai gravă și de neispășit. Apollo însă, care prin oracolul său l-a îndemnat pe Oreste la această faptă, și Athena, care este chemată ca judecătoare — cei doi zei care reprezintă aici noua orânduire a patriarhatului — îl iau sub protecția lor; Athena ascultă amândouă părțile. Intregul litigiu se rezumă pe scurt în desbaterile care au loc între Oreste și Erinnii. Oreste se referă la faptul că Clitemnestra a făcut o în-doită neleguire: a ucis pe soțul ei și totodată pe tatăl lui. Dece deci îl urmăresc Erinniile pe dânsul, și nu pe ea, care era mult mai vinovată? Răspunsul este izbitor: „*Ea nu era înrudită prin sânge cu soțul pe care-l ucisese*”.

---

¹ Orestia — una din cele mai renumite tragedii ale poetului grec Eshil. — *Nota Red.*

² Epoca eroică — epoca epopeii homerice (cam din veacul al X-lea până la al VIII-lea înaintea erei noastre). — *Nota Red.*

Omorul unui bărbat neînrudit prin sânge, chiar dacă era soțul ucigașei, se poate ispăși și nu privește pe Erinnii; misiunea lor este numai de a urmări omorul dintre rudele de sânge, și în cazul acesta, conform matriarhatului, asasinatul mamei este cel mai grav și de neispășit. Dar iată că Apollo apare ca apărător al lui Oreste; Athena cere Areopagiților — jurații atenieni — să se exprime; voturile lor se împart în chip egal pentru achitare și pentru condamnare; atunci Athena în calitatea ei de președintă votează pentru Oreste și îl achită. Patriarhatul a raportat victoria asupra matriarhatului, „zeii generației tinere”, cum sunt numiți chiar de către Erinnii, le înving pe acestea, și ele se lasă în cele din urmă înduplecate a prelua un nou post în slujba noii orânduiri.

Această interpretare nouă, dar absolut exactă a Orestiei este unul din pasagiile cele mai frumoase și mai bune din întreaga carte; ea dovedește însă totodată că Bachofen crede în Erinnii, în Apollo și în Athena, cel puțin atât cât și Eshil pe vremea lui, și anume, că ei au săvârșit, în epoca greacă a eroilor, minunea de a fi înlocuit matriarhatul prin patriarhat. Este limpede că o asemenea concepție, după care religia trece drept pârghia hotărâtoare a istoriei lumii, trebuie să ducă în cele din urmă la misticism pur. Deaceia studierea voluminoaselor lucrări ale lui Bachofen este o muncă grea și uneori ingrată. Dar toate acestea nu micșorează meritele lui de pioner; el e primul care a înlocuit fraza despre o stare primitivă necunoscută, în care domneau relații sexuale lipsite de orice norme între sexe, prin dovada că vechea literatură clasică ne-a lăsat numeroase urme care arată că înaintea căsătoriei monogame a existat într-adevăr la Greci și la asiatici o stare în care nu numai că un bărbat avea legături sexuale cu mai multe femei, dar și femeea avea asemenea legături cu mai mulți bărbați fără a păcătui împotriva moravurilor; că obiceiul acesta n'a pierit fără a lăsa urme; dimpotrivă femeile trebuiau să-și răscumpere dreptul la monogamie dându-se vremelnice altor bărbați; că deaceia descendența nu putea fi socotită la început decât numai în linie feminină, dela mamă la mamă; că valabilitatea descendenței feminine s'a menținut

multă vreme încă și în epoca monogamiei, cu paternitatea asigurată, sau cel puțin recunoscută; și că această situație inițială a mamelor, ca singurii părinți cu certitudine cunoscuți ai copiilor lor, le asigura lor, și prin aceasta femeilor în general, o poziție socială mai înaltă decât aceea pe care au ocupat-o vreodată de atunci încoace. Într'adevăr, Bachofen nu a exprimat aceste teze cu destulă limpezime: concepția lui mistică l-a împiedicat s'o facă. Dar el le-a dovedit, și în 1861 aceasta însemna o adevărată revoluție.

Lucrarea voluminoasă a lui Bachofen era scrisă în germană, adică în limba națiunii care se interesa pe atunci cel mai puțin de preistoria familiei contemporane. Ea rămase deaceea necunoscută. Primul lui urmaș în acest domeniu se manifestă în 1865, fără a fi auzit vreodată de Bachofen.

Acest urmaș era J. F. MacLennan¹, tocmai opusul înaintașului său. În locul misticului genial, găsim aici pe juristul sec; în locul fanteziei poetice exuberante, avem combinațiile plauzibile ale avocatului care pledează. MacLennan găsește la multe popoare sălbatice, barbare și chiar civilizate, din vremea veche și nouă, o formă de încheiere a căsătoriei, în care mirele, singur sau împreună cu prietenii lui, trebuie să răpească, în aparență cu forța, mireasa dela rudele ei. Obiceiul acesta trebuie să fie rămășița unui obicei mai vechi, când bărbații unui trib răpeau într'adevăr cu forța femeile din afară, din alte triburi. Cum luă însă naștere această „căsătorie prin răpire”? Atâta timp cât bărbații puteau găsi destule femei în propriul lor trib, nu era niciun motiv să se recurgă la ea. Vedem însă tot atâtea cazuri când la popoarele nedesvoltate există anumite grupe (care pe la 1865 erau încă adesea identificate cu triburile înseși), înăuntrul cărora căsătoria este oprită, astfel că bărbații sunt nevoiți să-și ia femei, și femeile bărbați din afara grupului, pe când la altele este obiceiul ca bărbații dintr'o anumită grupă să fie obligați să-și ia femei numai din sânul propriei lor grupe. MacLennan numește primele grupe exogame, pe cele din urmă

---

¹ „Primitive Marriage” de MacLennan, apăru în primă ediție în 1865. — Nota Red.

endogame și construște, fără multă vorbă, o opoziție rigidă între „triburile” exogame și cele endogame. Și cu toate că propriile sale cercetări asupra exogamiei îi arată cum nu se poate mai evident că această opoziție nu există în multe cazuri, dacă nu în cele mai multe sau chiar în toate, decât în închipuirea lui, el face totuși dintr’însa baza întregii sale teorii. Potrivit acestei teorii, triburile exogame își pot lua femeile numai din alte triburi și, în starea de permanent război între triburi care corespunde sălbăticiiei, lucrul acesta nu se putea face decât numai prin răpire.

MacLennan se întreabă mai departe: de unde vine acest obicei al exogamiei? Ideea rudeniei de sânge și aceea a incestului nu pot avea nimic comun cu el; acestea sunt fenomene care se dezvoltă deabia mult mai târziu. Nu tot așa însă obiceiul mult răspândit printre sălbatici, de a ucide copiii de sex feminin îndată după nașterea lor. În chipul acesta se ivește în fiecare trib un prisos de bărbați, prisos a cărui urmare necesară imediată este posedarea în comun a unei singure femei de către mai mulți bărbați: poliandria. Aceasta iarăși, a avut ca urmare faptul că s’a știut care era mama unui copil, nu însă cine i-a fost tată, de aici: înrudirea socotită numai în linie feminină cu excluderea liniei masculine: matriarhatul. Și o a doua urmare a acestei lipse de femei înăuntrul tribului — lipsă atenuată, dar nu înlăturată prin poliandrie — a fost tocmai răpirea sistematică, silnică a femeilor din triburi străine. „Deoarece exogamia și poliandria izvorăsc din aceeași pricină — lipsa unei egalități numerice între cele două sexe — trebuie să considerăm toate rasele exogame ca practicând la început poliandria... Și deaceea trebuie să considerăm ca neîndoios faptul că la rasele exogame, cel dintâi sistem de înrudire a fost acela care cunoaște legăturile de sânge numai după mamă”. (MacLennan „Studies in Ancient History”, 1886. Primitive Marriage, p. 124 [MacLennan „Studii asupra istoriei antice” 1886. Căsătoria primitivă, pag. 124]).

Meritul lui MacLennan este de a fi atras atenția asupra răspândirii generale și a mării însemnătăți a ceea ce el numește

exogamie. El însă n'a *descoperit* nicidecum existența grupelor exogame, și cu atât mai puțin a priceput-o. În afară de cele câteva notițe anterioare răslețe ale mai multor observatori — tocmai izvcarele de care s'a servit MacLennan — Latham descrisese (în „Descriptive Ethnology” [„Etnologia Descriptivă”], 1850) în mod exact și just această instituție existentă la Magarii din India și spusese că ea ar fi răspândită pretutindeni și s'ar întâlni în toate continentele — pasagiu pe care îl citează însuși MacLennan. Și Morgan al nostru dovedise — încă în 1847 în scrisorile sale despre Irochezi, în „American Review” și în 1851 în „The League of the Iroquois”, — existența exogamiei la acest trib și o descrisese în mod just, pe când, după cum vom vedea, m'ntea avocățească a lui MacLennan a creat aici o încurcătură mai mare încă decât fantezia mistică a lui Bachofen în domeniul matriarhatului. Tot lui MacLennan îi revine meritul de a fi recunoscut ordinea descendenței după mamă ca inițială, cu toate că, după cum recunoaște chiar el mai târziu, Bachofen l-a precedat în această direcție. Dar nici aici el nu vede lucrurile limpede; el vorbește mereu de „înrudirea numai în linie feminină” (kinship through females only) și aplică mereu această expresie, justă pentru o treaptă mai veche de dezvoltare, și la treptele de dezvoltare de mai târziu, în care descendența și ereditatea mai sunt încă într'adevăr socotite exclusiv după mamă, dar se recunoaște și se exprimă înrudirea și după tată. Numai mărginirea juristului crează o expresie juridică fixă și o aplică mai departe, fără nicio schimbare, la stările care între timp au făcut-o inaplicabilă.

Cu toate că teoria lui MacLennan este plauzibilă, se pare totuși că propriul ei autor nu o privea ca fiind prea întemeiată. În orice caz, îl surprinde pe el însuși faptul „remarcabil că forma de răpire (simulată) a femeilor este cel mai pronunțat și mai evident exprimată tocmai la popoarele la care domnește înrudirea *după tată* (adică descendența în linie masculină)” (pag. 140). Și tot astfel: „Ceeace este curios, este că, după câte știm,uciderea copiilor nu este practică sistematic nicăeri acolo unde găsim exogamia alături de cea mai veche formă de înrudire”.

(pag. 146). Amândouă aceste fapte sunt deadreptul în contradicere cu modul lui de a explica lucrurile și el nu le poate opune decât ipoteze noi și mai încurcate.

Cu toate acestea, teoria lui găsi în Anglia mare aprobare și avu un mare răsunet: MacLennan era socotit acolo, în genere, drept întemeietorul istoriei familiei și ca cea mai de seamă autoritate în acest domeniu. Opoziția dintre „triburile” exogame și endogame, cu toate excepțiile și modificările constatate, rămase totuși temelia recunoscută a concepției dominante și deveni piedica ce făcea cu neputință orice privire nestânjenită și prin urmare orice progres hotărâtor pe terenul cercetat. Este o datorie să opunem exagerării meritelor lui MacLennan, care în Anglia, și după pilda Angliei și în alte țări, a devenit un lucru obișnuit, faptul că, cu opoziția lui — bazată pe o neînțelegere — dintre „triburile” exogame și endogame, el a pricinuit o pagubă mai mare, decât folosul pe care l-a adus prin cercetările sale.

Curând ieșiră la lumină tot mai multe fapte care nu puteau fi cuprinse în cadrele înguste ale teoriei lui. MacLennan cunoștea numai trei forme de căsătorie: poligamia, poliandria și monogamia. De îndată însă ce atenția fu îndreptată asupra acestui punct, se găsiră tot mai multe dovezi că la popoarele nedesvoltate existau forme de căsătorie în care un șir de bărbați posedau în comun un șir de femei; iar *Lubbock* (în „*The Origin of Civilization*” [„Origina civilizației”], 1870) recunoscă această căsătorie pe grupe (communal marriage) ca un fapt istoric.

Curând după aceasta, în 1871, *Morgan* scoase la iveală un material nou și, în multe privințe, hotărâtor. El se convinsese că sistemul specific de înrudire în ființă la Irochezi este comun tuturor locuitorilor indigeni din Statele Unite, și ar fi deci răspândit pe întregul continent, cu toate că contrazice direct gradele de înrudire, așa cum reiese într'adevăr din sistemul de căsătorie în ființă acolo. El convinse guvernul federal american să culeagă, pe baza chestionarului și tablei alcătuite de el însuși, informații asupra sistemelor de înrudire ale celorlalte popoare, și stabili din răspunsuri: 1. că sistemul de înrudire americano-indian este în ființă și la numeroase triburi în Asia și sub o formă întrucâtva modificată, în Africa și Australia; 2. că acest

sistem poate fi pe deantregul explicat printr'o formă de căsătorie pe grupe, care este tocmai pe cale de dispariție în Havai și în alte insule australiene și 3. că alături de această formă de căsătorie ar fi însă în ființă, pe aceleași insule, un sistem de înrudire care se poate explica numai printr'o formă de căsătorie pe grupe și mai veche, acum dispărută. Informațiile culese, împreună cu concluziile pe care le-a tras din ele, au fost publicate de Morgan în „Systems of Consanguinity and Affinity” [„Sisteme de rudenie de sânge și afinitate”] în 1871, aducându-se prin aceasta discuția pe un tărâm incomparabil mai cuprinzător. Reconstruind formele de familie corespunzătoare sistemelor de înrudire dela care a pornit, el deschise un nou drum de cercetare și posibilitatea de a privi mai departe în preistoria omenirii. Dacă metoda aceasta ar fi fost acceptată, atunci construcția delicioasă a lui MacLennan s'ar fi prăbușit.

Mac Lennan își apără teoria în noua ediție a cărții „Primitive Marriage” („Studies in Ancient History” 1876). În timp ce el însuși combina într'un mod extrem de artificial, din simple ipoteze, o istorie a familiei, el cere lui Lubbock și Morgan nu numai dovezi pentru fiecare din susținerile lor, dar dovezi de o validitate inatacabilă, ca acelea care sunt singurele admise în tribunalele scoțiene. Și aceasta o face omul care din strânsa legătură dintre fratele mamei și fiul surorii la Germani (Tacit, „Germania”, cap. 20), din relatarea lui Cezar după care Britânicii au femeile în comun în grupe de câte zece sau doisprezece și din toate celelalte povestiri ale scriitorilor vechi asupra comunității femeilor la barbari, trage fără șovăială concluzia, că la toate aceste popoare a domnit poliandria! Ai crede că auzi un procuror care în interesul acuzării își îngăduie orice libertate, dar care cere apărătorului pentru fiecare cuvânt al său cea mai formală dovadă juridicește fondată.

Căsătoria pe grupe este o pură închipuire, susține dânsul, și se întoarce astfel cu mult înapoi la lui Bachofen. Sistemele de înrudire ale lui Morgan ar fi, după părerea lui MacLennan, numai reguli de politețe socială, lucru dovedit prin faptul că Indienii, când se adresează chiar unui străin, unui alb, îi zic frate

sau tată. Este ca și cum cineva ar voi să afirme că denumirile de tată, mamă, frate, soră, ar fi simple forme de a se adresa cuiva, lipsite de orice sens, pentrucă și preoților și starețelor catolice li se spune părinte și maică, iar călugării și călugărițele, ba chiar francmasonii și membrii societăților profesionale engleze, se adresează unul altuia în ședințele solemne, cu cuvântul frate și soră. Pe scurt, apărarea lui MacLennan era extrem de slabă.

Dar tot mai rămase un punct în care dânsul nu fusese prins. Opoziția pe care o stabilea el între „triburile” exogame și endogame, și pe care se sprijinea tot sistemul lui, nu numai că nu fusese sdruncinată, dar fusese chiar recunoscută în mod general ca bază a întregii istorii a familiei. Se admitea că încercarea lui MacLennan de a lămuri această opoziție ar fi neîndestulătoare și în contradicție cu faptele enumerate de el însuși. Dar opoziția însăși, existența a două categorii antagoniste de triburi de sine stătătoare și independente, dintre care unele își luau femeile dinăuntrul tribului, pe când celorlalte aceasta le era cu totul oprit — era privită ca o evanghelie ce nu putea fi pusă în discuție. Consultați de pildă „Origines de la famille” [„Originile Familiei”] (1874) a lui Giraud-Teulon și chiar „Origin of Civilization” [„Origina Civilizației”] ediția a 4-a, 1882) a lui Lubbock.

Acestei chestiuni îi este consacrată opera de căpetenie a lui Morgan: „Ancient Society” [„Societatea Antică”] (1877), operă care stă la baza lucrării de față. Ceeace Morgan, în 1871, presimțea numai în chip vag, este desvoltat aici în deplină cunoștință. Endogamia și exogamia nu alcătuiesc niciun antagonism: existența „triburilor” exogame n'a fost dovedită nicăeri până acum. Dar pe vremea când domnea încă căsătoria pe grupe — și după toate probabilitățile, ea a domnit cândva pretutindeni — tribul se împărțea într'un număr de grupe înrudite prin sânge după mamă, de ginți, înăuntrul cărora era strict oprită căsătoria, astfel că bărbații dintr'o gintă puteau, ce-i drept, să-și ia femei din sânul tribului, și deobicei așa făceau, însă trebuiau să le ia din afara ginții lor. Așa încât, dacă ginta era strict exogamă,

tribul, care cuprindea totalitatea ginților, era în aceeași măsură endogam. În chipul acesta, ultima rămășiță a combinației artificiale a lui MacLennan fu cu desăvârșire sfărâmată.

Morgan însă nu se mulțumi cu aceasta. Ginta Indienilor din America îi mai servi să facă cel de al doilea pas hotărîtor pe terenul cercetat de dănsul. În această gintă organizată potrivit matriarhatului, el descoperi forma primitivă din care se dezvoltase ginta de mai târziu, organizată potrivit patriarhatului, așa cum o găsim la popoarele civilizate din antichitate. Ginta greacă și romană, care până acum fusese o enigmă pentru toți istoricii, fu explicată pe baza ginții indiene și astfel se găsi o nouă bază pentru întreaga preistorie.

Această redescoperire a ginții primitive matriarhale ca treaptă premergătoare ginții patriarhale a popoarelor civilizate, are pentru preistorie aceeași însemnătate pe care o are teoria evoluției a lui Darwin pentru biologie și teoria plusvalorii a lui Marx pentru economia politică. Ea a dat posibilitate lui Morgan să schițeze pentru prima dată o istorie a familiei, în care cel puțin treptele clasice ale dezvoltării sunt în linii generale stabilite, în mod provizoriu, atât cât ne îngăduie materialul cunoscut astăzi. Că în modul acesta începe o nouă epocă în studierea preistoriei, este clar pentru oricine. Ginta matriarhală a ajuns axa în jurul căreia se învârtete toată această știință; dela descoperirea ei se știe în ce direcție și ce anume trebuie cercetat și cum trebuiesc grupate rezultatele obținute. Și, potrivit cu aceasta, se fac acum pe terenul acesta progrese cu mult mai rezezi decât înainte de apariția cărții lui Morgan.

Descoperirile lui Morgan sunt acum în mod general recunoscute sau mai bine zis însușite de către cei ce se ocupă de preistorie, chiar și în Anglia. Dar aproape la niciunul din aceștia nu găsim mărturisirea fățișă că lui Morgan îi datorăm această revoluție a concepțiilor. În Anglia, cartea lui a fost trecută pe cât posibil sub tăcere, iar el însuși a fost tratat cu laude condescendente pentru operele lui *de mai înainte*; toți se agață cu zel de anumite detalii ale expunerii lui, dar, cu încăpățănare, nu se suflă o vorbă despre descoperirile lui cu adevărat mari. Cartea „Ancient Society” în prima ei ediție este epuizată; America nu este

o bună piață de desfacere pentru asemenea lucruri; în Anglia cartea a fost, se pare, sistematic persecutată și singura ediție care se mai găsește prin librării, a acestei opere care face epocă, este traducerea ei germană.

De unde această rezervă, în care este greu să nu vedem un complot al tăcerii, mai ales dacă o punem față în față cu numeroasele citate de pură politețe și alte dovezi de camaraderie, de care mișună scrierile savanților noștri consacrați în materie de preistorie? N'o fi oare din cauză că Morgan este American și că pe istoricii englezi îi doare faptul că dânsii, cu toată sârguința lor în adunarea materialului, sârguința care merită recunoștință, sunt nevoiți să recurgă — în ce privește concepțiile generale care servesc la ordonarea și gruparea lui, într'un cuvânt, în ce privește ideile — la doi străini geniali, Bachofen și Morgan? Aceasta se mai putea îngădui Germanilor, dar Americanilor? Față de American, fiecare Englez devine patriot; în privința aceasta am văzut în Statele Unite pilde amuzante. Se mai adaugă însă și faptul că MacLennan era, ca să zicem așa, întemeietorul și conducătorul oficial recunoscut al școlii preistorice engleze; că într'o anumită măsură bontonul preistoric cerea să nu se vorbească decât cu cea mai adâncă venerație despre artificiala lui construcție istorică, care ducea dela uciderea copiilor, trecând prin poliandrie și căsătoria prin răpire, la familia matriarhală; că cea mai mică îndoială asupra existenței „triburilor” exogame și endogame care se exclu-deau absolut unul pe altul era considerată drept o erezie nelegiuită; că, prin urmare, Morgan reducând la nimic aceste dogme sfințite, făptuise un fel de sacrilegiu. Și pe deasupra, el le spulbera cu argumente, care prin simpla enunțare a lor apă-reau evidente; astfel că admiratorii lui MacLennan, care până acum umblaseră buimaci între exogamie și endogamie, fură aproape nevoiți să se lovească cu mâna peste frunte și să exclame; cum am putut fi așa de proști și n'am descoperit noi înșine de mult aceste lucruri !

Și dacă toate aceste crime nu erau deajuns pentru a opri școala oficială să trateze lucrurile altfel decât dându-le la o parte cu nepăsare, apoi desigur Morgan a depășit măsura, nu

numai prin faptul că a criticat civilizația, societatea producției de mărfuri, forma fundamentală a societății noastre actuale, într'un mod care ni-l amintește pe Fourier, dar și pentru faptul că vorbește despre o viitoare transformare a acestei societăți în cuvinte pe care le-ar fi putut spune Karl Marx. Era deci bine meritată, atât muștrarea ce i-o făcu cu indignare MacLennan că „metoda istorică îi este cu totul antipatică”, cât și confirmarea acestei muștrări de către profesorul Giraud-Teulon din Geneva, încă în 1884. Și doar acelaș domn Giraud-Teulon, („Origines de la famille”), rătăcea încă, în 1874, neputincios prin labirintul exogamiei macleennane din care abia Morgan a trebuit să-l scoată!

Nu este nevoie să mă opresc aici asupra celorlalte progrese pe care preistoria le datorește lui Morgan; cele necesare în această privință se găsesc în lucrarea mea. Cei patrușprezece ani care s'au scurs dela apariția operei lui principale, au îmbogățit foarte mult materialul nostru referitor la istoria societăților omenesti primitive; antropologilor, călătorilor și preistoricilor de profesie. li s'au alăturat reprezentanții jurisprudenței comparate care au adus în parte material nou, în parte noi puncte de vedere. Unele din ipotezele lui Morgan au devenit prin aceasta șubrede sau au fost chiar răsturnate. Dar nicăeri materialul nou adunat n'a dus la înlocuirea marilor lui idei principale, prin altele. Și astăzi încă rămâne în picioare, în trăsăturile ei principale, ordinea adusă de el în preistorie. Ceva mai mult, putem spune că ea găsește din ce în ce mai mult aprobarea generală, în aceeași măsură în care calitatea sa de autor al acestui mare progres este tăinuată.¹

Londra, 16 Iunie 1891.

Friedrich Engels

---

¹ La reîntoarcerea mea din New-York, în Septembrie 1888, am întâlnit pe un fost deputat al Congresului American, ales în circumscripția electorală Rochester, care cunoscuse pe Lewis Morgan. Din păcate n'a putut să-mi povestească multe despre dânsul. Morgan ar fi trăit în Rochester ca un simplu particular, ocupat numai cu studiile sale. Fratele lui ar fi fost colonel și ar fi avut un serviciu în Washington, la Ministerul de război; prin mijlocirea acestui frate, el a ajuns să intereseze guvernul pentru cercetările sale și să publice mai multe opere pe cheltuiala statului; el, adică povestitorul, intervenise deese-menea de mai multe ori în această direcție în timpul cât fusese deputat. — (Nota lui Engels)

TREPTELE CULTURII PREISTORICE

Morgan este primul care, cunoscând materia, încearcă să introducă o anumită ordine în preistoria omenirii; atâta vreme cât un material mult mai bogat nu va impune schimbări, clasificarea făcută de el va rămâne desigur în vigoare.

Din cele trei epoci principale: sălbăticia, barbaria, civilizația, pe el îl preocupă, bine înțeles, numai cele două dintâi și trecerea la a treia. Pe fiecare din aceste două epoci, le împarte în: treapta de jos, de mijloc și de sus, după progresele realizate în producerea mijloacelor de trai; căci, spune el: „îndemânarea în această producție este hotărâtoare pentru gradul de superioritate al oamenilor și în ce privește dominarea naturii de către dânșii; dintre toate ființele, numai omul a ajuns să stăpânească aproape nelimitat producerea mijloacelor de hrană. Toate epocile mari ale progresului omenesc coincid mai mult sau mai puțin direct cu epocile de lărgire a izvoarelor de întreținere a vieții”. — Paralel cu aceasta are loc și dezvoltarea familiei; dar această dezvoltare nu oferă caractere atât de distincte pentru despărțirea în perioade.

1) Sălbăticia

1. *Treapta de jos* — copilăria neamului omenesc. Oamenii se găseau încă în locurile lor de origine, în pădurile tropicale sau subtropicale. Ei trăiau, cel puțin în parte, pe copaci, singurul fapt care poate explica cum au putut să se mențină în fața fiarelor mari de pradă. Ca hrană au avut fructe, nuci, rădăcini; formarea graiului articulat este rezultatul cel mai de seamă al

acestei perioade. Din toate popoarele care au fost cunoscute în perioada istorică, niciunul nu se mai găsea în această stare primitivă. Oricâte mii de ani va fi ținut această stare, noi nu putem dovedi prin mărturii directe existența ei; dar odată admisă descendența omului din regnul animal, admiterea acestei tranziții se impune dela sine. ¹

2. *Treapta de mijloc* — începe cu întrebuințarea ca hrană a peștilor (între care socotim și racii, scoicile și alte animale de apă) și cu folosirea focului. Amândouă sunt strâns legate între ele, peștii neputând servi pe deplin ca hrană decât cu ajutorul focului. Noua hrană îi făcu însă pe oameni să nu mai depindă de climă și localitate; înaintând dealungul râurilor și țărmlurilor mării, ei putură, chiar în stadiul de sălbăticie, să se întindă peste cea mai mare parte a pământului. Uneltele de piatră, grosolan făcute, neșlefuite, din epoca anterioară, de piatră, numite unelte paleolitice, care aparțin, cu totul sau în cea mai mare parte, perioadei acesteia sunt, prin răspândirea lor în toate continentele, dovezi ale acestor migrațiuni. Ocuparea de noi zone, ca și instinctul permanent activ de a inventa, legat de faptul stăpânirii focului, obținut prin frecare, procurară noi mijloace de hrană; așa, de pildă, rădăcinile și tuberculele făinoase, coapte în cenuse fierbinte sau în gropi-cuptoare (făcute în pământ); tot așa și vânatul, care, cu inventarea primelor arme, măciuca și lancea, deveni un supliment ocazional de hrană. Popoare exclusiv de vânători, adică popoare care să fi trăit numai din vânat, așa cum sunt ele înfățișate în cărți, n'au existat niciodată; produsul vânătoarei este prea nesigur pentru așa ceva. Din cauza nesigurantei permanente a izvoarelor de hrană, se pare că pe această treaptă apare antropofagia, care de aci încolo persistă vreme îndelungată. Australianii și mulți Polinezieni se găsesc încă și azi pe această treaptă de mijloc a sălbăticiei.

3. *Treapta de sus* — începe cu născocirea arcului și a săgeții, cu ajutorul cărora vânatul deveni un mijloc regulat de

---

¹ Vezi: F. Engels, „Rolul muncii în procesul de transformare a maimuței în om”. Editura P. C. R., 1945. — N. T.

hrană, iar vânătoarea una din ramurile normale ale muncii. Arcul, coarda și săgeata, constituie deja un instrument foarte complicat, a cărui născocire presupune experiență îndelungată, acumulată, și un spirit mai ascuțit, deci și cunoașterea, în același timp, a multor altor invenții. Dacă comparăm popoarele care cunosc arcul și săgeata, dar nu cunosc încă meșteșugul olăriei (care constituie, după Morgan, momentul de trecere la faza barbariei), găsim într'adevăr deja unele începuturi de așezări în sate, o oarecare stăpânire a producerii mijloacelor de întreținere, vase și ustensile de lemn, țesutul cu mâna (fără război) a fibrelor de coajă, coșuri împletite din coajă sau papură, unelte de piatră șlefuite (neolitice). De cele mai multe ori focul și securea de piatră permisese deja de a se face luntrea dintr'un singur copac și uneori grinzi și scânduri pentru construirea caselor. Toate aceste progrese le găsim, de pildă, la Indienii din Nord-Vestul Americii, care, deși cunosc arcul și săgeata, nu cunosc încă olăria. Pentru starea de sălbăticie, arcul și săgeata au fost ceea ce a fost sabia de fier pentru barbarie și arma de foc pentru civilizație, adică arma hotărâtoare.

2) Barbaria

1. *Treapta de jos* — datează dela introducerea olăriei. În multe cazuri se poate dovedi că olăria s'a ivit din obiceiul de a acoperi cu lut vasele împletite sau de lemn, pentru a le face rezistente la foc, și așa s'a ivit probabil pretutindeni. Cu acest prilej oamenii au aflat curând că lutul modelat face același serviciu și fără vasul lăuntric.

Până aici am putut considera mersul dezvoltării ca fiind general, valabil pentru o anumită perioadă la toate popoarele, fără a ține seamă de loc. Odată cu intrarea în barbarie am atins o treaptă în care capătă însemnătate deosebirea dintre condițiunile naturale ale celor două mari continente. Momentul caracteristic al perioadei barbariei este domesticirea și creșterea animalelor și cultura plantelor. Continentul răsăritean, așa zisa lume veche, poseda însă aproape toate animalele ce pu-

teau fi domesticoite și toate felurile de cereale cultivabile, afară de unul singur; cel apusean, America, dintre toate mamiferele ce puteau fi domesticite posedă numai lama, și aceasta numai într'o parte dela miazăzi, și dintre toate cerealele cultivabile numai una, dar cea mai bună: porumbul. Aceste condiții naturale felurite fac ca, de aci înainte, populația fiecărei emisfere să-și urmeze drumul ei deosebit, iar pietrele de hotar la limitele fiecărei trepte de dezvoltare să fie deosebite în fiecare din cele două cazuri.

2. *Treapta de mijloc* — începe în răsărit cu imblânzirea animalelor domestice, în apus cu cultura plantelor hrănitoare cu ajutorul irigației și cu întrebunțarea adobelor (cărămizi uscate la soare) și a pietrelor pentru clădiri.

Incepem cu apusul, deoarece până la cucerirea de către Europeani, aici nu s'a depășit nicăeri această treaptă.

La Indieni de pe treapta de jos a barbariei (pe care se aflau toți cei găsiți la Est de Mississipi) exista, pe vremea când au fost descoperiți, o anumită cultură a porumbului în grădini, poate și a dovlecilor, pepenilor și a altor plante de grădină, care formau o bună parte din hrana lor; ei locuiau în case de lemn, în sate îngrădite cu palisade. Triburile Nord-Vestice, cu deosebire acelea din regiunea fluviului Columbia, se aflau încă pe treapta de sus a sălbăticiei și nu cunoșteau nici olăria, nici cultura vreunei plante. Dimpotrivă, Indieni din așa numitele pueblos¹ din Noul-Mexic, Mexicani, locuitorii din America Centrală și Peruani se aflau în vremea cuceririi pe treapta de mijloc a barbariei; ei locuiau în case asemănătoare cetăților, făcute din adobă sau piatră; cultivau porumbul și, după poziție și climă, alte plante hrănitoare, în grădini irigate în mod artificial; aceste plante au constituit izvorul lor principal de hrană; ei domesticiseră chiar unele animale. Astfel Mexicani au domesticit curcanul și alte păsări, Peruani —

---

¹ Pueblo — în limba spaniolă, obstea sătească. Indieni-pueblo trăesc în statele Colorado, Iuta, Noul-Mexic și Arizona (Statele Unite ale Americii de Nord) în vechiul Mexic. Așezările lor reprezintă niște „orașe de stânci“ ce amintesc fagurii. Indieni pueblo erau agricultori ocupându-se în special cu grădinăritul și având un sistem complicat de irigațiune. — *Nota Red.*

lama. În afară de aceasta, ei cunoșteau prelucrarea metalelor, cu excepția fierului, din care cauză nu se puteau încă lipsi de armele și sculele de piatră. Cucerirea spaniolă a pus capăt oricărei dezvoltări independente ulterioare.

În răsărit, treapta de mijloc a barbariei începu cu domesticirea animalelor dătătoare de lapte și carne, pe când cultura plantelor pare să fi rămas necunoscută încă foarte mult timp în această perioadă. Domesticirea și creșterea vitelor, ca și formarea de turme mai mari, par a fi prilejuit despărțirea Arieniilor și Semitiilor de restul masei barbarilor. La Arieni europeni și la cei asiatici numirile de vite sunt încă comune, însă cele ale plantelor cultivate diferă aproape întotdeauna.

Formarea turmelor a dus, în locurile prielnice, la viața de păstor; la Semiți pe șesurile acoperite cu iarbă ale Eufratului și Tigrului, la Arieni pe acelea din India, ale Oxului și Iaxartelui¹, ale Donului și Niprului. Domesticirea vitelor trebuie să fi avut loc la început la granițele unor asemenea ținuturi cu pășuni. Astfel, pentru generațiile de mai târziu, popoarele de păstori par a fi originare din regiuni care, departe de a fi fost legănatul seminției omenești, erau dimpotrivă, aproape de nelocuit pentru strămoșii lor sălbatici și chiar pentru oamenii de pe treapta de jos a barbariei. Din contră, de îndată ce barbarii de pe treapta de mijloc se obișnuiră cu viața de păstor, nu le-ar fi putut veni niciodată în minte să se întoarcă de bună voie din șesurile acoperite cu iarbă de pe lângă fluvii, în regiunile păduroase, în care locuiseră strămoșii lor. Chiar și atunci când Semiții și Arieni fură împinși mai departe către mieznoapte și apus, ei nu puteau să se mute în regiunile păduroase ale Europei și ale Asiei apusene, înainte de a fi dobândit prin cultura cerealelor, posibilitatea să-și hrănească vitele, mai ales iarna, pe acest pământ mai puțin favorabil. Este mai mult ca probabil că aici cultura cerealelor s'a născut la început din nevoia de nutreț pentru vite și abia mai târziu ea a devenit importantă pentru hrana omenească.

¹ Oxus — Amu-Daria; Iaxartes — Sâr-Daria, fluvii în Asia Centrală (în actualele republici sovietice: Kazahstan, Tadjikistan, Turkmenia și Uzbekistan). — *Nota Red.*

Desvoltarea superioară a Semiților și Arienilor trebuie atribuită poate hranei bogate în carne și lapte și cu deosebire influenței ei birefăcătoare asupra dezvoltării copiilor. Într'adevăr, Indi'entii pueblo din Nou-Mexic, care trăiesc aproape numai din hrană vegetală, au creierul mai mic decât Indienii de pe treapta de jos a barbariei, care se hrănesc mai mult cu carne și pește. În orice caz, pe această treaptă dispăre încetul cu încetul antropofagia și ea se păstrează numai ca un act religios sau, ceea ce aici este aproape tot una, ca un mijloc de vrăjit.

3. *Treapta de sus* — începe cu topirea minereului de fier și face trecerea la civilizație prin inventarea scrisului cu litere și întrebuințarea lui pentru însemnări literare. Treapta aceasta, care, după cum am spus, este parcursă în mod independent numai în emisfera răsăriteană, este mai bogată în progrese ale producției decât toate cele anterioare luate împreună. Ei îi aparțin Grecii din epoca eroică, triburile italice puțin înainte de întemeierea Romei, Germanii lui Tacit, Normanzii de pe vremea Vikingilor¹.

Înainte de toate, întâlnim aici, pentru prima dată, plugul cu brăzdar de fier tras de vite, care a făcut posibilă cultivarea pământului pe o scară mare — *agricultura* — și prin aceasta, înmulțirea nelimitată, din punct de vedere practic, a mijloacelor de trai în condițiunile de atunci; apoi distrugerea pădurilor și prefacerea lor în ogoare și pășuni, ceea ce iarăși nu se putea face, pe scară mare, fără de secure și sapa de fier. Odată cu acestea încep însă și o înmulțire rapidă a populației și o îndesire a ei pe teritorii restrânse. Înainte de cultivarea câmpiilor numai condițiuni cu totul excepționale ar fi putut strânge o jumătate milion de oameni sub o cârmuire centrală unică; e probabil că aceasta nu s'a întâmplat niciodată.

Cea mai mare înflorire a treptei de sus a barbariei o găsim

---

¹ Vikingii — războlnici și navigatori; locuitorii de pe coastele Peninsulei Scandinavice și ale Danemarcei, care au întreprins în veacul al VIII-lea și al IX-lea expediții de jaf și de cucerire în alte țări, s'au așezat în Normandia (Franța) și au cucerit mai târziu Anglia și Sudul Italiei. — *Nota Red.*

în poeziile homerice, și mai ales în *Iliada*. Sculele de fier perfecționate, foalele, moara de mână, roata olarilor, prepararea untdelemnului și a vinului, o prelucrare a metalelor dezvoltată, ajunsă meșteșug artistic, căruța și carul de război, construirea corăbiilor cu grinzi și scânduri, începuturile arhitecturii ca artă, orașe împrejmuite de ziduri, cu turnuri și crenele, epopeea homerică și întreaga mitologie — iată moștenirile principale pe care Grecii le-au adus cu dânșii din barbarie în civilizație. Dacă comparăm cu aceasta, descrierea făcută de Cezar și chiar de Tacit, a Germanilor care se aflau la începutul treptei de cultură de pe care Grecii lui Homer se pregăteau să treacă la alta superioară, atunci vedem ce bogată dezvoltare a producției cuprinde treapta de sus a barbariei.

Tabloul pe care l-am schițat aici după Morgan, tablou al dezvoltării omenirii care trece prin sălbăcie și barbarie la începuturile civilizației, este de ajuns de bogat în trăsături noi și, ceea ce este mai important, care nu pot fi puse la îndoială, întrucât sunt luate deadreptul din producție. Totuși acest tablou va apare palid și sărac în comparație cu acela care se va desfășura la sfârșitul incursiunii noastre; abia atunci ne va fi cu puțință să punem în lumină deplină trecerea dela barbarie la civilizație și contrastul izbitor dintre ele. Deocamdată putem generaliza clasificarea făcută de Morgan astfel: sălbăcia — perioada în care predomină însușirea produselor naturii: produsele create de oameni sunt mai ales scule ajutătoare pentru însușirea produselor naturii; barbaria — perioada când se trece la creșterea vitelor și la agricultură, la învățarea metodelor de a spori numărul de produse ale naturii prin activitatea omenească; civilizația — perioada în care oamenii au învățat să prelucreze mai departe produsele naturii, perioada industriei propriu zise și a artei.

II

FAMILIA

Morgan, care și-a petrecut o mare parte din viață în mijlocul Irochezilor, care mai trăiesc și acum în Statul New-York, și care a fost adoptat de unul din triburile lor (tribul Seneka), a găsit la dânsii în vigoare un sistem de înrudire care era în contradicere cu adevăratele lor relații familiale. La ei domnea acea căsătorie monogamă, ce putea fi foarte ușor desfăcută de cele două părți și pe care Morgan o denumește „familia pereche”. Urmașii unei asemenea perechi conjugale erau deci știuți și recunoscuți de toată lumea; nu putea fi nicio îndoială cui să se dea denumirea de tată, mamă, fiu, fiică, frate, soră. Dar întrebuintarea reală a acestor expresii este în contradicere cu aceasta. Irochezul numește fii și fiice nu numai pe propriii săi copii, ci și pe aceia ai fraților săi; iar ei îi zic tată. Iar pe copiii surorilor sale îi numește nepoți și nepoate și ei îl numesc unchi. Dimpotrivă, Irocheza le spune atât copiilor ei proprii, cât și celor ai surorilor ei, fii și fiice, și aceștia o numesc mamă. Pe copiii fraților ei însă, ea îi numește nepoți și nepoate, iar ea este numită mătușa lor. La fel și copiii fraților își zic între ei frați și surori ca și acei ai surorilor. Dimpotrivă, copiii unei femei și cei ai fratelui ei se numesc reciproc veri și vere. Și acestea nu sunt denumiri goale, ci exprimă concepții reale despre gradul de apropiere ori depărtare, de asemănare sau de deosebire a rudeniei de sânge; și aceste concepții formează baza unui sistem de rudenie complet elaborat, care este în stare să

exprime câteva sute de legături de rudenie, diferite, ale unui singur individ. Ceva mai mult. Sistemul acesta este în deplină vigoare nu numai la toți Indienii din America (până acum nu s'a găsit nicio excepție), dar el domnește aproape neschimbat și la locuitorii primitivi ai Indiei, la triburile dravidiene din De-kan și la triburile Gaura din Industan. Expresiile de rudenie ale Tamililor din India de Sud se potrivesc și astăzi încă cu cele ale Irochezilor Seneka din Statul New-York, pentru mai mult de 200 de relații de rudenie diferite. Și chiar la aceste triburi indiene, ca și la toți Indienii din America, legăturile de înrudire izvorâte din forma de familie existentă sunt deasemenea în contradicție cu sistemul lor de înrudire.

Cum se explică aceasta? Ținând seamă de rolul hotărâtor pe care înrudirea îl joacă în ordinea socială la toate popoarele sălbatice și barbare, nu putem înlătura doar prin fraze goale însemnătatea acestui sistem atât de răspândit. Un sistem, care este în plină vigoare în America, care există și în Asia la popoarele unei rase cu totul deosebite, ale cărui forme, mai mult sau mai puțin schimbate, se întâlnesc în număr mare pretutindeni în Africa și Australia, un asemenea sistem cere să fie explicat istoriceste și nu înlăturat cu vorbe goale, cum a încercat să facă, de pildă, MacLennan. Denumirile de tată, copil, frate, soră, nu sunt simple titluri de onoare, ci implică datorii reciproce, foarte serioase și absolut precise, a căror totalitate formează o parte esențială din orânduinea socială a acelor popoare. Și explicația fu găsită. În insulele Sandwich (Havai) era în ființă, încă în prima jumătate a veacului acestuia, o formă de familie care cuprindea tocmai astfel de tați și mame, frați și surori, fii și fiice, unchi și mătuși, nepoți și nepoate, cum cerea sistemul de înrudire al Indienilor băștinași din America. Dar lucru ciudat! Sistemul de înrudire care era în vigoare în Havai, la rândul său, nu corespundea nici el formei de familie care exista de fapt acolo. Și anume acolo, toți copiii fraților și surorilor, fără excepție, sunt frați și surori și sunt considerați drept copii comuni, nu numai ai mamei lor și ai surorilor acesteia, sau ai tatălui lor și ai fraților acestuia, ci ai tuturor fraților și surorilor părin-

ților lor fără deosebire. Dacă, deci, sistemul de înrudire american presupune o formă de familie mai primitivă, care nu mai există în America, și pe care o găsim încă în Havai, pe de altă parte sistemul de înrudire havanez ne indică o formă de familie și mai primitivă încă, a cărei existență nu o mai putem întâlni într'adevăr, nicăeri, dar care *trebuie* să fi existat, fiindcă, altfel nu s'ar fi putut naște sistemul de înrudire respectiv. „Familia, spune Morgan, este elementul activ; ea nu este niciodată staționară, ci trece dela o formă inferioară la alta superioară, pe măsură ce societatea se dezvoltă dela o treaptă inferioară la una superioară. Sistemele de înrudire, dimpotrivă, sunt pasive; ele înregistrează numai la intervale lungi de timp progresele pe care le-a făcut familia în cursul vremii, și suferă o prefacere radicală numai atunci când familia s'a schimbat radical”. „Și — adaugă Marx — acelaș lucru se întâmplă, în general, cu sistemele politice, juridice, religioase, filosofice”. În timp ce familia continuă să trăiască, sistemul de înrudire se osifică, și în timp ce acesta continuă să se mențină în virtutea obișnuinței, familia îl depășește. Dar, pornind dela un sistem de înrudire, care ni s'a transmis din trecutul istoric, putem să conchidem că a existat o formă de familie dispărută, corespunzătoare lui, cu aceeași siguranță cu care Cuvier, pornind dela examinarea unui os de marsupial dintr'un schelet animalic, găsit lângă Paris, a putut să tragă concluzia că el aparținea unui animal din clasa marsupialelor și că aceste animale dispărute au trăit pe vremuri prin acele locuri.

Sistemele de înrudire și formele de familie pomenite mai sus se deosebesc de acelea ce domină acum, prin aceea că fiecare copil are mai mulți tați și mai multe mame. În sistemul de înrudire american, căruia îi corespunde familia havaneză, fratele și sora nu pot fi tatăl și mama aceluiaș copil; sistemul havanez de înrudire, însă, presupune, dimpotrivă, o familie în care acest lucru era regulă. Suntem puși aci în prezența unei serii de forme de familie, care sunt în contradicere directă cu

acelea care, până acuma, erau de obicei socotite ca singurele valabile. Concepția tradițională cunoaște numai monogamia, pe lângă aceasta poligamia unui bărbat și poate și poliandria unei femei, și trece sub tăcere, așa cum îi șade bine unui moralist filistin, faptul că practica trece pe tăcute peste marginile impuse de societatea oficială, fără să se jeneze. Studiul preistoriei, dimpotrivă, ne prezintă stări de lucruri în care bărbații trăiesc în poligamie și, în acelaș timp, femeile lor trăiesc în poliandrie, și din această cauză copiii unora și altora sunt priviți ca fiind comuni lor tuturor; stări care la rândul lor parcurg un șir întreg de transformări până ajung în cele din urmă la monogamie. Aceste schimbări sunt de așa natură încât cercul pe care-l cuprinde uniunea conjugală comună și care la început era foarte larg, se îngustează din ce în ce mai mult, până ce se reduce în fine numai la perechea care predomină astăzi.

Reconstituind astfel, în sens invers, istoria familiei, Morgan, de acord cu majoritatea colegilor săi, ajunge la concluzia că a existat o stare primitivă, când domneau relații sexuale nestânjenite în sânul unui trib, așa că fiecare femeie aparținea fiecărui bărbat și la fel fiecare bărbat fiecărei femei. Despre o asemenea stare primitivă se vorbea încă din secolul trecut, dar numai în mod general; abia Bachofen — și acesta este unul din marile sale merite — luă în serios chestiunea și căută urmele acestei stări în tradițiile istorice și religioase. Astăzi știm că urmele găsite de dânsul nu ne duc în niciun caz îndărăt la o treaptă socială de relații sexuale lipsite de orice norme, ci la o formă apărută cu mult mai târziu, la căsătoria pe grupe. Acea treaptă socială primitivă, dacă ea a existat într-adevăr, aparține unei epoci așa de depărtate de noi, încât cu greu ne putem aștepta să găsim în fosilele sociale, la sălbaticii înapoiți, dovezi *directe* despre existența ei în trecut. Meritul

lui Bachofen constă tocmai în aceea că a pus pe primul plan al cercetării această problemă¹.

Nu de mult a ajuns la modă să se tăgăduiască această treaptă inițială a vieții sexuale omenestă. Se încearcă a se cruța omenirea de această „rușine”. Și anume, se invocă în afară de lipsa oricărei dovezi directe, mai ales pilda celorlalte animale; bazându-se pe aceasta, Letourneau a adunat (în „Evolution du mariage et de la famille” [„Evoluția căsătoriei și a familiei”], 1888) numeroase fapte după care relațiile sexuale absolut neregulate ar corespunde și aici unei trepte inferioare de dezvoltare. Din toate aceste fapte pot însă să trag numai concluzia că ele nu dovedesc absolut nimic cu privire la om și la condițiile preistorice ale vieții lui. Imperecherile pentru perioade lungi, la vertebrate, se explică îndeajuns prin cauze fiziologice, de pildă la păsări, prin nevoia de ajutor a femelei în timpul clocirii; exemplele de monogamie credincioasă pe care le întâlnim la păsări nu demonstrează nimic în ce privește oamenii, întrucât aceștia nu descind din păsări. Și dacă stricta monogamie este culmea tuturor virtuților, atunci laurii se cuvin viermelui panglică — care posedă în fiecare din cele 50-200 inele sau secțiuni ale trupului său un aparat sexual masculin și feminin complet, și care se împerechează toată viața cu sine însuși, în fiecare din secțiunile sale. Dacă ne mărginim însă la mamifere, găsim aici toate formele vieții sexuale, relații lipsite de orice norme, ceva asemănător cu căsătoria pe grupe, poligamia, monogamia; nu lipsește decât poliandria, pe

¹ Cât de puțin a înțeles Bachofen ceea ce a descoperit sau, mai bine zis, a ghicit, o dovedește numirea de *heterism* pe care o dă acestei stări primitive. Pentru Greci heterismul însemna, atunci când au introdus cuvântul, legăturile pe care le aveau bărbații neînșurați sau trăind în monogamie cu femeile nemăritate; el presupune întotdeauna o anumită formă a căsătoriei, în afara căreia au loc aceste legături, și include prostituția cel puțin ca ceva posibil. Cuvântul n'a fost întrebuintat niciodată în alt sens și în acest înțeles îl întrebuintez și eu ca și Morgan. Descoperirile foarte însemnate ale lui Bachofen sunt mistificate până la necrezut prin închipuirea lui, că legăturile născute istoricește între bărbat și femeie și-ar avea izvorul în credințele religioase schimbătoare ale omului, și nu în realele împrejurări ale vieții. — (Nota lui Engels)

care au putut s'o realizeze numai oamenii. Până și rudele noastre cele mai apropiate, quadrumanele, ne prezintă toate varietățile posibile în gruparea masculilor și femelelor; și dacă restrângem și mai mult cercul, și considerăm numai cele patru specii de maimuțe antropomorfe, apoi Letourneau nu știe să ne spună decât că ele sunt ba monogame, ba poligame, pe când Saussure susține, după Giraud-Teulon, că sunt monogame. De asemenea afirmațiile mai recente, făcute de Westermarck („The History of Human Marriage” [„Istoria căsătoriei omenеști”], Londra 1891) cu privire la monogamia maimuțelor antropomorfe sunt departe de a constitui dovezi. Pe scurt, datele sunt de așa natură încât cinstitul Letourneau admite că „de altfel la mamifere nu există absolut nicio legătură riguroasă între gradul dezvoltării intelectuale și forma relațiilor sexuale”. Iar Espinas („Des Sociétés animales” [„Societățile animale”], 1877) spune deadreptul: „Hoarda este grupa socială cea mai înaltă pe care o putem observa la animale. Ea este, se pare, compusă din familii, dar dela început chiar familia și hoarda sunt în conflict între ele; ele se dezvoltă în raport invers”.

După cum se vede din cele expuse mai sus, nu știm mai nimic precis cu privire la grupele familiale sau alte grupe sociale ale maimuțelor antropomorfe; datele se contrazic în mod direct. Lucrul nici nu este de mirare. Inseși datele pe care le posedăm privitor la triburile omenеști sălbatice sunt pline de contraziceri și au mare nevoie de o verificare critică și de purificare. Societățile maimuțelor însă, sunt încă și mai greu de observat decât acele ale oamenilor. Deocamdată trebuie, așa dar, să respingem orice concluzie care s'ar trage din astfel de date absolut nesigure.

Dimpotrivă, fraza citată din Espinas ne oferă un mai bun punct de sprijin. La animalele superioare, hoarda și familia nu sunt completări reciproce, ci sunt opuse una alteia. Espinas explică foarte frumos cum gelozia masculilor în timpul gonitului slăbește sau duce la dizolvarea vremelnică a hoardei sociale. „Acolo unde familia este strâns încheată, hoardele se

constituiesc numai ca rare excepții. Dimpotrivă, acolo unde domnesc raporturi libere între sexe, sau poligamia, hoarda se formează aproape dela sine... Ca o hoardă să se poată forma, trebuie ca legăturile de familie să fi slăbit și individul să fi devenit iarăși liber. Deaceea găsim așa de rar la păsări cărduri organizate... La mamifere, dimpotrivă, găsim societăți întrucâtva organizate, tocmai pentru că aici individul nu este absorbit de familie... Simțul colectiv al hoardei nu poate avea deci la nașterea sa un dușman mai mare, decât simțul colectiv de familie. Să nu ne ferim a o spune: dacă s'a dezvoltat o formă socială mai înaltă decât familia, aceasta s'a putut întâmpla numai pentru că a absorbit familiile care suferiseră o fundamentală schimbare; ceea ce nu exclude ca aceste familii să fi găsit mai târziu, tocmai datorită acestui fapt, posibilitatea de a se constitui din nou în împrejurări cu mult mai favorabile". (Espinass idem citat de Giraud-Teulon, „Origines du mariage et de la famille” [„Originile căsătoriei și ale familiei”], 1884, p. 518-520).

De aici se vede că societățile animale prezintă totuși o anumită valoare pentru a trage o concluzie în ce privește societățile omenesti — dar numai una negativă. La vertebratele superioare distingem, după câte știm, numai două forme de familie: poligamia sau împerecherea monogamă; în amândouă cazurile se admite numai *un singur* mascul adult, *un singur* soț. Gelozia masculului, care constituie totodată legătura și stavila familiei, pune familia animală în contradicție cu hoarda: hoarda, formă superioară a asocierii, devine în unele cazuri cu neputință, în alte cazuri slăbește sau se dizolvă în timpul gonițului, în cel mai bun caz este stânjenită în dezvoltarea ei mai departe de gelozia masculilor. Această este de ajuns pentru a dovedi că familia animală și societatea omenască primitivă sunt două lucruri incompatibile; că oamenii primitivi ieșiți din animalitate, sau nu cunoșteau deloc familia, sau cel mult cunoșteau una care nu se întâlnește la animale. Un animal atât de desarmat cum a fost omul în perioada formării sale, a fost poate în stare să se mențină, într'un număr

mic, și în stare de izolare, când cea mai înaltă formă de asociere a sa a fost împerecherea monogamă așa cum o atribue Westermarck gorilei și cimpanzeului bazându-se pe povestirile vânătorilor. Pentru a ieși din animalitate, pentru a îndeplini cel mai mare progres pe care ni-l arată natura, era nevoie de un element nou: înlocuirea capacității de apărare de care era lipsit individul izolat prin puterea unită și acțiunea comună a hoardei. Trecearea dela animal la om ar fi pur și simplu inexplicabilă în condițiuni ca acelea în care trăiesc azi maimuțele antropoide; maimuțele acestea fac mai mult impresia unor ramificații laterale, deviate, care merg spre o pieire treptată, și sunt în orice caz, pe cale de decădere. Acest lucru ajunge pentru a respinge orice paralelă între formele lor de familie și acelea ale oamenilor primitivi. Toleranța reciprocă a masculilor adulți, lipsa de gelozie, a fost însă prima condiție pentru constituirea unor astfel de grupe mai mari și durabile, singurele în sânul cărora se putea îndeplini transformarea animalului în om. Și într'adevăr, care este cea mai veche și mai primitivă formă a familiei, a cărei existență o putem dovedi în mod incontestabil în istorie și pe care o mai putem studia și astăzi pe alocuri? Căsătoria pe grupe, forma în care grupe întregi de bărbați și grupe întregi de femei se posedă reciproc și care lasă puțin loc pentru gelozie. Găsim apoi, pe o treaptă ulterioară a dezvoltării, ca excepție, forma poliandriei, care contrazice cu atât mai mult sentimentul geloziei și este deaceea necunoscută animalelor. Intrucât însă formele căsătoriei pe grupe cunoscute nouă sunt însoțite de condiții atât de specific complicate încât ne trimit în mod necesar înapoi la forme anterioare, mai simple, de legături sexuale, și cu aceasta — în ultimă instanță — la o perioadă de legături sexuale lipsite de orice norme, corespunzătoare trecerii din faza animalității în aceea a omenirii, indicațiile asupra împerecherilor la animale ne conduc astfel înapoi tocmai la acel punct dela care ar fi trebuit să ne îndepărteze odată pentru totdeauna.

Căci ce înseamnă raporturi sexuale lipsite de orice norme? Înseamnă că piedicile în ființă acum, sau în vreo epocă ante-

rioară, n'au fost valabile. Stavila geloziei am și văzut-o căzând. Fapt cert este că gelozia e un sentiment care s'a dezvoltat relativ târziu. Acelaș lucru se poate spune și despre noțiunea incestului. Nu numai că la început fratele și sora erau soți, dar astăzi încă sunt îngăduite la multe popoare raporturile sexuale între părinți și copii. Bancroft („The Native Races of the Pacific Coast of North America” [„Rasele indigene de pe coasta Oceanului Pacific a Americii de Nord”], 1875, vol. I) certifică aceasta despre Caviații din strămtoarea Behring, despre Cadiacșii de lângă Alaska, despre Tinnehii din interiorul Americii de Nord britanice; Letourneau prezintă asupra aceluiaș fapt rapcarte privitoare la Indienii Chippeway, la Cucușii din Chili, Caraibii, Carenii din Indochina; nu mai vorbim de povestirile vechilor Greci și Romani despre Partii, Perși, Sciți, Huni, etc. Înainte de a se fi născocit incestul (și el este o născocire și încă o născocire foarte valoroasă), raporturile sexuale dintre părinți și copii nu puteau fi mai odioase decât acelea între oricare alte persoane aparținând unor generații diferite; și faptul acesta se întâmplă doar și azi în țările cele mai filistine fără să producă mare spaimă; chiar și „fecioare” bătrâne de peste 60 de ani, se mărită uneori, dacă sunt îndeajuns de bogate, cu bărbați tineri de treizeci de ani. Dacă despărțim însă de cele mai vechi forme de familie pe care le cunoaștem, noțiunile, legate de ele, asupra incestului — noțiuni care diferă în totul de ale noastre și sunt adesea în contradicere directă cu ele — ajungem la o formă de raporturi sexuale care nu se pot denumi altfel decât lipsite de norme. Lipsite de norme într'atâta, întrucât nu existau încă piedicile puse mai târziu de moravuri. De aici însă nu urmează deloc necesitatea unui talmeș-balmeș în practica de toate zilele. Imperecherile monogame vremelnice, așa cum au loc ele astăzi în majoritatea cazurilor chiar în căsătoriile pe grupe, nu sunt deloc excluse. Și dacă cel mai nou tăgăduitor al unei asemenea stări primitive, Westermarck, denuște căsătorie orice caz în care amândouă sexele rămân împerechiate până la nașterea pruncului, atunci putem spune că acest fel de căsătorie putea foarte bine să apară în

stadiul raporturilor lipsite de orice norme, fără a fi în contradicție cu lipsa de norme, adică cu lipsa stăvilor sexuale fixate de moravuri. Firește, Westermarck pornește dela ideea că „relațiile lipsite de orice norme cuprind în sine înăbușirea înclinațiilor individuale”, așa încât „prostituția este forma ei cea mai veritabilă”. Mie, dimpotrivă, mi se pare că orice înțelegere a stărilor primitive devine cu neputință, atâta timp cât ele sunt privite prin prisma bordelelor. Vom reveni la acest punct, când vom vorbi despre căsătoria pe grupe.

După Morgan, din această stare primitivă a raporturilor neregulate s'a dezvoltat probabil foarte de timpuriu :

1. *Familia între rudele de sânge, cea dintâi treaptă a familiei.* Aici grupele conjugale sunt despărțite după generații : toți bunicii și toate bunicile, înăuntrul limitelor familiei, sunt între dânșii soți, și tot așa copiii lor, adică tații și mamele, după cum și copiii acestora la rândul lor, constituie o a treia grupă de soți comuni, iar copiii acestora, strănepoții celor dintâi, vor constitui o a patra. În această formă de familie sunt așa dar excluse drepturile și datoriile (cum am spune noi azi) conjugale reciproce, numai între strămoși și urmași, între părinți și copii. Frații și surorile, veri și verișoarele de gradul întâi, al doilea și de grad mai depărtat, sunt toți frați și surori între dânșii și tocmai de aceea toți sunt între ei soți și soții. Relația între frate și soră cuprinde dela sine, pe această treaptă, exercitarea raporturilor sexuale reciproce¹.

Forma tipică a unei astfel de familii ar consta din descen-

---

¹ Intr'o scrisoare din primăvara anului 1882, Marx se exprimă în termenii cei mai tari asupra falsificării totale a timpurilor primitive, cuprinsă în textul Nibelungilor al lui Wagner. „S'a mai auzit cândva ca fratele să îmbrățișeze ca pe o mireasă pe sora sa ?”. Acestor „zei desfrânați” ai lui Wagner, care în chip cu totul modern dau relațiilor lor de dragoste mai multă picanterie adăugându-le puținel incest, Marx le răspunde: „În timpurile primitive sora era soția și aceasta era moral”. — (Adnotație la ediția a IV-a). Un prieten francez admirator al lui Wagner, nu este de acord cu această notă și face observația că încă în Edda, care era mai veche, pe care s'a sprijinit Wagner, în Ögisdrecca, Loki dojenește pe Freyja: „Ai îmbrățișat pe propriul tău frate în fața zeilor”. Căsătoria între frate și soră ar fi fost deci încă pe atunci neîngăduită. Ögisdrecca este expresia unei vremi când credința în vechile

dența unei perechi, în care iarăși urmașii de fiecare grad sunt între ei frați și surori și tocmai de aceea soți și soții.

Familia înrudită prin sânge s'a stins. Nici măcar popoarele cele mai sălbatice, despre care pomenește istoria, nu prezintă vreo pildă neîndoelnică de acest fel. Dar că ea *trebua* să fi existat, ne-o spune hotărît sistemul de înrudire havaian care este și acum în vigoare în întreaga Polinezia și care exprimă grade de înrudire prin sânge, ce pot să se formeze numai sub această formă de familie; întreaga dezvoltare de mai târziu a familiei, care presupune acea formă ca treaptă anterioară necesară, ne silește s'o admitem.

2. *Familia punalua*. Dacă cel dintâi progres al organizării a constat în excluderea părinților și a copiilor dela raporturile sexuale reciproce, cel de al doilea a constat în excluderea surorilor și fraților. Progresul acesta, din cauza egalității mai mari de vârstă a părtașilor, a fost infinit mai important, dar și mai greu de îndeplinit decât cel dintâi. El s'a realizat treptat, începând probabil cu excluderea fraților și surorilor (a aceloră din partea mamei) dela raporturile sexuale, la început în cazuri izolate, devenind apoi tot mai mult regulă (în Havai s'au ivit excepții dela regulă încă în veacul acesta) și sfârșind prin oprirea căsătoriei chiar și în linie colaterală, adică între ceeace numim noi copii, nepoți și strănepoți, după soră sau frate; acest

---

mituri era complet adruncinată: ea este o pură satiră à la Lucian la adresa zeilor. Dacă Loki, ca Mefisto, dojenește astfel pe Freyja, apoi aceasta este mai curând în defavoarea lui Wagner. De altfel, câteva versuri mai jos Loki zice lui Njördhr: „Cu sora ta ai făcut un (astfel de) fiu” (vidh systur thinní gatzu slikan mög). Njördhr, ce-i drept nu este un Ase, ci un Van, și spune în Saga Inglinga că în țara Vanilor, căsătoriile între frate și soră sunt obișnuite, ceeace nu-l cazul la Ași. Aceasta ar fi o indicație că Vanii sunt zei mai vecni decât Așii. În orice caz, Njördhr trăiește în mijlocul Așilor ca semen al lor, și astfel Ögisdrecca este mai curând o dovadă că pe timpul nașterii legendelor norvegiene despre zei, căsătoria între frați și surori, cel puțin între zei, nu producea încă oroare. Dacă vrea cineva să scuze pe Wagner, ar face poate mai bine să apeleze nu la Edda ci la Goethe, care în balada despre Dumnezeu și baladera făptuiește o greșală asemănătoare, cu privire la obligația religioasă a femeilor de a se da în temple, și apropie prea mult acest obicei de prostituția modernă. — (Nota lui Engels)

progres constituie, după Morgan, „o minunată ilustrare a felului cum funcționează principiul selecțiunii naturale”. Nici vorbă că triburile, la care incestul fu mărginit prin acest progres, trebuie să se fi dezvoltat mai repede și mai complect decât acelea la care căsătoria între frați și surori rămăsese regulă și lege. Și cât de puternică a fost influența acestui progres, o dovedește întocmirea *ginții* care a izvorât direct dintr’insul și a devenit cu mult scopul pe care-l servea — instituție care constituie temelia ordinii sociale a celor mai multe, dacă nu chiar a tuturor popoarelor barbare de pe pământ, și dela care trecem, în Grecia și în Roma, deadreptul în epoca civilizației.

Fiecare familie primitivă trebuia să se fărâmițeze cel mai târziu după câteva generații. Gospodăria comunistă primitivă care domină fără excepție până târziu pe treapta de mijloc a barbariei, determină proporțiile maxime ale comunității familiale, care variază după împrejurări, dar e mai mult sau mai puțin determinată pentru fiecare localitate. Indată ce se ivi ideea că nu se cuvin raporturi sexuale între copiii aceleiași mame, această idee trebuie să fi exercitat o influență eficace asupra fărâmițării vechilor comunități casnice și asupra întemeierii altora noi (care însă nu corespundeau neapărat grupelor familiale). Unul sau mai multe șiruri de surori formară sămburele unei grupe, frații lor buni sămburele alteia. În chipul acesta, sau într’un mod asemănător, din familia întemeiată pe înrudirea de sânge luă naștere forma de familie numită de către Morgan: punalua. După obiceiurile havaiene, un număr de surori bune sau de grade de rudenie mai îndepărtate (adică verișoare de primul, al doilea grad, sau de grade mai îndepărtate) erau soțiile comune ale soților lor comuni, dintre care erau însă excluși frații lor; acești soți nu se mai numeau între dânsii frați, ceea ce nici nu mai era nevoie să fie, ci punalua, adică tovarăși intimi sau, cum s’ar zice, asociat. La fel, un șir de frați buni sau de grade de rudenie mai îndepărtate, aveau în căsătorie comună un număr de femei — nu însă pe surorile lor — și aceste femei se numeau între ele punalua. Aceasta este înfățișarea clasică a unei formații de familie (Fa-

milienformation) care a avut mai târziu o serie de variațiuni și al cărei caracter esențial era comunitatea reciprocă a bărbaților și a femeilor înăuntrul unui anumit cerc familial, din care însă erau excluși frații soțiilor, la început cei buni, mai târziu și cei de grade de rudenie mai îndepărtate, și invers, din care erau excluse, prin urmare, și surorile soților.

Această formă de familie ne redă astfel, cu cea mai deplină exactitate, gradele de înrudire, așa cum le exprimă sistemul american de înrudire. Copiii surorilor mamei mele mai sunt încă copiii ei, tot așa și copiii fraților tatălui meu sunt și copiii lui, și ei toți sunt frații și surorile mele; însă copiii fraților mamei mele sunt acum nepoții și nepoatele ei, copiii surorilor tatălui meu sunt nepoții și nepoatele lui, iar toți la un loc sunt verii și verișoarele mele. Căci pe când soții surorilor mamei mele mai sunt încă soții ei, și tot așa soțiile fraților tatălui meu mai sunt încă soțiile lui, — de drept, dacă nu întotdeauna de fapt — blamarca de către societate a raporturilor sexuale între frați și surori a împărțit în două clase pe copiii de frate și soră, tratați până acum fără deosebire ca frați și surori: unii rămân ca și până acum între ei frați și surori (mai depărtați în grad); ceilalți, într'un caz copiii fratelui, într'altul ai surorii, *nu mai pot* fi frați și surori, nu mai pot avea părinți comuni, nici tată comun, nici mamă comună, nici pe amândoi; și deaceia, pentru prima oară devine aci necesară clasa nepoților și nepoatelor, a verilor și verișoarelor care n'ar fi avut niciun rost în ordinea familială de mai înainte. Sistemul american de înrudire, care apare cu totul absurd la orice formă de familie bazată pe un fel oarecare de căsătorie monogamă, își găsește explicația rațională și justificarea firească, până la cele mai mici amănunte, în familia punalua. Familia punalua sau o formă asemănătoare ei, trebuie să fi existat cel puțin în măsura în care a fost răspândit acest sistem de înrudire.

Despre această formă de familie, a cărei existență în Havai este dovedită, ne-ar fi fost transmise probabil știri din toată Polinezia, dacă cucernicii misionari, ca odinioară călugării spanioli din America, ar fi putut vedea în acest fel de relații anti-

„creștine ceva mai mult decât o simplă „grozăvie”¹. Relatarea lui Cezar despre Britanici, care pe atunci se aflau pe treapta de mijloc a barbariei, că „ei posedă femeile lor în comun, în grupe de câte zece sau doisprezece, și anume de cele mai multe ori frați cu frați și părinți cu copii”—se explică cel mai bine prin căsătoria pe grupe. La barbari, mamele n’au câte 10-12 fii în vârsta de a putea avea soții în comun, pe când sistemul american de înrudire care corespunde familiei punalua, oferă mulți frați, fiindcă toți verii apropiați sau depărtați ai unui bărbat sunt frații lui. Expresia „părinți cu copii” poate fi o concepție greșită a lui Cezar: totuși nu este cu totul exclus în acest sistem, ca tatăl și fiul, sau mama și fiica, să fi făcut parte din aceeași grupă familială; dimpotrivă, nu se admite tatăl și fiica, sau mama și fiul. Tot așa, forma aceasta de căsătorie pe grupă, sau una asemănătoare, ne oferă explicația cea mai simplă a celor povestite de Herodot și de alți scriitori vechi asupra comunității femeilor la popoarele sălbatice și barbare. Aceasta se potrivește și la ceea ce povestesc Watson și Kaye („The People of India” [„Populația Indiei”]) despre Tikurii din Audh (la Nord de fluviul Gange): „Ei trăiesc laolaltă (adică sexual) aproape fără distincție, în comunități mari, și când doi indivizi sunt considerați drept căsătoriți, legătura este numai nominală”.

În marea majoritate a cazurilor instituția *gînții* pare a fi izvorit deadreptul din familia punalua. Este adevărat, că și sistemul de clase australian oferă un punct de plecare pentru aceasta; Australianii au *gînți*, dar n’au încă o familie punalua, ci o formă mai rudimentară de căsătorie pe grupe.

La toate formele de familie pe grupe nu este sigur cine

---

¹ Urmele raporturilor sexuale lipsite de orice norme, pe care Bachofen crede a le fi găsit, și cărora le zice „Sumpfzeugung” (procreări mociroase) duc îndărăt la căsătoria pe grupe; acest lucru nu mai poate fi pus la îndoială acum de nimeni. „Dacă Bachofen găsește drept „nelegiuite” aceste căsătorii punalua, apoi un om din acea perioadă, ar privi majoritatea căsătoriilor de acum între verii apropiați și depărtați, din partea mamei sau din partea tatei, drept incestuoase, și anume drept căsătorii între frați și surori înrudiți prin sânge”. (Marx). — (Nota lui Engels)

este tatăl unui copil, însă se știe precis cine este mama lui. Chiar dacă ea numește copiii ei pe *toți* copiii familiei comune și are față de dânsii datorii de mamă, ea recunoaște însă pe propriii ei copii, dintre ceilalți. Este limpede deci, că întrucât există căsătoria pe grupe, descendența se poate stabili numai după *mamă*, deci numai *linia feminină* este recunoscută. Aceasta este cazul în realitate la toate popoarele sălbatice și la cele de pe treapta de jos a barbariei; și faptul că Bachofen a descoperit cel dintâi aceasta, este al doilea mare merit al său. El denuște *matr'arhat* (*Mutterrecht*), această recunoaștere exclusivă a descendenței după mamă și relațiile de moștenire care cu timpul decurg de aici; păstrez acest termen pentru scurt'imea lui. El este însă nepotrivit, căci pe această treap'ă socială încă nu este vorba de drept (*Recht*), în înțelesul juridic al cuvântului.

Dacă luăm acum din familia punalua una din cele două grupe, considerate ca model, anume pe aceea a unui șir de surori bune, ori de un grad de rudenie mai îndepărtat (adică descinzând din surori bune de gradul întâi, al doilea sau de un grad de rudenie mai depărtat) împreună cu copiii lor și cu frații lor buni sau de un grad de rudenie mai îndepărtat după mamă (care, după presupunerea noastră *nu* sunt soții lor), vom avea întotdeauna mai cercul de persoane care mai târziu apar ca membrii unei ginți, în forma primitivă a acestei instituții. Toți au o mamă comună din care porced și prin faptul acesta, toți urmașii de sex feminin din aceeași generație sunt surori între dânsese. Soții acestor surori nu mai pot însă să le fie frați, deci nu mai pot să se tragă din aceeași mamă cu ele, nu aparțin deci grupei înrudite prin sânge, ginta de mai târziu; copiii lor, însă, aparțin acestei grupe, întrucât numai descendența după mamă hotărăște, fiindcă numai ea este sigură. De îndată ce au fost interzise raporturile sexuale între toți frații și surorile cum și între toate rudele colaterale cele mai îndepărtate după mamă, grupa pomenită mai sus s'a prefăcut într'o gintă, adică s'a constituit ca un cerc statornic de rude de sânge în linie feminină, între care căsătoria este oprită, și care prin alte instituții co-

mune de natură socială și religioasă se întărește și se deosebește de aci înainte din ce în ce mai mult, de celelalte gînti din acelaș trib. Despre aceasta vom vorbi în mod amănunțit mai târziu. Dacă găsim însă, că gînta se dezvoltă din familia punalua, nu numai ca ceva necesar dar chiar ca ceva delă sine înțeles, atunci trebuie să admitem, ca ceva aproape sigur, existența pe vremuri a acestei forme de familie la toate popoarele, la care se pot găsi instituții gentilice (de gîntă), adică aproape la toate popoarele barbare și civilizate.

Când Morgan a scris cartea sa, cunoștințele noastre despre familia pe grupe erau încă foarte mărginite. Se știa ceva despre căsătoriile pe grupe ale Australienilor organizați în clase, și pe lângă aceasta, Morgan publicase deja în 1871 informațiile care îi parveniseră despre familia punalua din Havai. Familia punalua aducea, pe de o parte, lămurirea deplină a sistemului de înrudire ce domnea la Indieni americani, și care fusese punctul de plecare al tuturor cercetărilor lui Morgan; pe de altă parte, ea constituia punctul de plecare gata, din care să derive gînta matriarhală; ea înfățișa, în sfârșit, o treaptă de dezvoltare mult mai înaltă decât clasele australiene. Era deci de înțeles ca Morgan s'o privească drept treapta de dezvoltare care precede în mod necesar căsătoria-pereche și să-i atribue o răspândire generală în timpurile mai vechi. De atunci am luat cunoștință o serie de alte forme de căsătorie pe grupe; și știm acum că Morgan a mers prea departe în această privință. El a avut totuși norocul să găsească în familia punalua, forma cea mai înaltă, clasică, a căsătoriei pe grupe, forma care explică în chipul cel mai simplu trecerea la o formă superioară.

Imbogățirea esențială a cunoștințelor noastre despre căsătoria pe grupe o datorăm misionarului englez Lorimer Fison, care studie ani de-a rândul această formă de familie pe tărâmul ei clasic, în Australia. El găsi cea mai inferioară treaptă de dezvoltare, la negrii australieni de lângă Mount Gambier, în Australia de Sud. Aici întregul trib este împărțit în două mari clase, Kroki și Kumiții. Relațiile sexuale sunt strict oprite înăuntrul fiecăreia din aceste două clase; dimpotrivă, fiecare

bărbat dintr'o clasă este din naștere soțul fiecărei femei din cealaltă clasă, iar aceasta îi este din naștere soție. Nu indivizii sunt căsătoriți între ei, ci grupele întregi, clasa cu clasa. Și este de notat că aici nu există nicio restricție din motive de deosebire de vârstă sau de înrudire specială prin sânge, în afară de restricția condiționată de împărțirea în două clase exogame. Un Kroki are ca soție legiuită pe orice femeie kumită; cum însă propria lui fiică, fiind fiica unei femei kumite, este după dreptul matern (Mutterrecht, matriarhat) deasemenea kumită, ea devine prin aceasta soție din naștere a oricărui Kroki, deci și a tatălui ei. În orice caz, organizația claselor, așa cum ni se înfățișează ea, nu oprește acest lucru. Așa dar, această organizație sau s'a născut într'o vreme în care, cu toată impulsivitatea neclară de a mărgini incestul, nu se vedea încă nimic deosebit de grozav în raporturile sexuale dintre părinți și copii — și în acest caz sistemul claselor ar izvorî direct dintr'o stare de raporturi sexuale lipsite de orice norme; sau, raporturile între părinți și copii erau deja interzise prin puterea obiceiului, atunci când apărură clasele, și în acest caz starea prezentă amintește familia între rudele de sânge și înseamnă primul pas pentru a ieși dintr'însa. Presupunerea din urmă este mai probabilă. După câte știu, nu se menționează pilde de relații de căsătorie între părinți și copii în Australia, iar forma de mai târziu a exogamiei, ginta bazată pe dreptul matern, presupune și ea de regulă, în mod tacit, interzicerea acestor relații, ca ceva deja existent la înființarea ei.

Sistemul celor două clase se găsește nu numai la Mount Gambier în Australia de Sud, dar și pe lângă fluviul Darling, ceva mai înspre răsărit, și în Queensland, la Nord-Est, deci este foarte răspândit. El exclude numai căsătoriile între frați și surori, între copiii de frați și cei de surori după mamă, pentru că aceștia aparțin aceleiași clase; copiii surorii și cei ai fratelui, pot însă să se căsătorească între ei. Un pas mai departe înspre împiedecarea incestului vedem la tribul Kamilaroi de lângă fluviul Darling în New South Wales, unde cele două clase inițiale sunt împărțite în patru, și fiecare din aceste patru

clase e deasemenea căsătorită în bloc cu o altă clasă. Primele două clase sunt între ele soți din naștere; după cum mama făcea parte din prima sau cea de a doua clasă, copiii revin clasei a treia sau a patra; copiii acestor două clase, deasemenea căsătorite între ele, fac la rândul lor parte din prima și a doua clasă. Astfel că o generație aparține întotdeauna clasei întâia și a doua, generația următoare, celei de a treia și a patra, și generația imediat următoare aparține din nou clasei întâi și a doua. În modul acesta, verii (după mamă) nu pot fi soț și soție, nepoții de frate și de soră însă, da. Această ordine specific complicată devine și mai încurcată prin faptul că pe dânsa se altoiesc, ce-i drept mai târziu, gințile matriarhale; nu putem însă insista acum asupra acestui fapt. Se vede deci, că tendința de oprire a incestului se impune din ce în ce mai mult, dar prin dibuiri cu totul instinctive, fără o cunoștință lămurită a țelului.

Căsătoria între grupe, care aici, în Australia, mai este încă o căsătorie între clase, adică unirea conjugală în bloc a unei întregi clase de bărbați, împrăștiată adesea peste toată întinderea continentului, cu o clasă de femei tot așa de răspândită — căsătoria aceasta pe grupe nu apare, privită mai de aproape, atât de oribilă, cum și-o închipue fantezia filistinilor deprinși cu prostituția. Dimpotrivă, au trecut ani de zile, până să se fi ajuns abia a se bănui existența căsătoriei pe grupe și de câțiva vreme, aceasta a început să fie din nou negată. Ea apare observatorului superficial ca o căsătorie monogamă nestabilă și pe alocurea ca una poligamă, însoțită ocazional de infidelitate. Trebuie să consacri ani de zile, ca Fison și Howitt, pentru a descoperi legea regulatoare, în practică, a acestor stări conjugale, în care europeanul obișnuit înclină să vadă ceva asemănător cu ceace există în patria lui, legea după care negrul australian străin, la o depărtare de mii de kilometri de locul lui de origină, și printre oameni a căror limbă n'o înțelege, găsește totuși nu rareori în fiecare tabără, în fiecare trib, femei care sunt dispuse să i se dea fără împotrivire sau indignare, lege în virtutea căreia acel ce are mai multe femei,

cedează oaspetelui una din ele pentru o noapte. Acolo unde europeanul vede numai imoralitate și arbitrar, domnește în realitate o lege riguroasă. Femeile aparțin clasei conjugale a străinului și sunt de aceea din naștere soțiile lui; aceeași lege morală, care îi sortește pe unul celuilalt, interzice sub pedeapsa blamului general, orice raporturi sexuale în afara claselor conjugale, care își aparțin una alteia. Chiar acolo unde se răpesc femeile, cum se întâmplă adesea, în unele regiuni aceasta fiind chiar regulă, legea claselor este respectată cu grijă.

De altminteri, în faptul răpirii femeii se manifestă deja un semn al trecerii spre căsătoria monogamă, cel puțin sub forma căsătoriei pereche: când tânărul a răpit sau momit fata, cu ajutorul prietenilor săi, atunci toți pe rând au cu dânsa relații sexuale; ea trece însă după aceea drept femeea tânărului care a pus la cale răpirea. Și dimpotrivă, dacă femeea răpită fuge de la bărbatul ei și este atrasă de un altul, atunci ea devine nevasta acestuia, iar cel dintâi a pierdut dreptul asupra ei. Alături și înăuntrul căsătoriei pe grupe, care în genere continuă să existe, se ivesc astfel relații cu caracter exclusivist, împerecheri pe un timp mai lung sau mai scurt, și pe lângă aceasta și poligamia, astfel încât căsătoria pe grupe este și aici pe cale de a se stinge și se pune numai întrebarea, ce va dispărea mai întâi de pe scenă sub înrăurirea europeană: căsătoria pe grupe, sau negrii australieni care o practică.

Căsătoria între clase întregi, așa cum domnește în Australia, este în orice caz o formă foarte inferioară și primitivă de căsătorie pe grupe, în timp ce familia punalua, după câte știm, este treapta cea mai înaltă a dezvoltării ei. Cea dintâi pare a fi forma corespunzătoare stării sociale a sălbaticilor nomazi, cea de a doua presupune deja așezări relativ stabile de comunități comuniste și duce direct la treapta de dezvoltare imediat superioară. Intre amândouă aceste forme de căsătorie vom mai găsi de sigur unele trepte intermediare; în fața noastră avem deocamdată un câmp de cercetări, deabia deschis și aproape deloc explorat.

3. *Familia pereche*. O anumită împerechere pentru un timp

mai scurt sau mai lung, a avut deja loc în căsătoria pe grupe sau și mai înainte încă; bărbatul avea o soție principală (abia putem vorbi de soția preferată) printre multele lui soții și el era pentru dânsa soțul principal, printre ceilalți soți ai ei. Această împrejurare a contribuit într'o măsură însemnată la încurcătura misionarilor, care văd în căsătoria pe grupe, când posedarea în comun, linsită de orice norme, a femeilor, când o călcare arbitrară a fidelității conjugale. Această împerechere bazată pe obicei trebuia însă să se consolideze tot mai mult, pe măsură ce se desvolta gin'ta, și clasele de „frați” și „surori”, între care nu mai era posibilă căsătoria, deveneau mai numeroase. Impulsul dat de gin'tă în împiedecarea căsătoriei între rudele de sânge merse și mai departe. Găsim astfel, că la Irochezi și la cei mai mulți Indieni de pe treap'ta de jos a barbariei căsătoria este oprită între *toate* rudele pe care le cuprinde sistemul lor și acestea sunt de mai multe sute de feluri. Din cauza complicațiilor lor din ce în ce mai mari în opreliștile de căsătorie, căsătoriile pe grupe deveneau din ce în ce mai puțin posibile; ele fură înlăturate de către *familia pereche*. Pe această treap'tă, un bărbat trăiește laolaltă cu o femeie, dar în așa fel că poligamia și infidelitatea ocazională rămân un drept al bărbaților, deși cea dintâi, din motive economice, are loc rareori, în timp ce dela femei se cere de cele mai multe ori, pentru durata traiului în comun, credința cea mai strictă, călcarea fidelității conjugale din partea ei fiind crunt pedepsită. Legătura conjugală poate fi însă ușor desfăcută de ambele părți și copiii aparțin, ca și mai înainte, numai mamei.

În această excludere împinsă tot mai departe, a rudelor de sânge dela legătura conjugală, continuă să se manifeste selecțiunea naturală. Morgan spune: „Căsătoriile între gințile neînrudite prin sânge dădură naștere unei rase mai puternice, atât ca fizic cât și ca intelect: două triburi în progres se amestecară și craniile și creierii generațiilor noi se măreau în chip natural, până ce cuprinseră aptitudinile ambelor triburi”. Triburile cu întocmire gentilică trebuiră deci să dobândească su-

premația asupra celor rămase în urmă, sau să le antreneze prin puterea exemplului.

Desvoltarea familiei în preistorie, constă astfel în continua îngustare a cercului care cuprinde la început tot tribul, și în sânul căruia domnește comunitatea conjugală între ambele sexe. Printr'o continuă excludere a rudelor, la început a celor mai apropiate, apoi a celor de grade din ce în ce mai depărtate, la urmă chiar a celor legate numai prin căsătorie, orice fel de căsătorie pe grupe devine în cele din urmă cu neputință în practică și, în sfârșit, rămâne o singură pereche, deocamdată încă slab unită, molecula, cu desfacerea căreia încetează și căsătoria în general. Chiar numai din aceasta rezultă, cât de puțin a avut de a face iubirea sexuală individuală, în înțelesul actual al cuvântului, cu apariția monogamiei. Acest lucru rezultă încă mai puternic din practica tuturor popoarelor care stau pe această treaptă. Pe când în formele mai vechi ale familiei bărbății nu aveau niciodată grija că le vor lipsi femeii, ci dimpotrivă, aveau mai mult decât deajuns, acum femeile începură a fi mai rare și căutate. Deaceia, odată cu căsătoria pereche începe răpitul și cumpăratul femeilor — *symptome* foarte răspândite, dar nimic altceva decât simptome ale unei schimbări anterioare, mult mai adânci; însă pe baza acestor simptome, care se referă numai la metoda de a-și procura neveste, pedantul scoțian MacLennan a prefăcut „căsătoria prin răpire” și „căsătoria prin cumpărare” în clase de familii deosebite. De altfel, la Indieni americani și la alte triburi, (aflătoare pe aceeași treaptă), contractarea căsătoriei nu este făcută de viitorii soți, care adesea nici nu sunt întrebați, ci de mamele lor. Astfel, adesea sunt logodiți doi inși care sunt cu totul necunoscuți între ei, aducându-li-se la cunoștință târgul încheiat abia când se apropie data căsătoriei. Înainte de nuntă, mirele face rudelor de gintă ale miresei (adică acelor după mamă, iar nu tatălui ei și rudelor lui) daruri, care sunt socotite ca prețul de cumpărare a fetei cedate. Căsătoria poate fi desfăcută după voia fiecăruia din cei doi căsătoriți; cu toate acestea, încetul cu încetul s'a format la multe triburi, de pildă la Irochezi, o

opinie publică potrivnică unei asemenea rupturi; în caz de neînțelegeri, rudele de gintă ale celor două părți intervin, și numai dacă nu reușesc, se face despărțirea, după care femeii îi rămân copiii și fiecare parte este liberă de a se căsători din nou.

Familia pereche, prea slabă și prea nestatornică prin sine însăși, pentru a da naștere nevoii, ori măcar dorinței de gospodărie proprie, nu desființează nicidecum gospodăria comunistă moștenită din vremurile vechi. Dar gospodăria comunistă înseamnă domnia femeilor în casă, după cum și cunoașterea exclusivă a mamei bune, dată fiind imposibilitatea de a cunoaște în mod sigur pe tatăl bun, înseamnă un mare respect față de femei, adică față de mame. Una din cele mai absurde idei care au fost transmise de către enciclopediștii secolului al XVIII-lea este că femeea ar fi fost, la obârșia societății, roaba bărbatului. Femeea se bucura la toți sălbaticii și la toți barbarii de pe treapta de jos și de mijloc, și în parte la cei de pe treapta de sus, nu numai de libertate, dar și de o poziție foarte respectată. Care este poziția ei încă în timpul căsătoriei pereche, ne spune Arthur Wright, care a fost mulți ani misionar printre Irochezii din tribul Seneka: „Cât privește familiile lor, pe vremea când ei locuiau încă în vechile case lungi, (gospodării comuniste ale mai multor familii)... acolo predomina întotdeauna un clan (o gintă), așa că femeile își luau bărbații din alte clanuri (ginti)... De obicei, femeile erau stăpâne în casă; proviziile erau comune; vai însă de acel nenorocit de bărbat sau de ibovnic care era prea leneș sau neîndemânat și nu aducea partea lui la provizia comună. Oricâți copii, sau oricâtă avere personală ar fi avut el în casă, putea să se aștepte în fiecare clipă să primească porunca să-și ia catrafusele și s'o șteargă; orice încercare de împotrivire îi era interzisă; în casă i se crea o atmosferă de nesuferit, nu-i rămânea nimic altceva de făcut decât să se reîntoarcă la propriul său clan (gintă) sau, ceeace se întâmpla de cele mai multe ori, să încheie o nouă căsătorie într'un alt clan. Femeile constituiau o mare putere în clanuri (ginti) ca și peste tot locul. Uneori nu se dădeau înlă-

turi să destitue pe un șef, să-l degradeze făcându-l luptător derând". Gospodăria comunistă, în care toate sau mai toate femeile făceau parte din una și aceeași gintă, iar bărbații din mai multe ginți diferite, este baza obiectivă a acelei predominări a femeilor care era răspândită pretutindeni în vremurile primitive și a cărei descoperire este al treilea merit al lui Bachofen. Mai adaug, că spusele călătorilor și misionarilor în ce privește faptul împovărării femeilor cu munci prea grele la sălbatici și barbari, nu sunt deloc în contradicție cu cele de mai sus. Impărțirea muncii între cele două sexe este condiționată de cauze cu totul altele decât poziția pe care o ocupă femeia în societate. Popoarele la care femeile trebuie să lucreze mult mai greu decât se cuvine după părerea noastră, au pentru femei adesea un respect adevărat, cu mult mai mare decât al europenilor noștri. Doamna din epoca civilizației, înconjurată de omagii aparente și străină de orice muncă adevărată, se află într-o stare socială nemăsurat inferioară celeia a femeii din epoca barbariei care muncea din greu și care în poporul ei trecea drept o adevărată doamnă (lady, frova, Frau = doamnă), și care era într'adevăr o doamnă după situația ei.

Chestiunea dacă în America căsătoria pereche a înlocuit astăzi complet căsătoria pe grupe, trebuie să fie hotărâtă prin cercetări mai amănunțite asupra popoarelor aflătoare încă pe treapta de sus a sălbăciei, din Nord-Vestul și mai ales Sudul Americii. Despre aceștia din urmă se povestesc pilde atât de felurite de desfrânare sexuală, încât cu greu se poate admite aici o înlăturare completă a vechii căsătorii pe grupe. În orice caz, n'au pierit încă toate urmele ei. La cel puțin patruzece de triburi din America de Nord, bărbatul care ia în căsătorie pe sora cea mai în vârstă, are dreptul să ia de soție și pe toate celelalte surori ale ei, de îndată ce atîng vârsta cerută: o rămășită a comunității bărbaților pentru întregul șir de surori. Iar despre locuitorii peninsulei California (aflați pe treapta de sus a sălbăciei) Bancroft povestește că ei au anumite sărbători la care mai multe „triburi” se întrunesc în scopul de a avea relații sexuale lipsite de orice normă. Acestea sunt, evi-

dent, gințile, care în aceste serbări păstrează amintirea vagă a acelei vremi, în care femeile unei ginți aveau de soți comuni pe toți bărbații din altă gintă și invers. Acelaș obicei mai dăinuiește și în Australia. La unele popoare se întâmplă că bărbații mai în vârstă, șefii și preoții-vrăjitori, exploatează în folosul lor comunitatea femeilor și monopolizează pentru dânsii majoritatea lor; dar în schimb, la anumite sărbători și la mari adunări populare, ei trebuie să restabilească vechea comunitate și să permită femeilor lor să petreacă cu bărbații tineri. Westermarck (pag. 28-29) ne dă o serie întreagă de pilde de asemenea saturnale¹ periodice, în care vechile raporturi sexuale libere intră din nou în vigoare pe un scurt timp: la Hoși, Santali, Pandjai și Cotari în India, la unele popoare africane, etc. Lucru curios este că Westermarck trage de aici concluzia că aceasta ar fi o rămășiță, nu a căsătoriei pe grupe, pe care el o tăgăduiește, ci din timpul gonitului, comun omului primitiv ca și celorlalte animale.

Ajungem aici la a patra mare descoperire a lui Bachofen, la descoperirea mult răspânditei forme de trecere dela căsătoria pe grupe la căsătoria pereche. Ceeace Bachofen ne prezintă ca o ispășire pentru călcarea vechilor porunci ale zeilor, o ispășire prin care femeia își răscumpără dreptul la castitate, este în realitate numai o expresie mistică a pocăinței cu care femeia se răscumpără din vechea comunitate a bărbaților și obține dreptul de a se da numai *unui singur* bărbat. Această ispășire constă în aceea că femeia se dă pentru un timp mărginit; femeile babiloniene trebuiau să se dea bărbaților odată pe an în templul Mylittai²; alte popoare din Asia Mică își trimiteau fetele pentru an întregi în templul Anaitei³ unde trebuiau să se dedea amorului liber cu favoriții aleși de ele înșile, înainte de a avea dreptul să se mărite; obiceiuri asemănătoare, îmbrăcate în haina religiei, sunt comune aproape tuturor po-

---

¹ *Saturnalele* — sărbători în Roma antică în onoarea lui Saturn, zeul timpului. Se întrebuințează în general pentru a desemna relațiile sexuale nestăvilite. — *Nota Red.*

² *Mylitta* — zeita dragostei la babilonieni. — *Nota Red.*

³ *Anaitis* — zeita dragostei la vechii Iranieni. — *Nota Red.*

poarelor asiatice dintre Marea Mediterană și Gange. Sacrificiul ispășitor pentru răscumpărare devine din ce în ce mai ușor în decursul vremii, după cum observă și Bachofen: „sacrificiul adus în fiecare an, este înlocuit printr'un sacrificiu unic, heterismul matroanelor este urmat de cel al fetelor; în loc de a fi practicat în timpul căsătoriei, el este practicat înaintea ei; în loc ca fetele să se dea fără deosebire fiecăruia, ele se dau numai anumitor persoane”. („Matriarhatul”, pag. XIX). La alte popoare lipsește învelișul religios; la unele popoare ca: Tracii, Celții, etc., în antichitate, la mulți locuitori indigeni ai Indiei, la popoarele malaeze, la insularii din Oceanul Pacific și la mulți Indieni din America, fetele se mai bucură și astăzi încă, până la măritiş, de cea mai mare libertate sexuală. În special, aceasta se întâmplă aproape pretutindeni în America de Sud, ceea ce poate mărturisi oricine a pătruns ceva mai departe în interiorul ei. Astfel, Agassiz („A Journey in Brazil” [„O călătorie în Brazilia”], Boston and New-York 1886, pag. 266), povestește următoarele despre o familie bogată, de obârșie indiană: când el făcu cunoștință cu fiica, o întrebă de tatăl ei, crezând că acesta ar fi bărbatul mamei, bărbat care participa, ca ofițer, la războiul cu Paraguay; mama însă răspunse zâmbind: „naô tem pai, hé fila da fortuna”, adică, ea n'are tată; este un copil al întâmplării. „În felul acesta, femeile indiene sau cele metise, vorbesc, întotdeauna, fără a se rușina și fără a fi blamate, despre copiii lor din flori; și aceasta este departe de a fi ceva neobișnuit; mai degrabă contrariul pare să fie o excepție. Copiii... cunosc adesea numai pe mama lor, căci toată grija și răspunderea cade în sarcina ei; despre tatăl lor ei nu știu nimic; de altfel se pare că soției nu-i vine niciodată în minte, că dânsa sau copiii ei ar putea să aibă vreo pretenție față de el”. Ceea ce pare aici strănău omului civilizat este, conform matriarhatului și în căsătoria pe grupe, pur și simplu o regulă.

La alte popoare însă, prietenii și rudele mirelui sau nuntașii își revendică chiar în timpul nunții dreptul străvechi asupra miresei, și abia la urmă vine rândul mirelui; așa stăteau lucrurile în vechime pe insulele Baleare și la Augilii din

Africa, iar la Barii din Abisinia aceasta se mai practică și acum. La altele, iarăși, un înalt slujbaş, căpetenia tribului sau a ginții, casicul, șamanul, preotul, prințul sau cum se numește el, reprezintă comunitatea, și exercită asupra miresei dreptul primei nopți. Cu toate încercările neoromantice de a atenua acest lucru, acest jus *primae noctis*¹ este în ființă până în ziua de azi, ca o rămășiță a căsătoriei pe grupe, la cei mai mulți locuitori ai regiunii Alaska (Bancroft, „Native Races”, I. pag. 81), la tribul Tachus în Mexicul de Nord (ibidem pag. 584), și la alte popoare; și el a existat în tot timpul evului mediu cel puțin în țările care erau la origină celtice, unde el s'a transmis deadreptul din căsătoria pe grupe, de pildă în Aragonia. Pe când în Castilia țăranul n'a fost niciodată iobag, în Aragonia a domnit, până la verdictul de arbitraj al lui Ferdinand Catolicul în 1486, cea mai mârșavă iobăgie. În acest document se spune: „Noi ho-tărîm și declarăm că domnii mai sus pomeniți (senyors, baroni)... n'au nici dreptul să se culce întâia noapte cu femeea pe care și-a luat-o țăranul, sau ca semn al domniei să treacă în noaptea nunții, după ce femeea s'a culcat în pat, peste acesta și peste femeea amintită; domnii mai sus pomeniți nu vor putea nici să se slujească de fiica sau de fiul țăranului, cu sau fără plată, împotriva voinței acestora”. (Citat din originalul catalan de către Sugenhelm „Leibeigenschaft” [„Iobăgia”], Petersburg, 1861, pag. 35).

În continuare, Bachofen are, fără îndoială dreptate, când susține cu tărie că trecerea dela ceea ce el numește „heterism” sau „Sumpfzeugung” la monogamie, s'a făcut, mai ales, datorită femeilor. Cu cât relațiile sexuale străvechi pierdură d'n caracterul lor de naivitate primitivă, odată cu desvoltarea condițiilor economice de trai, deci cu descompunerea vechiului comunism și îndesirea crescândă a populației, cu atât mai înjositoare și mai apăsătoare trebuie să fi apărut aceste relații femeilor, cu atât mai vârtos trebuie să fi râvnit ele ca la o mântuire, la dreptul de castitate, de căsătorie vremelnică sau du-

---

¹ *Jus primae noctis* — dreptul primei nopți. — Nota Red.

rabilă cu un singur bărbat. Progresul acesta nu putea să pornească dela bărbați, chiar numai din pricina că lor nu le-a venit în minte nici până astăzi să renunțe la plăcerile adevăratei căsătorii pe grupe. Abia după ce, datorită femeii, s'a făcut trecerea la căsătoria pereche, bărbații au fost în stare să introducă monogamia strictă — bine înțeles însă numai pentru femei.

Familia pereche s'a născut la hotarul dintre sălbăcie și barbarie, de cele mai multe ori deja pe treapta de sus a sălbăciei, ici colo, de abia pe treapta de jos a barbariei. Ea este o formă de familie caracteristică pentru epoca barbariei, după cum căsătoria pe grupe e caracteristică pentru aceea a sălbăciei, iar monogamia pentru aceea a civilizației. Pentru ca familia pereche să se desvolte mai departe până la monogamia trainică a fost nevoie de alte cauze decât acelea pe care le-am găsit acționând până acum. În familia pereche grupa fusese deja redusă la ultima ei unitate, la molecula cu doi atomi: un bărbat și o femeie. Selecția naturală își îndeplini opera prin excluderi duse din ce în ce mai departe, din comunitatea conjugală; în această direcție nu-i mai rămăsese nimic de făcut. Dacă, prin urmare, n'ar fi început să funcționeze noi forțe motrice *sociale*, n'ar fi existat niciun motiv pentru ca din căsătoria pereche să ia naștere o nouă formă de familie. Dar aceste forțe motrice intrară în acțiune.

Părăsim acum America, tărâmul clasic al familiei pereche. Niciun indiciu nu ne îngăduie să conchidem, că acolo se desvoltă o formă de familie superioară, că acolo ar fi existat cândva și undeva, înainte de descoperirea și cucerirea continentului, o monogamie stabilă. Altfel stau lucrurile în lumea veche.

Aci domesticirea animalelor și creșterea turmelor desvoltașeră un izvor de bogăție nebănuț până acum și creaseră relații sociale cu totul noi. Până la treapta de jos a barbariei, bogăția s'abilă consta aproape numai din case, îmbrăcăminte, podoabe rudimentare și unelte pentru dobândirea și pregătirea hranei: luntre, arme, unelte casnice din cele mai simple. Hrana trebuia să fie câștigată din greu zi cu zi. Acum, popoarele de păstori,

care se dezvoltaseră în diferite ținuturi — Arieni în Pendjab și în regiunea Gangelui, precum și în stepele, pe atunci mult mai bogate în ape ale Oxului și Iaxartelui, și Semiții lângă Eufrat și Tigru — dobândiră în hergheliile de cai, în turmele de cămile, măgari, vite cornute, oi, capre și porci, o avere care nu avea nevoie decât de supraveghere și de îngrijirea cea mai primitivă pentru a se reproduce în măsură din ce în ce mai mare și a oferi hrana cea mai bogată în lapte și carne. Toate celelalte mijloace mai vechi de procurare a hranei au trecut pe planul al doilea; vânătoarea, înainte vreme o necesitate, ajunsese acum un lux.

Cui aparținea însă această nouă bogăție? Fără îndoială că la început ea aparținea ginții. Dar proprietatea privată asupra turmelor trebuie să se fi dezvoltat de timpuriu. Este greu de spus, dacă autorului așa zisei prime cărți a lui Moise, patriarhul Abraham îi apărea drept proprietar al turmelor în virtutea dreptului lui propriu de cap al unei obști familiale, sau pe baza calității sale, de șef ereditar, de fapt, al ginții. Sigur este numai că nu trebuie să ni-l închipuim ca proprietar în înțelesul modern al cuvântului. Și tot așa de sigur este că pe pragul istoriei documentate găsim deja pretutindeni turmele în proprietatea privată a capilor de familie, întocmai ca și produsele de artă ale barbariei. uneltele de metal, podoabele și în sfârșit vita umană — robul.

Căci acum fu născocită și robia. Pentru barbarul de pe treapta de jos, robul nu era de niciun folos. Tocmai deaceia Indienii americani se purtau cu dușmani învinși cu totul altfel decât mai târziu pe o treaptă mai înaltă. Bărbații erau uciși sau primiți ca frați în tribul învingătorilor; femeile erau luate în căsătorie sau adoptate și ele, împreună cu copiii lor rămași în viață. Puterea de muncă omenească, pe această treaptă, nu dă încă niciun prisos însemnat peste cheltuelile de întreținere a vieții. Odată cu introducerea creșterii vitelor, a prelucrării metalelor, a țesătoriei și, în sfârșit, a cultivării pământului, lucrurile se schimbă. După cum soțiile, așa de ușor de căpătat înainte, căpătaseră acum o valoare de schimb și începuseră să

fie cumpărate, tot așa se întâmplă cu puterea de muncă, în special de când turmele trecură definitiv în proprietatea familiei. Familia nu se înmulțea așa de repede ca vitele. Spre a le păzi era nevoie de mai mulți oameni; la aceasta putea fi folosit dușmanul luat prizonier în război, care în afară de aceasta, putea fi pus să se înmulțească tot așa de bine ca și vitele.

Indată ce aceste bogății au trecut în proprietatea privată a familiilor, unde s'au înmulțit repede, ele au dat o puternică lovitură societății întemeiate pe căsătoria pereche și pe ginta matriarhală. Căsătoria pereche introdusese în familie un element nou. Alături de mama bună ea pusese pe tatăl bun care era cunoscut, de bună seamă cu mai multă certitudine decât mulți „tați” din ziua de astăzi. Potrivit diviziunii muncii ce exista atunci în familie, soțului îi revenea sarcina de a agonisi hrana și uneltele de muncă necesare pentru aceasta, deci și proprietatea asupra acestora; în caz de despărțire el le lua cu sine, după cum femeea își reținea uneltele casnice. După obiceiul societății de atunci, soțul era deci și proprietarul noului izvor de hrană — vitele, și mai târziu al mijloacelor noi de muncă — robii. Înșă potrivit obiceiului aceleiași societăți, copiii lui nu puteau să-l moștenească, căci în această privință lucrurile stăteau în felul următor.

Potrivit matriarhatului, deci atâtă timp cât descendența era socotită numai în linie feminină și potrivit datinei ereditare primitive în gintă, la început rudele de gintă moșteneau pe tovarășii lor de gintă morți. Averea trebuia să rămână în gintă. Dată fiind neînsemnătatea obiectelor care o compuneau, în practică trebuie să fi trecut totdeauna la rudele de gintă mai apropiate, deci la rudele de sânge după mamă. Copiii bărbatului mort nu aparțineau însă ginții sale, ci aceleia a mamei lor; ei moșteneau pe mama lor la început împreună cu celelalte rude de sânge ale ei, mai târziu poate chiar în primul rând; dar dela tatăl lor ei nu puteau să moștenească nimic, fiindcă nu făceau parte din ginta lui, în care trebuia să rămână averea acestuia. După moartea proprietarului turmelor, ele trebuiau să treacă, deci, în primul rând la frații și surorile lui și la copiii surorilor

lui, sau la urmașii surorilor mamei lui, pe când propriii lui copii erau desmoșteniți.

Așadar, pe măsură ce bogățiile se înmulțeau, ele creau, pe de o parte, soțului o situație mai însemnată decât soției, în sânul familiei și dădeau naștere, pe de altă parte, tendinței de a folosi această poziție întărită pentru a răsturna vechea ordine de moștenire, în folosul copiilor. Aceasta nu putea însă reuși, atâta timp cât rămânea în vigoare descendența conform matriarhatului. Acesta trebuia deci răsturnat și a fost chiar răsturnat. Lucrul nici nu era atât de greu, cum ne pare nouă astăzi. Căci această revoluție — una din cele mai radicale pe care le-au trăit oamenii — nu avea nevoie să atingă niciun singur membru viu al vreunei ginți. Toți cei ce făceau parte dintr'însa puteau să rămână ceea ce fuseseră până atunci. O simplă hotărâre era de ajuns pentru ca pe viitor urmașii membrilor bărbați ai ginții să rămână într'însa, iar urmașii femeilor să fie excluși dintr'însa pentru a intra în ginta tatălui lor. În chipul acesta, determinarea descendenței în linie feminină și dreptul de moștenire matern fură răsturnate, iar în locul lor se introduse descendența în linie masculină și dreptul de moștenire patern. Cum și când s'a făcut această revoluție la popoarele civilizate, despre aceasta nu știm nimic. Ea a avut loc pe deantregul în vremurile preistorice. Dar că ea a *avut loc*, este lucru dovedit, mai mult decât îndeajuns, prin numeroasele urme de matriarhat adunate chiar de către Bachofen; cât de ușor se săvârșește ea, vedem la un șir întreg de triburi indiene, la care ea s'a petrecut de curând și se mai petrece și acum, în parte sub influența bogăției crescânde și a felului de trai schimbat (strămutare din pădure în câmpii), în parte sub influența morală a civilizației și a misionarilor. Din opt triburi din valea fluviului Misuri, șase au o descendență și o ordine de moștenire în linie masculină, iar două încă în linie feminină. La Șavnii, Miami și Delavarii s'a înrădăcinat obiceiul de a se da copiilor unul din numele obișnuite în ginta tatălui pentru a-i trece astfel în ginta acestuia, ca să-l poată moșteni. „Cazuistica înăscută a oamenilor: a schimba lucrurile, schimbându-le numele și a găsi porțițe de ieșire pen-

tru a călca tradiția înăuntrul tradiției, când un interes direct dă un imbold destul de puternic pentru aceasta!" (Marx). În chipul acesta se produse o încurcătură inextricabilă, căreia i se putea pune și i s'a pus în parte capăt, numai prin trecerea la patriarhat. „Aceasta pare a fi, în genere, trecerea cea mai firească" (Marx). Cât privește ceea ce pot să ne spună juriștii dreptului comparat despre felul cum s'a făcut această trecere la popoarele civilizate ale lumii vechi — firește aproape numai ipoteze — citiți pe M. Kovalevsky: „Tableau des origines et de l'évolution de la famille et de la propriété" („Tabloul originilor și al evoluției familiei și a proprietății"), Stockholm 1890.

Răsturnarea matriarhatului fu *înfrângerea pe plan universal istoric a secolului feminin*. Bărbatul puse mâna pe cârma conducerii și în casă, femeia fu degradată, robă, ea devenind roaba plăcerilor lui și o simplă mașină de făcut copii. Această poziție înjositoare a femeii, așa cum s'a manifestat mai ales la Grecii din timpurile eroice și, mai mult încă, la cei din vremurile clasice, a fost, încetul cu încetul, înfrumusețată cu fățărnicie și pe alocurea îmbrăcată în forme mai blânde, însă nicidecum înlăturată.

Cel dintâi efect al dominației exclusive a bărbaților, astfel stabilită, se manifestă în forma intermediară, care apare acum, a familiei patriarhale. Aceasta se caracterizează în primul rând, nu prin poligamie, despre care vom vorbi mai jos, ci „prin organizarea unui număr de inși, liberi și nel'beri, într'o familie sub stăpânirea părintească a capului de familie. La sem'ți capul de familie trăiește în poligamie, oamenii nel'beri au soție și copii, iar scopul întregii organizații este păzirea turmelor pe o anumită întindere de pământ". Esențialul este introducerea oamenilor nel'beri în familie și puterea tatălui, deaceia tipul desăvârșit al acestei forme de familie este familia romană. Cuvântul „familie" nu însemna la început idealul filistinului de astăzi, ideal compus din sentimentalism și certuri casnice; la început el nici nu se aplica, la Romani, la soți și la copiii lor, ci numai la robi. Famulus înseamnă rob de casă și familia este totalitatea robilor ce aparțin unui bărbat. Încă pe vremea lui Gajus familia, id est

patrimonium (adică partea de moștenire) era transmisă prin testament. Expresia a fost inventată de Romani, pentru a desemna un nou organism social, al cărui șef avea sub puterea sa soția, copiii și un număr oarecare de robi, cu dreptul de a dispune în virtutea puterii paterne romane, de viața și de moartea tuturor. „Cuvântul nu este deci mai vechi decât sistemul de familie îmbrăcat în platoșă de fier, al triburilor latine, care se ivi după introducerea agriculturii și a robiei legale, și după despărțirea Italicilor arieni de Greci”. Marx adaugă aici: „Familia modernă cuprinde în germene nu numai robia (servitus), ci și jobăgia, întrucât la început ea stă în legătură cu obligațiunile de muncă agricolă. Ea cuprinde în mic toate contradicțiunile care mai târziu se dezvoltă pe larg în societate și în statul ei”.

O astfel de formă de familie marchează trecerea dela familia pereche la monogamie. Pentru a asigura fidelitatea soției, deci paternitatea copiilor, soția este dată în mod absolut în stăpânirea bărbatului: când o ucide, el nu exercită decât un drept al său.

Cu familia patriarhală intrăm în domeniul istoriei scrise, și cu aceasta într'un domeniu în care știința dreptului comparat poate să ne dea un ajutor însemnat. Și într'adevăr, ea a adus în această privință un progres însemnat. Lui Maxim Kovalevsky („Tableau etc. de la famille et de la propriété” [„Tabloul etc., al familiei și al proprietății”] Stockholm 1890, pag. 60-100) îi datorăm faptul de a fi dovedit că comunitatea casnică patriarhală, așa cum o mai găsim încă și azi la Sârbi și Bulgari sub numele de „Zadruga” (care s'ar putea traduce prin împrietenire) sau „Bratstvo” (frăție) și sub o formă schimbată și la popoarele orientale, a format treapta de trecere dela familia matriarhală, izvorită din căsătoria pe grupe, la familia monogamă din vremurile moderne. Cel puțin pentru popoarele civilizate ale lumii vechi, pentru arieni și semiți, aceasta pare lucru dovedit.

Zadruga slavilor dela Sud ne oferă cea mai bună pildă, vie încă, a unei astfel de comunități familiale. Ea cuprinde mai multe generații de urmași ai aceluiaș tată, împreună cu nevestele lor, care trăiesc toți laolaltă într'o singură curte, și cul-

tivă laolaltă ogoarele, se hrănesc și se îmbracă din proviziile comune, și posedă în comun prisosul de produse. Comunitatea stă sub înalta administrație a stăpânului casei (domacin), care o reprezintă în afară, care poate înstrăina obiecte mai mici, este însărcinat cu casier'a și răspunde de ea ca și de mersul regulat al treburilor. El este ales, și nu este de loc obligatoriu să fie cel mai în vârstă. Femeile și muncile lor stau sub cârmuirea gospodinei (domacica), care de regulă este și soția domacinelui. La alegerea soților pentru fete cuvântul ei are greutate, adeseori el este chiar hotărîtor. Puterea supremă este însă în mâna sfatului familiei, adunarea tuturor tovarășilor adulți, a femeilor ca și a bărbaților. Stăpânul casei dă socoteală în fața acestei adunări; ea ia hotărîrile decisive, judecă pe membri, hotărăște asupra cumpărăturilor și vânzărilor de mai mare însemnătate, și anume asupra celor de pământ, etc.

Abia cu vreo 10 ani în urmă s'a dovedit existența unor astfel de mari comunități familiale și în Rusia; este îndeobște recunoscut azi că ele sunt tot așa de adânc înrădăcinate în obiceiurile populare rusești ca și obșcina sau comunitatea sătească. Ele figurează în cel mai vechi cod de legi rusec, în „Pravda” lui Iaroslav, sub acelaș nume (vervj) ca în legile dalmațiene, și pot fi găsite și în izvoarele istorice polone și cehe.

După Heussler („Institutionen des deutschen Rechts”) [„Instituțiile dreptului german”], și la Germani unitatea economică nu o forma la început *familia monogamă*, în înțelesul modern al cuvântului, ci „Hausgenossenschaft” (tovărășia casnică), care se compune din mai multe generații, respectiv familii monogame, și pe lângă aceasta cuprinde adesea în sânu-i și oameni neliberi. Familia romană este de acelaș tip, iar puterea absolută a capului casei ca și lipsa de drepturi a celorlalți membri ai familiei în fața lui sunt, în ultimul timp, puse la îndoială din această cauză. Se crede că și la Celți din Irlanda ar fi existat tovarășii familiale asemănătoare; în Franța ele s'au păstrat în Nivernais sub numele de parçonneries până la revoluția franceză și în Franche-Comté n'au dispărut încă nici astăzi cu totul. În regiunea Louhans (Saône-et-Loire) se văd case mari țără-

nești cu o sală centrală comună, înaltă, ajungând până la acoperiș și de jur împrejur sunt camerele de dormit, la care te sui pe scări cu șase până la opt trepte, și în care locuiesc mai multe generații ale aceleiași familii.

În India, tovărășia casnică, cu cultivarea în comun a pământului, este pomenită deja de Nearchus pe vremea lui Alexandru cel Mare, și ea există și astăzi în aceeași regiune, în Pendjab și în toată partea de Nord-Vest a țării. Kovalevsky însuși a putut dovedi existența ei în Caucaz. În Algeria ea mai există la Kabili. Se spune că ar fi fost întâlnită chiar în America; se pretinde că se găsește în „Calpullis” pe care le-a descris Zurita în vechiul Mexic; dimpotrivă, Cunow („Ausland”, 1890, Nr. 42-44) a dovedit destul de limpede că în Peru, pe vremea cuceririi, exista un fel de întocmire de marcă (care, ciudat lucru, purta numele de Marca), cu o împărțire periodică a pământului lucrat, deci cu cultivarea individuală a ogoarelor.

În orice caz, tovărășia casnică patriarhală cu proprietatea și cu cultivarea în comun a pământului capătă o însemnătate cu totul alta decât până acum. Nu putem să ne mai îndoim de însemnatul rol de tranziție pe care l-a jucat ea la popoarele civilizate și la alte câteva popoare din lumea veche, în perioada dintre familia matriarhală și cea monogamă. Mai jos vom reveni asupra concluziei trase mai departe de Kovalevsky, anume că ea a fost și faza de trecere din care s'a dezvoltat comuna sătească sau marca cu cultivarea individuală a pământului și cu împărțirea, la început periodică, iar apoi definitivă, a ogoarelor și fânețelor.

În ce privește viața de familie înăuntrul acestor tovărășii casnice, este de notat că, cel puțin în Rusia, capul casei, după cum se susține, abuzează mult de poziția sa față de femeile mai tinere din tovărășie, cu deosebire față de nurori, și-și alcătuește adesea un harem din ele; cântecele populare rusești sunt destul de elocvente în această privință.

Înainte de a trece la monogamie, care se dezvoltă repede odată cu căderea matriarhatului, să mai spunem câteva cuvinte despre poligamie și poliandrie. Amândouă aceste forme de că-

sătorie nu pot fi decât excepții, așa zicând produse istorice de lux, afară doar dacă în vreo țară apar alături, ceea ce după cum se știe, nu este cazul. Cum, deci, bărbații excluși dela poligamie n'au cum să se consoleze cu femeii rămase de prisos dela poliandrie, iar numărul bărbaților și al femeilor, indiferent de instituțiile sociale, era aproape egal până acum, era dela sine exclus ca una sau cealaltă din aceste forme de căsătorie să devină regula generală. În fapt poligamia unui bărbat era evident produsul robiei, și era limitată numai la câțiva inși cu situații excepționale. În familia patriarhală semitică, numai patriarhul singur și cel mult câțiva din fiii lui trăiesc în poligamie, ceilalți trebuie să se mulțumească numai cu câte o singură nevestă. Și astăzi încă lucrurile stau așa în tot Orientul; poligamia este un privilegiu al celor bogați și suspuși și se alimentează cu deosebire prin cumpărarea de roabe; masa poporului trăiește în monogamie. O excepție identică este poliandria, în India și Tibet; o bărșia ei din căsătoria pe grupe, și care de sigur nu este lipsită de interes, trebuie încă să fie studiată mai de aproape. În practică, ea apare de altfel mult mai îngăduitoare decât regimul gelos al haremului Mahomedanilor. Cel puțin la Nairii din India, trei, patru sau mai mulți bărbați au, într'adevăr, o soție comună, dar, fiecare dintr'inșii poate pe lângă aceasta să aibă în tovărășie cu alți trei sau mai mulți bărbați, o a doua soție comună, tot așa și o a treia, o a patra, etc. Este de mirare că MacLennan descriind aceste cluburi conjugale — ai căror membri pot să facă parte în acelaș timp din câteva cluburi — n'a descoperit o nouă clasă a căsătoriei-club. Această gospodărie — cu formă de căsătorie-club nici nu este de altfel o poliandrie propriu zisă; dimpotrivă, ea este, după cum a observat deja Giraud-Teulon, o formă specializată a căsătoriei pe grupe; bărbații trăiesc în poligamie, femeile în poliandrie.

4. *Familia monogamă.* Ea se naște din familia pereche, după cum am arătat, în epoca ce desparte treapta de mijloc de cea de sus a barbariei; victoria ei definitivă este unul din semnele distinctive ale începutului civilizației. Ea se întemeiază pe dominația bărbatului, cu scopul expres de a procrea copii:

a căror origine după tată să nu poată fi tăgăduită, și această paternitate se cere fiindcă copiii aceștia vor trebui să între-o dată, ca moștenitori direcți, în posesia averii tatălui. Ea se deosebește de căsătoria pereche prin tăria mult mai mare a legăturilor conjugale care nu mai pot fi desfăcute după placul celor două părți. Acum de regulă, numai bărbatul este acela care o poate desface, izgonind femeea. Dreptul la infidelitatea conjugală îi este garantat bărbatului și acum, cel puțin prin puterea obiceiului (codul Napoleon ¹ îl acordă în mod expres bărbatului, atâta vreme cât nu-și aduce concubina în căminul conjugal), și este exercitat tot mai mult, pe măsură ce se dezvoltă societatea; dacă femeea își aduce aminte de vechea practică sexuală și vrea s'o reînnoiască, ea este pedepsită cu mai multă asprime decât oricând înainte.

Noua formă de familie ne apare în toată asprimea ei la Greci. Pe când, cum remarcă Marx, situația zeilor în mitologie ne înfățișează o perioadă mai veche, în care femeile erau mai libere și mai respectate, în vremurile eroice găsim deja pe femei înjosită prin predominarea bărbatului și prin concurența roabelor. A se căi în Odiseea, cum Telemac se răstește la mama sa și îi impune să tacă. La Homer tinerele femei capturate cad pradă plăcerii sensuale a învingătorilor; comandanții își aleg, pe rând și după rang, pe cele mai frumoase; întreaga Iliadă, după cum se știe, se învârtește în jurul certeii dintre Achilie și Agamemnon pentru o astfel de roabă. De câte ori se vorbește de un ercu homeric însemnat, este pomenită și fata luată prizonieră de război, cu care acesta împarte cortul și patul. Fetele acestea sunt de asemenea aduse în patrie și în casa conjugală, ca de niică Cassandra de către Agamemnon, la Eshil; fiii făcuți cu astfel de sclave capătă o parte mică din moștenirea tatălui și sunt complect liberi; Teucros este un astfel de fiu nelegitim al lui Telamon și are dreptul de a purta numele tatălui său. Dela soția legitimă se cere ca să accepte toate acestea, dar ea însăși

---

¹ Codul lui Napoleon — cod de legi burghez care a fost întocmit în 1804 sub Napoleon din codul civil al Marii Revoluții Franceze. — Nota Red.

să păstreze cu strictețe castitatea și credința față de soțul ei. Femeea greacă din timpurile eroice este, ce-i drept, mai respectată decât aceea din epoca civilizației, dar ea nu este totuși pentru bărbat decât mama copiilor lui legitimi, gospodina principală din casa lui și supraveghetoarea roabelor din care el își poate face, și chiar își face, concubine. Existența robiei alături de monogamie, prezența roabelor tinere și frumoase care aparțin cu totul *bărbatului* imprimă dela început monogamiei caracterul ei specific, de monogamie *numai pentru femei* nu și pentru bărbat. Și caracterul acesta îl are încă și astăzi.

La Grecii de mai târziu trebuie să facem o deosebire între Doriene și Ionieni. Primii, a căror pildă clasică este Sparta, au în multe privințe relații de căsătorie și mai vechi decât acele pe care ni le înfățișează însuși Homer. În Sparta este în vigoare un fel de căsătorie pereche, modificată de către stat conform concepțiilor care domnesc acolo, căsătorie care prezintă încă multe reminiscențe din căsătoria pe grupe. Căsniciile fără copii se desfac; regele Anaxandridas (pe la 650 înaintea erei noastre) luă pe lângă soția lui sterilă o a doua și țină două gospodării; cam în aceeași vreme, regele Ariston având două soții sterile își luă o a treia, dădu însă în schimb drumul uneia din cele dintâi. Pe de altă parte, mai mulți frați puteau să aibă o femeie comună; acela căruia îi plăcea mai mult femeea prietenului, putea s'o împartă cu acesta, și a-ți pune soția la dispoziția unui vânjos „armăsar” — cum s'ar exprima Bismarck — chiar dacă acesta n'ar fi concetățean, trecea drept un lucru potrivit bunei cuviințe. Dintr'un pasagiu din Plutarh, în care o spartană, urmărită de propunerile unui curtezan, îl îndreaptă pe acesta către soțul ei, pare — după Schoemann — să reiasă o și mai mare libertate a moravurilor. De aceea adevărata călcare a fidelității conjugale, necredința soției fără știrea soțului, era ceva nemai-pomenit. Pe de altă parte robia casnică, cel puțin în vremurile cele mai bune, era necunoscută în Sparta. Iloții iobagi locuiau separat, pe moșii; de aceea Spartanii erau mai puțin ispitiți de femeile acestora. Prin urmare, date fiind toate aceste împrejurări, nu se putea ca femeile să nu se bucure în Sparta de o stimă

cu totul alta decât la ceilalți Greci. Femeile spartane și elita heterelor ateniene sunt singurele femei grece despre care cei vechi vorbesc cu respect și ale căror păreri găsim că merită a fi pomenite.

Cu totul altfel este la Ionieni, pentru care este caracteristică Atena. Fetele învățau numai torsul, țesutul și cusutul, cel mult să citească și să scrie puțin. Erau ca și închise, veneau în contact numai cu alte femei. Apartamentul femeilor era o parte deosebită a casei, în etajul de sus sau în spatele ei, în care bărbații, și mai ales cei străini, nu puteau intra cu ușurință, și în care ele se retrăgeau când veneau în vizită bărbați. Femeile nu ieșeau fără a fi însoțite de o roabă; acasă erau chiar păzite în toată regula; Aristofan vorbește despre câini molossici, care erau ținuți pentru a speria pe seducători și, cel puțin în orașele asiatice, se țineau pentru păzirea femeilor eunuci, care încă din vremea lui Herodot se fabricau pe insula Chios¹ pentru vânzare, și după părerea lui Wachsmuth, nu numai pentru uzul barbarilor. În scrierile lui Euripide femeia este numită oikurema, adică un obiect pentru îngrijirea casei (cuvântul este de gen neutru), și în afară de îndeletnicirea de a face copii, dansa nu era pentru Atenieni altceva decât principala servitoare în casă. Bărbatul se ocupa cu exercițiile gimnastice și desbaterile publice dela care femeia era exclusă; în afară de aceasta, el mai avea adesea și roabe la dispoziția sa, iar pe vremea înfloririi Atenei o prostituție foarte răspândită și, cel puțin, favorizată de stat. Tocmai pe baza acestei prostituții se dezvoltară în Grecia singurele caractere remarcabile de femei care, prin spirit și cultivarea gustului artistic, se ridicară deasupra nivelului general al femeilor din antichitate, așa cum Spartanele se distingueau prin caracter. Faptul însă că trebuia mai întâi să fii heteră, pentru a deveni femeie, este cea mai aspră condamnare a familiei ateniene.

Această familie ateniană ajunsese, în decursul vremii, tipul după care își modelară relațiile casnice nu numai ceilalți Io-

---

¹ Chios — insulă greacă, unul din locurile principale unde se făcea comerțul cu sclavi. — *Nota Red.*

nieni, ci, din ce în ce mai mult, toți Grecii din interiorul țării și din colonii. Dar cu toată izolarea și supravegherea lor, femeile grece găseau destul de des prilejul să-și înșele bărbații. Aceștia, în timp ce le-ar fi fost rușine să arate cătuși de puțin iubirea pentru soțiile lor, se amuzau în relații amoroase de tot felul cu heterele; dar starea de înjosire a femeilor se întoarse împotriva bărbaților, degradându-i și pe dânsii, până când se scufundară în mocirla pederastiei desgustătoare și-și înjosiră propriii zei ca și pe ei înșiși, prin mitul lui Ganymed¹.

Aceasta fu origina monogamiei, pe cât o putem urmări la poporul cel mai civilizată și cel mai dezvoltat din antichitate. Ea nu era în niciun caz un rod al iubirii sexuale individuale, cu care n'a avut nimic de a face, întrucât căsătoriile rămăseră convenționale ca și înainte. Monogamia a fost cea dintâi formă de familie întemeiată nu pe condiții naturale, ci pe condiții economice și anume pe triumful proprietății private asupra proprietății comune primitive și dezvoltate în mod natural. Domnia bărbatului în familie și procrearea de copii, care putea să fie numai ai lui și care erau destinați să moștenească averea sa — iată care au fost singurele scopuri ale căsătoriei monogame, fățiș recunoscute de Greci. Cât despre rest, căsătoria era pentru ei o povară, o datorie către zei, stat și propriii lor strămoși, o datorie care trebuia împlinită. În Atena legea impunea nu numai căsătoria, ci și îndeplinirea de către bărbat a unui minimum al așa ziselor îndatoriri conjugale.

Astfel căsătoria monogamă nu apare nicidecum în istorie ca o împăcare între bărbat și femei, și cu atât mai puțin ca forma ei cea mai înaltă. Dimpotrivă. Ea se manifestă ca subjugare a unui sex de către celălalt, ca proclamare a unui conflict între sexe, necunoscut până aci, în toată preistoria. Într'un vechi manuscris² netipărit, scris de Marx și de mâine în 1846,

---

¹ *Ganymed* — după legenda greacă fiul regelui dardanez, Tros, care a fost răpit și adus în Olymp pentru frumusețea sa de către vulturul lui Zeus, tatăl zeilor. — *Nota Red.*

² Este vorba de „Ideologia germană” (ediția comună a operelor lui Marx și Engels, prima parte, vol. V. Moscova 1933). — *Nota Red.*

găsesc următoarele: „Cea dintâi diviziune a muncii este aceea dintre soț și soție în vederea procreării”. Și astăzi pot adăuga: Cea dintâi contradicție de clasă care apare în istorie coincide cu dezvoltarea antagonismului dintre bărbat și femeie în căsătoria monogamă, și cea dintâi oprimare de clasă corespunde cu oprimarea sexului femeesc de către cel bărbătesc. Căsătoria monogamă a fost un mare progres istoric, dar în același timp ea deschise, alături de robie și de bogăția privată, acea epocă ce dăinuiește până astăzi, în care orice progres este totodată un relativ regres, în care buna stare și dezvoltarea unora se înfruptează prin suferințele și oprimarea celorlalți. Ea este celula societății civilizate, în care putem studia natura antagonismelor și contradicțiilor care se desfășoară pe deplin în această societate.

Vechea libertate relativă a raporturilor sexuale n'a dispărut nicidecum odată cu victoria căsătoriei pereche sau chiar a celei monogame. „Vechiul sistem de căsătorie, din ce în ce mai restrâns prin stingerea treptată a grupelor punalua, continuă să întovărășească familia în dezvoltare și i se ținu de poale până la ivirea zorilor civilizației... el dispăru, în sfârșit, în noua formă a heterismului, care urmărește pe oameni până în adâncul civilizației, ca o umbră întunecoasă care aruncă o pată asupra familiei”. Prin heterism Morgan înțelege raporturile sexuale extra-conjugale între soț și femeia nemăritată, raporturi existente *alături de căsătoria monogamă*, raporturi care, după cum se știe, înfloresc în toată perioada civilizației sub cele mai felurite forme și trece din ce în ce mai accentuat la o prostituție fățișă. Heterismul acesta se trage deadreptul din căsătoria pe grupe, din jertfa prin care femeile își răscumpărau dreptul la castitate. A se da pentru bani era la început un act religios, ce avea loc în templul zeiței amorului și banii intrau la început în vistăria templului. Herodotelele [roabele care slujeau în temple] Anaitei în Armenia, cele ale Afroditei în Corint, ca și dansatoarele religioase atașate templelor din India, așa numitele baiadere (cuvântul este o schimonosire a termenului portughez bailadera, dansatoare) fură cele dintâi prostituate. A se da băr-

baților, era la început o datorie pentru fiecare femeie, mai târziu această îndatorire fu îndeplinită numai de către aceste preotese, în locul tuturor celorlalte. La alte popoare heterismul se trage din libertatea sexuală îngăduită fetelor înainte de căsătorie, deci este tot o rămășiță a căsătoriei pe grupe, dar transmisă nouă pe altă cale. Odată cu apariția inegalității de avere, deci încă pe treapta de sus a barbariei, apare ici colo, alături de munca robilor, munca salariată și în acelaș timp, ca un corolar necesar al ei, prostituția profesională a femeilor libere alături de silnicia practică față de roabe. Astfel moștenirea pe care căsătoria pe grupe a lăsat-o civilizației, este, ca tot ceea ce naște civilizația, cu două fețe, echivoc, dedublat, contradictoriu: pe de o parte monogamia, pe de alta heterismul împreună cu forma lui extremă, prostituția. Căci heterismul este o instituție socială ca oricare alta; el continuă vechea libertate sexuală, în folosul bărbaților. În realitate nu numai îngăduit, ci cu ușurință practicat, mai ales de către clasele stăpânitoare, el este osândit numai în vorbe. În realitate însă, această osândire nu lovește de fel în bărbații care iau parte la heterism, ci numai în femei: ele sunt disprețuite și alungate din societate, pentru a se proclama astfel încă odată ca o lege fundamentală socială, domnia necondiționată a bărbaților asupra sexului feminin.

Dar odată cu aceasta se desvoltă, chiar în sânul monogamiei, o a doua contradicție. Alături de soțul care își înfrumusețează viața prin heterism, se găsește soția neglijată. Și nu poate exista o latură a contrazicerii fără de cealaltă, tot așa cum nu poți avea în mână un măr întreg, după ce ai mâncat jumătate dintr'însul. Totuși, aceasta pare a fi fost părerea bărbaților, până ce soțiile lor i-au învățat minte. Odată cu căsătoria monogamă se ivesc două figuri sociale caracteristice, permanente, necunoscute mai înainte: nelipsitul ibovnic al soției și soțul încornorat. Bărbații obținuseră biruința asupra femeilor, dar învinsele preluară în mod generos sarcina de a încornora ele însele pe învingători. Alături de căsătoria monogamă și de heterism, adulterul ajunge o instituție socială de neînlăturat — blamată, aspru pedepsită, dar imposibil de suprimat. Paterni-

tatea sigură a copiilor se sprijinea, ca și mai înainte, cel mult pe convingerea morală, și pentru a rezolva contrazicerea de ne-rezolvat, Codul Napoleon decretă în Art. 312: L'enfant conçu pendant le mariage a pour père le mari (copilul conceput în timpul căsătoriei are de tată pe soț). Acesta este ultimul rezultat a trei mii de ani de căsătorie monogamă.

• Astfel, în cazurile când familia monogamă rămâne fidelă originii ei istorice și când datorită domniei exclusive a soțului iose limpede la lumină conflictul fățiș dintre bărbat și femeie, avem în mic, în această familie, un tablou al aceluiași antagonism și contraziceri, între care se mișcă societatea împărțită în clase, dela ivirea civilizației, fără a le putea rezolva și învinge. Vorbesc aici, firește, numai de acele cazuri ale monogamiei în care viața conjugală decurge după prescripția caracterului originar al întregii instituții, dar în care soția se răsvrătește împotriva domniei soțului. Că nu toate căsătoriile decurg astfel, n'o știe nimeni mai bine decât filistinul german, care nu-i în stare să-și asigure domnia în casă, după cum nu-și poate asigura domnia în stat și deaceia femeia lui ia, pe bună dreptate, în mâinile sale cârma conducerii de care el nu este demn. În schimb, i se pare că stă mult mai presus decât tovarășul său de suferință francez, căruia adeseori i se întâmplă cu mult mai rău.

De altfel, familia monogamă n'a apărut pretutindeni și întotdeauna sub forma clasic-riguroasă, pe care a avut-o la Greci. La Romani, care ca viitori cuceritori ai lumii, aveau o privire mai largă, deși mai puțin fină decât Grecii, femeia era mai liberă și mai respectată. Romanul socotea îndeajuns de asigurată credința soției prin puterea lui de a dispune de viața și moartea ei. Pe lângă aceasta, la Romani, femeia putea tot atât de bine ca și bărbatul să desfacă căsătoria după plac. Cel mai mare progres însă în dezvoltarea căsătoriei monogame se produse fără îndoială odată cu intrarea Germanilor în istorie, și aceasta pentru că la dânșii, desigur din cauza sărăciei lor, monogamia pare să nu fi înlocuit pe atunci complect căsătoria pe-reche. Această concluzie o tragem din următoarele trei împre-

jurări pomenite de Tacit: întâi, cu tot caracterul sacru pe care îl avea pentru ei căsătoria — „ei se mulțumesc cu o singură soție, femeile trăiesc încătușate de castitatea lor” — poligamia era în vigoare totuși pentru cei suspuși și pentru conducătorii triburilor; deci o stare asemănătoare cu aceea a Americanilor la care era în vigoare căsătoria pereche. Al doilea, trecerea dela matriarhat la patriarhat trebuie să se fi produs la ei abia puțin timp înainte, căci fratele mamei — cea mai apropiată rudă bărbătească din gintă, conform matriarhatului — trecea drept o rudă mai apropiată aproape decât propriul tată, ceea ce corespunde deasemenea punctului de vedere al Indienilor din America, la care Marx, după cum spunea adesea, găsisese cheia pentru înțelegerea propriului nostru trecut. Și al treilea, la Germani femeile erau foarte respectate și aveau o puternică influență chiar în treburile publice, ceea ce este în contradicție directă cu supremația bărbaților în monogamie. În aproape toate aceste trăsături, Germanii se potrivesc cu Spartanii, la care, după cum am văzut, căsătoria pereche deasemenea nu fusese încă complet înlăturată. Deci, odată cu Germanii, ajunse să stăpânească lumea și în această privință un element cu totul nou. Noua monogamie, care se dezvoltă acum pe ruinele lumii romane din amestecul popoarelor, îmbracă supremația bărbaților în forme mai blânde și lasă femeilor, cel puțin de formă, o situație mult mai respectată și mai liberă decât a cunoscut-o vreodată antichitatea clasică. Numai prin aceasta se creă posibilitatea dezvoltării din monogamie, înăuntrul ei, alături de ea și împotriva ei, după împrejurări, — a celui mai mare progres moral pe care i-l datorăm: dragostea individuală modernă dintre sexe, care fusese necunoscută lumii dinainte.

Progresul acesta însă, izvorî neapărat din împrejurarea că Germanii trăiau încă în familia pereche, altoind monogamiei, pe cât a fost posibil, acea poziție a femeii care corespundea familiei pereche; în niciun caz însă progresul acesta nu a izvorât din legendara și admirabila predispoziție morală a Germanilor, care se reduce la faptul că în realitate căsătoria pereche nu se sbate în contradicțiile morale ascuțite ale monoga-

miei. Dimpotrivă, în migrațiunile lor, cu deosebire înspre Sud-Est, spre nomazii de stepă dela Marea Neagră, Germanii decăzuseră mult moralicește și învățaseră dela aceste popoare, în afară de arta călăriei, și vicii desgustătoare potrivnice naturii, după cum mărturisește fâțiș Ammianus vorbind despre Taifali, și Procop vorbind despre Heruli.

Dar dacă dintre toate formele de familie cunoscute, monogamia era singura în care putu să se desvolte dragostea sexuală modernă, asta nu înseamnă că ea se desvoltă înăuntrul ei, în mod exclusiv sau predominant, ca o iubire a soților, unul față de celălalt. Intreaga natură a solidei căsătorii monogame cu dominația bărbatului, excludea acest lucru. La toate clasele istoricește active, adică la toate clasele stăpânitoare, încheierea căsătoriei rămase, cecece a fost dela căsătoria pereche încoace: o afacere de conveniență, aranjată de către părinți. Și cea dintâi formă de iubire sexuală apărută în istorie ca o pasiune, și ca o pasiune proprie oricărei ființe omenesti (cel puțin din clasele stăpânitoare), ca forma cea mai înaltă a instinctului sexual — cecece constitue tocmai caracterul ei specific, — această primă formă a ei, amorul cavaleresc din evul mediu nu era nicidecum o iubire conjugală. Dimpotrivă. În forma lui clasică, la Provensali¹ el plutește cu pânzele întinse spre adulter, pe care poezii lui îl și cântă. Floarea poeziei de dragoste provensală o formează „albele”, adică cântecele zorilor. Ele zugrăvesc în culori aprinse, cum cavalerul se găsește în patul iubitei — soția altuia — în timp ce afară stă păzitorul, care îi anunță ivirea zorilor (alba), pentru a putea dispăre nevăzut; scena despărțirii constitue apoi punctul culminant. Francezii din Nord și chiar brazii Germani își însușiră acest gen de poezie împreună cu maniera respectivă a iubirii cavaleresti, și bătrânul nostru Wolfram von Eschenbach a lăsat, cu privire la acelaș subiect echivoc, trei cântece minunate de frumoase, care îmi plac mai mult decât cele trei lungi poeme eroice ale sale.

---

¹ *Provensali* — locuitorii din Provence (regiune în Sudul Franței). — *Nota Red.*

Căsătoria burgheză din zilele noastre este de două feluri. În țările catolice, părinții sunt acei care, ca și până acum, procură tânărului lor fecior o femeie potrivită, și, firește, urmarea este desfășurarea cea mai deplină a contrazicerii cuprinse în monogamie: heterism din plin din partea soțului, adulter din plin din partea soției. Și dacă biserica catolică a suprimat divorțul, e numai fiindcă s'a convins că împotriva adulterului, ca și împotriva morții, nu există niciun leac. În țările protestante, dimpotrivă, feciorului de burghez i se acordă mai mult sau mai puțin libertatea să-și aleagă singur o femeie din clasa lui socială; rezultă deci că un anumit grad de iubire poate sta la baza încheierii căsătoriei, ceea ce, de formă, se presupune totdeauna, conform fățarniciei protestante. În aceste țări, heterismul soțului se practică mai cu rezervă și adulterul soției este mai puțin o regulă. Cum însă în fiecare fel de căsătorie oamenii rămân ceea ce au fost înainte de căsătorie, și cum cetățenii țărilor protestante sunt în majoritate niște filistini, această monogamie protestantă duce, în general, în cele mai bune cazuri numai la o comunitate conjugală extrem de plictisitoare, căreia i se dă numele de fericire casnică. Cea mai fidelă oglindă a acestor două metode de căsătorie este romanul; pentru metoda catolică romanul francez, pentru metoda protestantă cel german. În ambele cineva „cucerește” ceva: în romanul german, tânărul pe fată, în cel francez: bărbatul coarne. Care din amândoi este într'o situație mai proastă nu este întotdeauna bine stabilit. Tocmai deaceia plictiseala romanului german îi inspire burghezului francez aceeași oroare pe care „imoralitatea” romanului francez o inspiră filistinului german. Deși, de curând, de când „Berlinul devine un oraș de importanță mondială”, romanul german începe să fie mai puțin sfios în zugrăvirea heterismului și a adulterului, lucruri de mult și bine cunoscute acolo.

În amândouă cazurile însă, căsătoria este condiționată de situația de clasă a participanților și întru atâta ea este întotdeauna o căsătorie de conveniență. În ambele cazuri această căsătorie de conveniență se transformă destul de des în cea mai crasă prostituție, uneori din partea ambelor părți, de obicei mai

mult din partea femeii, care se deosebește de curtezana obișnuită numai prin aceea că nu-și închiriază trupul pentru lucrul cu bucată ca o muncitoare salariată, ci îl dă odată pentru totdeauna în robie. Și tuturor căsătoriilor de conveniență, li se poate aplica vorba lui Fourier: „După cum în gramatică două negații fac o afirmație, tot așa în morală căsătoriei, două prostituții trece drept o virtute”. Amorul sexual devine și poate deveni o regulă adevărată în raporturile cu femeia numai la clasele subjugate, deci, astăzi, la proletariat — indiferent dacă aceste relații sunt sancționate în mod oficial sau nu. Aici însă sunt înlăturate și toate temeliiile monogamiei clasice. Aici lipsește orice proprietate pentru păstrarea și moștenirea căreia s’au creat monogamia și domnia bărbaților; deaceia aici lipsește și orice imbold pentru a impune dominația bărbaților. Ceva mai mult, lipsesc și mijloacele pentru aceasta; dreptul civil, care protejuește această dominație, există numai pentru cei avuți și pentru raporturile lor cu proletarii; el costă bani și deaceia sărăcia face ca el să nu aibă nicio valoare în raporturile muncitorului cu soția lui. Aici hotărâsc cu totul alte relațiuni personale și sociale. Și, de când marea industrie a smuls femeia din casă și a aruncat-o pe piața muncii și în fabrică, și face destul de des ca ea să întrețină familia, ultimele resturi ale domniei bărbatului în căminul proletar au pierdut orice bază, în afară doar de o oarecare brutalitate față de soție, brutalitate care a pătruns în familie dela introducerea monogamiei. Astfel familia proletarului nu mai este monogamă în înțelesul strict al cuvântului, chiar când există cea mai înfocată iubire și cea mai trainică fidelitate din ambele părți și cu toată eventuala binecuvântare religioasă și civilă. Tocmai deaceia veșnici însoțitori ai monogamiei, heterismul și adulterul, joacă aici un rol extrem de redus; femeia a recăpătat în realitate dreptul la desfacerea căsătoriei și când părțile nu se pot împăca ele preferă să se despartă. Pe scurt, căsătoria proletară este monogamă în înțelesul etimologic al cuvântului, dar nicidecum în sensul lui istoric.

Juriștii noștri găsesc, de altfel, că progresul legislației ia femeii, într-o măsură din ce în ce mai mare, orice motiv de a se

plânge. Sistemele de drept ale civilizației moderne recunosc tot mai mult: întâi, că pentru a fi valabilă, căsătoria trebuie să fie un contract încheiat de bună voie de către ambele părți, și al doilea, că și în timpul căsniciei amândouă părțile trebuie să aibă una față de cealaltă drepturi și datorii egale. Dacă aceste două revendicări ar fi consecvent aplicate, femeile ar avea tot ce-și pot dori.

Această argumentare cu adevărat juridică este exact aceeași cu care burghezul radical republican îl îndeamnă pe proletar la liniște. Contractul de muncă ar fi un contract încheiat de bună voie între amândouă părțile. El este însă considerat ca încheiat de bună voie din momentul în care legea recunoaște pe hârtie amândouă părțile ca fiind egale. Puterea, pe care diferența de situație de clasă o dă uneia din părți, presiunea pe care aceasta o exercită asupra celeilalte părți — starea economică reală a amândurora, — aceasta nu privește legea. În timpul duratei contractului de muncă amândouă părțile ar avea deasemenea drepturi egale, dacă una sau cealaltă nu a renunțat în mod expres. Faptul că starea economică reală a muncitorului îl silește pe acesta să renunțe chiar la ultima aparență de egalitate în drepturi, acest fapt iarăși nu privește legea.

În ce privește căsătoria, chiar cea mai înaintată lege se declară pe deantregul mulțumită de îndată ce părțile au confirmat prin procesul verbal cum că consimțământul lor la căsătorie este dat de bună voie. Ceeace se petrece îndărătul culiselor juridice, acolo unde se desfășoară viața reală, și în ce mod s'a ajuns la acest liber consimțământ, de aceasta nu se poate îngriji nici legea, nici juristul. Și totuși, cea mai simplă comparație a dreptului diferitelor țări ar putea arăta juristului la ce se reduce acest liber consimțământ. În țările, în care se asigură copiilor prin lege o parte din averea părintească, în care, deci, ei nu pot fi desmoșteniți — în Germania, în țările cu drept francez, etc. — copiii trebuie să aibă la încheierea căsătoriei consimțământul părinților. În țările cu drept englez, în care consimțământul părintesc nu este cerut de lege la încheierea căsătoriei, părinții dispun de libertatea completă în ce privește transmiterea

averii lor și pot, după plac, desmoșteni pe copiii lor. Și este clar, că, cu toate acestea, și tocmai din această cauză, la clasele în care este ceva de moștenit, în Anglia și America, libertatea de a se căsători nu este de fapt câtuși de puțin mai mare ca în Franța și Germania.

Lucrurile nu stau mai bine în ceea ce privește egalitatea juridică a femeii și a bărbatului în căsătorie. Inegalitatea de drepturi dintre ei, pe care am moștenit-o din stările sociale anterioare, nu este pricina, ci efectul oprimirii economice a femeii. În vechea gospodărie comunistă, care cuprindea multe perechi de căsătoriți cu copiii lor, conducerea gospodăriei lăsată în seama femeilor era o îndeletnicire publică și socialmente necesară, ca și procurarea mijloacelor de hrană de către bărbați. Situația se schimbă odată cu apariția familiei patriarhale și mai ales a familiei monogame individuale. Conducerea gospodăriei pierdu caracterul ei public. Ea nu mai privea societatea, ci deveni un *serviciu privat*; soția deveni prima servitoare, și fu înlăturată dela participarea la producția socială. Abia marea industrie din vremea noastră i-a redeschis — și încă numai proletarei — drumul spre producția socială. Dar în așa fel, că, atunci când își îndeplinesc îndatoririle în serviciul privat al familiei, ea este exclusă dela producția socială, și nu poate câștiga nimic; iar atunci când vrea să ia parte la munca socială și să trăiască prin munca ei, ea nu are posibilitatea de a-și îndeplini îndatoririle ei familiale. În această privință situația femeii este aceeași, atât în fabrici cât și în toate ramurile profesionale, până și în medicină și avocatură. Familia monogamă modernă este întemeiată pe robia casnică fățișă sau mascată a femeii și societatea modernă este o masă alcătuită numai din familii monogame, care constituie moleculele ei. În zilele noastre, bărbatul trebuie, în marea majoritate a cazurilor, să câștige mijloacele de trai pentru familie, s'o hrănească, cel puțin în clasele avute, și aceasta îi creează o situație dominantă, care nu are nevoie să fie sancționată în mod special de lege. În familie, el este burghezul, iar femeea reprezintă proletariatul. În lumea industrială, caracterul specific al oprimirii economice a proletariatului apare în de-

plina lui asprime abia după ce toate privilegiile, bazate pe lege, ale clasei capitaliste au fost înlăturate și s'a stabilit complecta egalitate juridică a ambelor clase; republica democratică nu înlătură contradicțiile dintre cele două clase, dimpotrivă, ea oferă abia terenul pe care se va duce până la capăt lupta provocată de aceste contradicții. Și tot așa, caracterul specific al dominației soțului asupra soției în familia modernă, și necesitatea, ca și modul stabilirii unei reale egalități sociale a amândurora, vor apare în plină lumină abia atunci când amândoi vor fi complect egali juridicește. Se va vedea atunci, că liberarea femeii cere ca primă condiție readucerea întregului sex feminin la munca socială și că aceasta, la rândul ei, cere ca familia monogamă să înceteze a mai avea caracterul de celulă economică a societății.

*
* *

Avem așadar trei forme principale de căsătorie, care, în linii generale, corespund celor trei stadii principale ale dezvoltării omenirii. Sălbăticiiei îi corespunde căsătoria pe grupe, barbariei căsătoria pereche, civilizației monogamia complectată prin adulter și prostituție. Intre căsătoria pereche și monogamie se intercalează, pe treapta de sus a barbariei, stăpânirea bărbaților asupra roabelor și poligamia.

După cum a dovedit întreaga noastră expunere, progresul ce se arată în această succesiune cronologică este legat de faptul caracteristic că femeile sunt din ce în ce mai lipsite de libertatea sexuală a căsătoriei pe grupe, nu însă și bărbații. Și în realitate, căsătoria pe grupe există în fapt pentru bărbați până astăzi. Ceeace pentru femei este o crimă și atrage după sine grele consecințe legale și sociale, este privit pentru bărbați ca ceva onorabil sau, în cel mai rău caz, ca o ușoară pată morală, care este purtată cu plăcere. Dar cu cât tradiționalul heterism este modificat mai mult în vremea noastră de către producția capitalistă de mărfuri și se adaptează ei, pe măsură ce el se transformă într'o prostituție fățișă, cu atât mai demoralizatoare este acțiunea lui. Și anume, el demoralizează pe bărbați mult mai mult decât pe femei. Prostituția degradează printre femei

numai pe nenorocitele care-i cad victimă, și chiar pe acestea, nu în gradul în care se crede de obicei. În schimb, ea înjosește caracterul întregii lumi bărbătești. Astfel, o îndelungată stare de logodnă este, în nouă cazuri din zece, o adevărată școală pregătitoare a necredinței conjugale.

Ne îndreptăm însă acum spre o transformare socială, în care bazele economice de până aici ale monogamiei vor dispărea tot așa de sigur ca și acelea ale complimentului ei, prostituția. Monogamia a luat naștere din concentrarea de bogății mai mari într-o singură mână — și anume în aceea a unui bărbat — și din nevoia de a lăsa aceste bogății ca moștenire copiilor acestui bărbat și nu ai altuia. Pentru aceasta a fost nevoie de monogamia soției, nu a soțului, astfel că această monogamie a soției n'a împiedecat de fel poligamia fățișă sau ascunsă a bărbatului. Iminenta transformare socială, prefăcând cel puțin partea covârșitoare a bogățiilor durabile și ereditare — mijloacele de producție — în proprietate socială, va reduce la un minimum toată această grijă a moștenirii. Dat fiind că monogamia a luat naștere din cauze economice, va dispărea ea oare când vor pieri aceste cauze ?

S'ar putea răspunde, nu fără dreptate: nu numai că nu va dispărea, dar, dimpotrivă, abia atunci se va realiza pe deplin. Căci odată cu trecerea mijloacelor de producție în proprietatea socială, dispărea și munca salariată, proletariatul, deci și necesitatea pentru un anumit număr de femei — calculabil statistic — de a se da pentru bani. Prostituția dispărea; monogamia în loc să piară, devine în fine o realitate și pentru bărbați.

Situația bărbaților, deci, se va schimba în orice caz foarte mult. Dar și aceea a femeilor, a tuturor femeilor, va suferi o însemnată schimbare. Cu trecerea mijloacelor de producție în proprietatea socială, familia monogamă încetează de a fi celula economică a societății. Gospodăria privată se transformă într-o industrie socială. Creșterea și educarea copiilor devine o chestiune publică; societatea poartă aceeași grijă pentru toți copiii, indiferent dacă rezultă din căsătorie sau nu. Cu chipul acestei, se înlătură grija „urmărilor”, care constituie astăzi moti-

vul social esențial — moral ca și economic — care împiedecă fața să se dea fără rezerve bărbatului pe care-l iubește. Nu va fi oare această o cauză suficientă pentru introducerea treptată a unei mai mari libertăți în relațiile sexuale și odată cu aceasta pentru formarea unei opinii publice mai puțin severe în ce privește cinstea fecioarelor și rușinea femeii? Și, în sfârșit, n'am văzut noi că în lumea modernă monogamia și prostituția sunt, ce-i drept, contraste, dar contraste de nedespărțit, doi poli ai aceleiași ordini sociale? Poate oare să dispară prostituția fără să tragă după sine, în prăpastie, și monogamia?

Aici intervine un nou element, un element care pe vremea formării monogamiei era cel mult în germene: amorul sexual individual.

Înainte de evul mediu, nu putea fi vorba de amorul sexual individual. Este dela sine înțeles că frumusețea personală, contactul intim, înclinațiunile comune, etc., au deșteptat la persoane de sex diferit dorința de raporturi sexuale și că nici bărbaților, nici femeilor nu le era absolut indiferent cu cine intrau în aceste relații intime. Dar de aici și până la iubirea noastră sexuală este foarte departe. În toată antichitatea, căsătoriile sunt încheiate de către părinți pentru cele două părți, care se împăcau foarte bine cu această situație. Puțina iubire în căsătorie pe care o cunoaște antichitatea, nu este o înclinare subiectivă, ci o datorie obiectivă, nu este baza, ci corelatul căsătoriei. Legături de dragoste în înțelesul modern al cuvântului apar în vechime numai în afara societății oficiale. Păstorii, ale căror bucurii și suferințe de dragoste sunt cântate de Teocrit și Moschos, „Daphnis și Chloe” de Longos, sunt numai robi care nu iau parte la treburile statului, sfera de activitate a cetățeanului liber. Însă afară de relații amoroase la robi, nu găsim relații amoroase decât ca un produs al descompunerii vechii lumi în decadentă și ele sunt practicate numai cu femeii care de asemenea se află în afara societății oficiale, cu hetere, deci cu femeii străine sau liberate: în Atena în ajunul căderii sale, în Roma pe vremea împăraților. Dacă s'au produs în realitate relații amoroase între cetățeni și cetățene libere, apoi aceasta a fost numai în forma adulterului. Cât despre

clasicul poet al amorului din antichitate, bătrânul Anacreon, iubirea sexuală în sensul nostru îi era atât de indiferentă, încât îi este indiferent până și sexul ființei iubite.

Iubirea noastră sexuală se deosebește esențial de simpla dorință sexuală, de erosul celor din vechime. Întâi, ea presupune la ființa iubită reciprocitatea dragostei. În sensul acesta femeia este egală cu bărbatul, pe când în erosul antic, ea nici nu este întotdeauna întrebată. Al doilea, iubirea sexuală are un grad de intensitate și durabilitate, care face ca neposedarea și despărțirea să apară celor două părți ca o mare, dacă nu chiar ca cea mai mare nenorocire; pentru a se putea poseda reciproc, ele riscă adeseori un joc îndrăzneț, până la a-și pune în primejdie viața, ceea ce în vechime se întâmpla cel mult în caz de adulter. Și, în sfârșit, apare un nou criteriu moral pentru judecarea legăturilor sexuale; nu se pune numai întrebarea: au avut ele loc în cadrul căsătoriei sau în afara ei, ci și dacă au izvorât din iubire reciprocă sau nu. Se înțelege, că în practica feudală sau burgheză, acestui criteriu nou nu-i merge mai bine decât tuturor celorlalte criterii morale — se trece peste el. Dar nici mai rău nu-i merge. Ca și ele, el este recunoscut în teorie, pe hârtie. Și mai mult nici nu poate pretinde deocamdată.

Evul mediu începe acolo unde s'a oprit antichitatea în tendințele sale de amor sexual: adulterul. Am descris iubirea cavalierească care dădu naștere cântecelor zorilor. Dela această dragoste care tinde să strice căsătoria, până la aceea care îi va pune bazele este încă un drum lung pe care niciodată cavalerimea nu l-a străbătut în întregime. Chiar dacă trecem dela frivolii Romani la virtușii Germani, găsim în Nibelungenlied (Cântecul Nibelungilor), că Kriemhilda, în secret ce-i drept, este nu mai puțin înamorată de Siegfried ca el de dânsa; cu toate acestea, atunci când Gunther îi anunță că a fost făgăduită unui cavaler pe care nu-l numește, ea răspunde foarte simplu: „Nu trebuie să mă rogi; așa cum îmi ordoni așa voi fi întotdeauna; cu acela, stăpâne, pe care mi-l dai ca bărbat, cu acela mă voi logodi bucuroasă”. Nici nu-i trece măcar prin minte că iubirea ei ar putea fi, în genere, luată în seamă. Gunther o cere în căsătorie pe

Brünhilda, Eitzel pe Kriemhilda, fără să le fi văzut vreodată; de asemenea în Gutrun, Sigebant de Irlanda o cere pe norvegiana Uta, Hetel de Hegelingen pe Hilda de Irlanda, în sfârșit, Siegfried de Morlanda, Hartmut de Ormania și Herwig de Seelanda pe Gutrun; și abia aici se întâmplă ca aceasta să se decidă de bună voie pentru cel din urmă. De regulă mireasa tânărului prinț este aleasă de părinții acestuia, dacă mai sunt în viață, iar dacă nu, de el însuși, prin consultarea cu marii feudali, care au în toate cazurile un cuvânt cu greutate. Nici nu poate fi altfel. Pentru cavaler sau baron, ca și pentru domnul țării însuși, însurătoarea este un act politic, un prilej de mărire a puterii prin noi alianțe; interesul *dinastiei* hotărăște, iar nu înclinarea individului. În asemenea caz, cum poate iubirea să spună ultimul cuvânt în încheierea căsătoriei ?

Tot așa stau lucrurile cu cetățeanul organizat în corporații, din orașele evului mediu. Tocmai privilegiile care îl protejează, regulamentele corporative restrictive, hotarele artificiale care îl separă legal, aici de celelalte corporații, acolo de propriii lui tovarăși de corporație, dincolo de calfele și ucenicii lui, îngustează mult cercul din care putea să-și aleagă o soție potrivită. Și în acest sistem încurcat, desigur că nu gustul lui individual, ci interesul familiei, hotăra care este soția cea mai potrivită.

Astfel, în imensa majoritate a cazurilor, încheierea căsătoriei a rămas, până la sfârșitul evului mediu, ceea ce fusese dela început, o chestiune care nu era hotărâtă de cei direct interesați. La început, fiecare venea pe lume căsătorit — căsătorit cu o întregă grupă de alt sex. În formele de mai târziu ale căsătoriei pe grupe, existau probabil condiții asemănătoare, numai că avea loc o îngustare crescândă a grupei. În căsătoria pereche, regula este că mamele se înțeleg dinainte asupra căsătoriei copiilor lor; și aici hotărâsc considerații privitoare la noi legături de rudenie, care să procure tinerei perechi o poziție mai puternică în gintă și trib. Și când odată cu predominarea proprietății private asupra celei obștești, și cu ivirea interesului la moștenire, se instaură patriarhatul și monogamia, atunci, mai mult ca oricând, încheierea căsătoriei ajunse în dependența

directă de considerații economice. *Forma* căsătoriei prin cumpărare dispăre, însă de fapt această căsătorie capătă o răspândire tot mai largă, astfel că nu numai femeea, ci și bărbatul are prețul său, nu după însușirile sale personale, ci după averea sa. În practica claselor stăpânitoare era, dela primele începuturi, un lucru nemaiauzit ca înclinația reciprocă a părților să fie motivul precumpănitor în încheierea căsătoriei; așa ceva se întâmpla cel mult în literatura romantică — sau la clasele oprimite, care nu contau.

Aceasta era situația pe care o găsi producția capitalistă atunci când, dela epoca descoperirilor geografice încoace, prin comerțul mondial și manufactură, se pregătea să stăpânească lumea. S'ar putea crede că acest mod de a încheia căsătoriile, i se potrivea de minune, și chiar așa a și fost. Și cu toate acestea —ironia istoriei universale este nesfârșită — tocmai producția capitalistă fu aceea care trebui să facă într'insul spărtura hotăritoare. Prefăcând toate lucrurile în mărfuri, ea disolvă toate relațiile vechi și moștenite din trecut, înlocui moravurile moștenite, dreptul istoric, prin cumpărare și vânzare, prin contractul „liber”. Juristul englez H. S. Maine a crezut că a făcut o strâșnică descoperire când a spus că tot progresul nostru față de epocile anterioare ar consta în aceea că am ajuns from status to contract, adică dela stările transmise prin ereditate la altele contractate prin bună învoială, lucru ce, în măsura în care este adevărat, a fost deja spus în „Manifestul Comunist”.¹

Incheierea unui contract presupune însă oameni care să poată dispune liber de persoana, acțiunile și bunurile lor și care să aibă drepturi egale. Una din operele principale ale producției capitaliste a fost tocmai aceea că a creat acești oameni „liberi” și „egali”. Deși acest lucru s'a întâmplat la început numai în chip încă semiconștient, și pe deasupra sub o haină religioasă, totuși, începând dela reforma luterană și calvinistă, fusese stabilit preceptul că omul este complect răspunzător pentru faptele sale, numai atunci când le-a săvârșit în deplină

---

¹ Vezi Marx și Engels „Manifestul Partidului Comunist”, Ed. P. C. R., 1945, pag. 17.

libertate a voinței și că este o datorie morală de a se împotrivi oricărei constrângeri care împinge la o faptă imorală. Cum se impacă însă aceasta cu practica de până atunci în încheierea căsătoriei? După concepția burgheză căsătoria era un contract, o afacere juridică, și anume cea mai importantă dintre toate, fiindcă hotăra pe tot timpul vieții de corpul și spiritul a doi oameni. Este drept că, formal, ea era încheiată pe atunci de bună voie, și nu se putea face fără consimțământul părților. Dar se știa prea bine cum se obținea consimțământul și care erau adevărații autori ai căsătoriei. Dacă însă pentru toate celelalte contracte se cerea adevărata libertate a hotărârii, de ce nu și pentru aceasta? Cei doi tineri, care urmau să fie împerechiați n'aveau oare și ei dreptul de a dispune liber de ei înșiși, de trupul și de organele lor? Iubirea sexuală nu ajunsese oare la modă, datorită cavalerismului și, în opoziție cu amorul adulterin al cavalerului, iubirea conjugală nu era oare adevărata formă burgheză a iubirii sexuale? Dacă, însă, datoria soților este de a se iubi reciproc, nu este tot așa o datorie a celor ce se iubesc, de a se căsători între dânsii și nu cu alții? Nu este oare acest drept al celor care se iubesc, mai presus de dreptul părinților, al rudelor și al celorlalți mijlocitori de căsătorii și pețitori? Dacă dreptul criticii personale libere pătrundea nestânjenit în biserică și religie, putea el să se oprească în fața nesuferitelor pretenții ale vechii generații, de a dispune de trupul, sufletul, averea, fericirea și nenorocirea generației tinere?

Întrebările acestea au trebuit să se pună într-o vreme care destrăma toate legăturile vechi ale societății și sdruncina toate ideile moștenite. Lumea devenise dintr'odată aproape de zece ori mai mare, în loc de o pătrime de emisferă, întregul glob pământesc se găsea acum în fața ochilor europenilor occidentali, care se grăbiră să ia în stăpânire celelalte șapte optimi. Și, ca și vechile hotare strâmte ale patriei, căzură și hotarele milenare ale modului de gândire prescris de evul mediu. Atât în fața ochiului exterior, cât și a celui interior al omului se deschise un orizont infinit mai larg. Ce valoare avea reputația cinstei sau respectabilul privilegiu corporativ, transmis de multe generații, pentru tânărul pe care îl atrăgeau bogățiile

Indiei, minele de aur și argint din Mexic și Potosi ?¹ Aceasta era epoca pribegiilor cavaleriești pentru burghezie; își avu și ea romantismul și visurile ei amoroase, dar în chip burghez și, în ultimă instanță, cu țeluri burgheze.

Astfel se întâmplă că burghezia în ridicare, cea din țările protestante mai ales, unde mai mult ca oriunde fu sdruncinată ordinea existentă, recunoscă din ce în ce mai mult libertatea încheierii contractului și pentru căsătorie, și o înfăptui în felul descris mai sus. Căsătoria rămase o căsătorie de clasă, dar înăuntrul clasei li se recunoscă părților un anumit grad de libertate a alegerii. Și pe hârtie, în teoria morală ca și în descrierea poetică, nimic nu era mai nestrămutat stabilit decât faptul că este imorală orice căsătorie care nu se bazează pe iubirea sexuală reciprocă și pe acordul cu adevărat liber al soților. Pe scurt, căsătoria din dragoste era proclamată ca un drept al omului și anume nu numai ca un *droit de l'homme* [un drept al bărbatului] ci în mod excepțional, și ca un *droit de la femme* [un drept al femeii].

Acest drept al omului se deosebea însă, într'o privință, de toate celelalte așa numite drepturi ale omului. Prin faptul că în practică aceste drepturi erau rezervate numai clasei stăpânitoare, burgheziei, și rămâneau, direct sau indirect, literă moartă pentru clasa asuprită, pentru proletariat, în cazul de față ieșea din nou la iveală ironia istoriei. Clasa stăpânitoare rămâne stăpânită de cunoscutele influențe economice, și deaceia numai în cazuri excepționale au loc, în mediul ei, căsătorii încheiate în mod cu adevărat liber, pe când aceste cazuri sunt, după cum am văzut, o regulă la clasa subjugată.

Deplina libertate în încheierea căsătoriei va putea deci să se înfăptuiască în mod general, abia atunci când înlăturarea producției capitaliste și a raporturilor de proprietate create de ea, va fi îndepărtat toate acele considerații economice secundare, care mai exercită încă și acum o așa de puternică influență asupra alegerii soțului. Atunci nu va mai rămâne alt motiv decât acela al înclinației reciproce.

---

¹ Potosi — regiune în Bolivia (America de Sud) — bogată în mine-reuri.— *Nota Red.*

Dar cum iubirea sexuală este, prin însăși natura ei, exclusivă — cu toate că această exclusivitate se înfăptuește astăzi, în mod complet numai la femei — căsătoria întemeiată pe iubirea sexuală este, prin natura ei, monogamă. Am văzut câtă dreptate avea Bachofen când privea progresul dela căsătoria pe grupe la căsătoria monogamă, ca o operă mai ales a femeii; numai trecerea dela căsătoria pereche la monogamie trebuie pusă pe socoteala bărbaților; și istoricește ea s'a redus, în fond, la o înrăutățire a stării femeii și la o înlesnire a necredinței bărbaților. Dacă dispar și considerațiile economice, care au făcut ca femeile să suporte această obișnuită necredință a bărbaților — grija propriei lor existențe și, mai mult, aceea a viitorului copiilor — atunci, judecând după toate experiențele de până acum, egalizarea femeii care va rezulta de aici, va acționa într'o măsură infinit mai mare în sensul ca bărbații să devină cu adevărat monogami, decât ca femeile să devină poliandre.

Ceeace însă va dispărea cu desăvârșire din monogamie, sunt toate acele trăsături caracteristice care i-au fost imprimare de raporturile de proprietate care i-au dat naștere, și aceste trăsături caracteristice sunt, în primul rând, predominarea bărbatului, și în al doilea rând, imposibilitatea despărțirii. Predominarea bărbatului în căsătorie este o simplă consecință a predominării lui economice și va înceta dela sine odată cu aceasta. Neputința de a desface căsătoria este în parte o urmare a stării economice în care a luat naștere monogamia, în parte o tradiție din vremea în care legătura dintre această stare economică și monogamie nu era încă bine înțeleasă și era denaturată de religie. Chiar de astăzi ea este călcată în mii de cazuri. Căsătoria se consideră morală nu numai dacă este întemeiată pe iubire, ci și dacă aceasta continuă a dăinui în sânul ei. Durata iubirii sexuale individuale diferă însă foarte mult dela individ la individ, mai ales la bărbați, și complecta încetare a înclinației sau înlocuirea ei prin o nouă iubire arzătoare, face ca despărțirea să fie o binefacere pentru ambele părți, ca și pentru societate. Doar atât că lumea va fi scutită de a trece prin murdăria inutilă a unui proces de divorț.

Așa dar, ceea ce putem presupune astăzi despre orânduirea relațiilor sexuale după iminenta înlăturare a producției capitaliste, este cu precădere de ordin negativ și se mărginește mai ales la ceea ce va dispărea. Dar ce se va adăuga? Aceasta se va hotărî atunci când se va fi ridicat o nouă generație: o generație de bărbați care niciodată în viața lor nu vor fi fost puși în situația de a cumpăra o femeie cu bani sau cu alte mijloace ale puterii sociale, și o generație de femei care niciodată nu vor fi fost puse în situația nici de a se da unui bărbat din alte motive decât din iubire adevărată, nici de a refuza să se dea iubitului de teama consecințelor economice. Când vor exista astfel de oameni, lor nu le va păsa câtuși de puțin de ceea ce se crede astăzi că ar trebui să facă; ei își vor forma singuri propria lor practică și o opinie publică corespunzătoare acesteia, asupra purtării fiecăruia. Și atât.

Dar să ne întoarcem la Morgan, dela care ne-am îndepărtat considerabil. Cercetarea istorică a instituțiilor sociale dezvoltate în epoca civilizației depășește cadrul cărții lui. De aceea soarta monogamiei în cursul acestei epoci îl preocupă numai foarte puțin. Morgan vede și el în dezvoltarea familiei monogame un progres, o apropiere de complecta egalizare a sexelor, fără a considera totuși acest scop ca atins. Dar, spune el, „dacă se recunoaște faptul că familia a trecut consecutiv prin patru forme și că ea se găsește acum într’o cincea formă, se naște întrebarea dacă această formă poate dăinui în viitor. Singurul răspuns cu putință este acela că ea trebuie să propășească odată cu societatea, să se modifice în aceeași măsură în care se modifică și societatea, întocmai ca și până acum. Ea este creația sistemului social și va oglindi treapta lui de civilizație. Cum familia monogamă s’a schimbat în bine dela începutul civilizației, și mai ales în timpurile moderne, putem cel puțin presupune că ea este capabilă de a continua să se perfecționeze până ce egalitatea ambelor sexe va fi atinsă. Dacă într’un viitor îndepărtat familia monogamă nu va fi în stare să îndeplinească cerințele societății, este imposibil de prezis care va fi forma familiei ce-i va urma”.

III

GINTA IROCHEZA

Ajungem acum la o altă descoperire a lui Morgan, care are cel puțin aceeași însemnătate ca și reconstruirea formei primitive a familiei după sistemele de înrudire. Dovada că uniunile de gintă din sânul unui trib de Indieni americani, desemnate cu nume de animale, sunt identice în fond cu genea ale Grecilor, cu gentes ale Romanilor; că forma americană este cea inițială, iar că cea greco-romană a venit mai târziu, că este o formă derivată; că întreaga organizare socială a Grecilor și Romanilor din vremurile primitive în ginți, frații și triburi, își găsește o paralelă fidelă în organizația americano-indiană; că ginta este o întocmire comună tuturor barbarilor până la intrarea lor în civilizație, și chiar mai pe urmă (pe cât ne îngăduie izvoarele noastre de până acum să stabilim) — dovada aceasta a luminaț dintr'odată cele mai grele părți din istoria străveche greacă și romană, și ne-a dat în acelaș timp nebănuite lămuriri asupra trăsăturilor fundamentale ale orânduirii sociale din vremurile primitive, înainte de apariția *statului*. Oricât de simple ne-ar părea lucrurile acum, când sunt cunoscute, totuși Morgan nu le-a descoperit decât abia în ultima vreme; în scrierea lui anterioară, apărută în 1871, el încă nu pătrunsese această taină, a cărei desvăluire a redus la tăcere pentru un răstimp pe preistoricii englezi, atât de încrezuți de obicei.

Cuvântul latin *gens* pe care-l întrebuințează Morgan într'un mod general pentru această uniune de gintă, vine — ca și cu-

vântul grecesc cu acelaș înțeles *genos* — dela rădăcina comună arică *gan* (kan în limba germană, în care de regulă *k* îl înlocuiește pe *g* aric), care însemnează a procrea. Cuvintele *gens*, *genos*, în limba sanscrită *djanas*, în limba gotică (după regula de mai sus). *kuni*, în vechea limbă nordică și în cea anglo-saxonă *kyn*, englezește *kin*, în limba din Germania centrală *künne*, înseamnă toate la fel, neam, origină. *Gens* în latinește, *gens* în grecește, este însă întrebuințat în mod special pentru o uniune de rudenie care se mândrește cu o origină comună (în cazul acesta un strămoș comun) și este unită prin anumite instituții sociale și religioase într'o comunitate specială, a cărei origine și natură au rămas totuși neclare până acum tuturor istoricilor noștri.

Am văzut mai sus, când am vorbit despre familia punalua, în ce constă alcătuirea unei ginți în forma ei inițială. Ea este alcătuită din toate persoanele care, prin mijlocirea căsătoriei punalua și potrivit ideilor care în mod necesar domneau într'însa, alcătuesc urmașii recunoscuți ai unei singure mame anumite, a tribului, întemeietoarea ginții. Cum în această formă de familie paternitatea este nesigură, se ține seamă numai de linia feminină. Intrucât frații n'au voie să ia în căsătorie pe surorile lor, ci numai femeile de altă origină, copiii făcuți cu aceste femei străine rămân, potrivit matriarhatului, în afara ginții. Înăuntrul unui uniș de gintă rămân așa dar numai urmașii *fiicelor* din fiecare generație; urmașii fiilor trec în gințile mamelor lor. Ce devine acum această grupă înrudită prin sânge, odată ce ea se constituie ca o grupă deosebită față de grupele asemănătoare înăuntrul unui trib?

Ca formă clasică a acestei ginți primitive, Morgan ia pe aceea a Irochezilor, în special a tribului Seneka. Intr'însul sunt 8 ginți, purtând nume de animale: 1. lup, 2. urs, 3. broască țestoasă, 4. castor, 5. cerb, 6. becață, 7. bătlan, 8. șoim. În fiecare gintă domnesc următoarele obiceiuri:

1. Ginta își alege sahemul (conducătorul în timp de pace) și șeful (căpetenia în timp de război). Sahemul trebuia să fie ales din gintă și funcția lui era ereditară, intrucât în caz de

vacanță ea trebuia să fie imediat ocupată din nou; șeful militar putea fi ales și din altă gintă și uneori această funcție putea să rămână neocupată. Ca sahem nu era niciodată ales fiul celui precedent, căci la Irochezi domnea matriarhatul, așa că fiul făcea parte din altă gintă; adesea însă era ales fratele său sau fiul surorii sale. La alegere votau toți, bărbații și femeile. Alegerea trebuia însă să fie confirmată de celelalte șapte ginți, și abia după aceea alesul era instalat cu mare pompă, și anume de către sfatul comun al întregii uniuni a Irochezilor. Insemnătatea acestui obicei se va vedea mai departe. Puterea sahemului înăuntrul ginții era de natură părintească, pur morală; el nu dispunea de mijloace de constrângere. Pe lângă aceasta, el era, prin funcție, membru în sfatul tribului Seneka, ca și în sfatul unional al tuturor Irochezilor. Șeful din timp de război putea da ordine numai în timpul expedițiilor de război.

2. Ginta destitue, după cum crede de cuviință, pe sahem și pe căpetenia din timp de război. Aceasta se face tot prin votul bărbaților și femeilor. Destituții devin după aceea ostași de rând ca și ceilalți, persoane particulare. De altfel sfatul tribului poate destitui pe sahem, chiar împotriva voinței ginții.

3. Niciun membru n'are voie să se căsătorească înăuntrul ginții. Aceasta este regula fundamentală a ginții, legătura care o ține laolaltă; ea este expresia negativă a acestei foarte pozitive înrudiri de sânge, pe baza căreia indivizii pe care ea îi cuprinde devin abia o gintă. Prin descoperirea acestui fapt simplu, Morgan a desvăluit pentru întâia oară natura ginții. Cât de puțin a fost înțeleasă ginta până atunci, o dovedesc relatările anterioare asupra sălbaticilor și barbarilor, în care diferitele grupări din care se compune orânduirea ginților, sunt amestecate deavalma, fără rost și deosebire, sub denumirea de trib, clan, tum, etc., și despre care se spune câte odată, că înăuntrul unei asemenea grupări căsătoria este interzisă. În felul acesta s'a creat acea confuzie de neînălăturat, în care domnul Mac-Lennan, asemenea unui Napoleon, a putut să facă ordine printr'o sentință suverană: toate triburile se împart în unele înăuntrul cărora căsătoria este oprită (exogame) și în altele

măuntruл căroră ea este îngăduită (endogame). Și după ce a încureat astfel și mai rău lucrurile, el a putut să se afunde în cele mai adânci cercetări pentru a afla care din absurdele sale cîase este cea mai veche: exogamia sau endogamia. Odată cu descoperirea ginții întemeiate pe înrudirea de sânge și pe imposibilitatea, care rezultă din acest fapt, ca membrii ginții să se căsătorească între ei, această absurditate încetă dela sine. El dela sine înțeles că pe treapta pe care găsim pe Irochezi, interzicerea căsătoriei în sânul ginții este respectată cu strictețe.

4. Averea celor morți revenea celorlalți membri ai ginții; ea trebuia să rămână în gintă. Dată fiind neînsemnătatea obiectelor pe care un Irochez putea să le lase moștenire, moștenirea era împărțită între rudele apropiate din gintă; dacă murea un bărbat, moșteneau frații și surorile lui bune și fratele mamei; dacă murea o femeie, moșteneau copiii ei și surorile ei bune, nu însă frații ei. Tocmai deaceea, soțul și soția nu puteau să se moștenească unul pe altul, nici copiii pe tatăl lor.

5. Tovarășii de gintă erau datori să se ajute unii pe alții, să se apere reciproc și mai ales să se sprijine pentru a răzbuna orice ofensă adusă de un străin. În ce privește siguranța sa personală, individul se baza pe gintă — și putea s'o facă; cine îl ofensa, ofensa întreaga gintă. De aici, din legăturile de sânge ale ginții, izvorî obligațiunea răzbunării prin sânge, care era recunoscută fără rezerve de către Irochezi. Dacă un străin de gintă ucidea pe un tovarăș de gintă, atunci întreaga gintă a celui ucis era datoare să răzbunc sângele vărsat. La început se încerca să se ajungă la o înțelegere; sfatul ginții ucigașului se aduna și făcea sfatului ginții celui ucis propuneri de înțelegere, oferind adesea să-și exprime părerea de rău și să trimeată daruri însemnate. Dacă acestea erau primite, chestiunea era lichidată. În caz contrar, ginta jignită desemna unul sau mai mulți răzbunători care erau datori să urmărească pe ucigaș și să-lucidă. Dacă se întâmpla astfel, ginta celui ucis n'avea niciun drept să se plângă: cazul era lichidat.

6. Ginta are anumite nume sau o serie de nume, pe care din tot tribul numai dânsa poate să le întrebuințeze, astfel că nu-

mele unui membru din gintă arată totodată cărei ginți aparține. Un nume gentilic atrăgea după sine din capul locului și drepturi gentilece.

7. Ginta poate adopta străini, primindu-i astfel în întreg tribul. Prizonierii de război care nu erau uciși, deveneau astfel, prin adopțiunea într'o gintă, membri ai tribului Seneka și căpătau prin aceasta toate drepturile în gintă și trib. Adopțiunea se făcea la propunerea unor tovarăși din gintă; la propunerea bărbaților care îl primeau pe străin ca frate, respectiv ca soră, la propunerea femeilor care îl primeau drept copilul lor; pentru confirmarea adopțiunii era nevoie de primirea solemnă în gintă. Adeseori anumite ginți, în mod excepțional foarte slăbite, se întăreau din nou prin adoptări în masă dintr'o altă gintă, cu aprobarea acesteia. La Irochezi primirea solemnă în gintă avea loc într'o ședință publică a sfatului. Prin aceasta, primirea devenea de fapt o ceremonie religioasă.

8. Este greu de a dovedi existența unor festivități religioase speciale la gințile indiene, dar ceremoniile religioase ale Indienilor sunt mai mult sau mai puțin în legătură cu gințile. La cele șase sărbători religioase anuale ale Irochezilor, sahemii și șefii de război ai fiecărei ginți erau socotiți, în virtutea însăși a slujbei lor, printre „păzitorii credinței” și aveau funcțiuni preoțești.

9. Ginta are un loc comun de înmormântare. La Irochezii din statul New-York, înghesuiți din toate părțile de către albi, acesta a dispărut acum, însă înainte vreme a existat. La alți Indieni el există și astăzi; așa, de pildă, la Tuskarori, care sunt înrudiți de aproape cu Irochezii și care deși creștini, au în cimitir un anumit rând pentru fiecare gintă, astfel că mama este îngropată în acelaș rând cu copiii, tatăl însă nu. Și la Irochezi întregă gintă a unui mort merge la înmormântarea lui, se îngrijește de mormânt, de cuvântările funebre, etc.

10. Ginta are un sfat, adunarea democratică a tuturor membrilor ei maturi, bărbați și femei, toți având drept egal de vot. Acest sfat alege și destitue pe sahemi și pe șefii de război; la fel și pe ceilalți „păzitori ai credinței”; el decide în privința prețului de răscumpărare (Wergeld) sau a răzbunării prin sânge a

tovarășilor uciși; el adoptă străinii. Pe scurt, el este puterea suverană în gintă.

Acestea sunt atribuțiile unei ginți indiene tipice. „Toți membrii ei sunt oameni liberi, datori să-și apere reciproc libertatea; ei sunt egali în drepturile personale — nici sahemii, nici șefii de război, nu au nicio pretenție la întâietate; ei constituie o frăție unită prin legături de sânge. Libertatea, egalitatea, fraternitatea, deși niciodată formulate, erau principiile de bază ale ginții și aceasta, la rândul ei era celula unui întreg sistem social, baza societății indiene organizate. Aceasta explică spiritul neînfrânt de independență și de demnitate personală, pe care fiecare îl recunoaște Indienilor”.

Pe vremea descoperirii Americii, Indienii din toată America de Nord erau organizați în ginți, după dreptul matriarhal. Numai în unele triburi, ca de pildă în acel numit Dakota gințile decăzuseră, iar în altele, Ojibwa și Omaha, ele erau organizate conform dreptului patriarhal.

La foarte multe triburi indiene, cu mai mult de cinci sau șase ginți, găsim câte trei, patru sau mai multe ginți unite într'o grupă deosebită, pe care Morgan o denumește fratrie (frăție), traducând în mod fidel denumirea indiană după forma asemănătoare dela Greci. Astfel tribul Seneka are două fratrii: cea dintâi cuprinde gințile 1-4, cea de a doua 5-8. O cercetare mai de aproape arată că aceste fratrii reprezintă de cele mai multe ori gințile inițiale, în care era împărțit tribul la început; căci căsătoria fiind oprită înăuntrul ginții, fiecare trib trebuia în mod necesar să cuprindă cel puțin două ginți pentru a putea exista de sine stătător. Pe măsură ce se înmulțea tribul, fiecare gintă se despica iarăși în două sau mai multe ginți, care apar acuma, fiecare în parte, ca o gintă deosebită, în timp ce ginta inițială, care cuprinde laolaltă toate gințile fiice, continuă să existe ca fratrie. La tribul Seneka și la majoritatea celorlalți Indieni, gințile unei fratrii sunt surori, în timp ce gințile unei alte fratrii sunt considerate ginți vere; denumiri care, după cum am văzut, au în sistemul de înrudire american un înțeles foarte real și expresiv. La început niciun membru al tribului

Seneka nu avea voie să se însoare înăuntrul fratriei sale, dar obiceiul acesta s'a pierdut de mult și a rămas mărginit la gintă. Conform tradiției existente la tribul Seneka, gințile de origină, din care s'au desprins celelalte, au fost Ursul și Cerbul. După ce această nouă instituție a prins rădăcini, ea s'a modificat după nevoie; dacă dispăreau ginți dintr'o fratrie, atunci uneori, pentru a compensa pierderile, se strămutau într'insa ginți întregi din alte fratрии. Deaceea găsim la triburi diferite, ginți cu acelaș nume, grupate în mod diferit în fratрии.

Funcțiile fratriei la Irochezi sunt în parte sociale, în parte religioase. 1. În jocul cu mingea fratriile se înfruntă una pe alta; fiecare fratrie trimite la joc pe cei mai buni jucători ai ei, ceilalți urmăresc jocul; fratriile se grupează separat și pariază între ele, pe reușita jucătorilor lor. 2. În sfatul tribului sahemii și șefii de război ai fiecărei fratрии șed laolaltă — cele două grupe față în față — iar fiecare vorbitor se adresează reprezentanților fiecărei fratрии ca unei unități deosebite. 3. Dacă se întâmpla un omor în trib și dacă ucigașul și ucisul nu făceau parte din aceeași fratrie, atunci ginta jignită apela adesea la gințile surori; acestea țineau un sfat de fratrie și se adresau celeilalte fratрии, ca unui tot întreg, cerând ca și aceasta să adune un sfat pentru lichidarea conflictului. Aici apare deci din nou fratria ca gintă inițială, și cu mai mulți sorți de reușită decât ginta izolată, mai slabă, fiica ei. 4. În caz de moarte a persoanelor de frunte, fratria opusă lua asupra-și organizarea înmormântării și a ceremoniilor ei, în timp ce fratria mortului asista la înmormântare, ca rude îndurerate ale răposatului. Dacă murea un sahem, fratria opusă aducea la cunoștința sfatului federal al Irochezilor, vacanța postului. 5. La alegerea sahemului apare de asemenea sfatul fratriei. Confirmarea alegerii de către gințile surori era considerată oarecum ca ceva de sine înțeles, dar gințile din cealaltă fratrie puteau să se împotrivească. Într'un asemenea caz se întrunea sfatul acestei fratрии; dacă se menținea opoziția, alegerea nu era valabilă. 6. Înainte vreme, Irochezii aveau mistere religioase speciale, numite de albi medicine-lodges. Acestea erau celebrate în tribul Seneka de

către două tovarășii religioase, prin inițierea metodică a noilor membri; fiecare din cele două frații avea câte o astfel de tovarășie. 7. Dacă, după cum este aproape sigur, cele patru linages (neamuri), care pe vremea cuceririi locuiau cele patru părți ale Tlascalăi¹ constituiau patru frații, aceasta dovedește că frațiile contau, ca și frațiile Grecilor și uniunile de rudenie, asemănătoare, ale Germanilor, și ca unități militare; aceste patru linages porneau la luptă, fiecare ca o trupă deosebită, cu o uniformă și cu un drapel propriu și sub conducerea unui șef propriu.

După cum mai multe gîinți alcătuiesc o fratrie, tot așa, în forma clasică de organizare, mai multe frații alcătuiesc un trib; în unele cazuri la triburile foarte slăbite, lipsește elementul intermediar, fratria. Ce caracterizează deci un trib de Indieni din America ?

1. Un teritoriu propriu și o denumire proprie. Fiecare trib posedă în afară de locul pe care era în fapt așezat, și un teren întins pentru vînat și pescuit. Dincolo de acesta se găsea o vastă zonă neutră, care se întindea până la teritoriul tribului vecin și care era mai îngustă între triburile înrudite prin limbă și mai largă între celelalte triburi. Această zonă este pădurea hotar la Germani, pustiul pe care și-l făceau în jurul teritoriului lor Suevii lui Cezar, isarnholt-ul (în daneză jarnved, limes Danicus) între Danezi și Germani, pădurea Saxonă și Braniborul (în limba slavă pădure apărătoare), — dela care își trage numele Brandenburgul — între Germani și Slăvi. Terenul astfel mărginit prin granițe nesigure era teritoriul comun al tribului, recunoscut ca atare de triburile vecine, și apărat de el însuși împotriva încălcărilor. Cele mai adeseori nesiguranța granițelor a început să aibă urmări practice rele abia după ce populația s'a înmulțit mult. Nimirile de triburi par să fi fost date mai mult la întâmplare decât alese cu intenție; cu timpul se întâmpla adesea că un trib era numit de către cele vecine cu un alt nume decât cel

---

¹ Tlascalá — o regiune în Mexic. — *Nota Red.*

întrebuințat de către el însuși, tot așa după cum Nemții primiseră dela Celți primul lor nume istoric comun: Germani.

2. Un *dialect* deosebit, propriu numai acestui trib. De fapt tribul și dialectul coincid în fond; formarea de noi triburi și dialecte, prin despărțirea celor vechi, s'a produs până nu de mult în America și desigur că nici acum nu va fi încetat cu totul. Acolo unde două triburi slăbite s'au contopit într'unul singur, se întâmplă în mod excepțional ca într'unul și acelaș trib să fie vorbite două dialecte înrudite de aproape. Triburile americane cuprind în mijlociu mai puțin de două mii de suflete, cele Cerocheze numără vreo 26 de mii și formează cel mai mare număr de Indieni în Statele-Unite, care vorbesc acelaș dialect.

3. Dreptul de a instala în mod solemn în funcțiune pe sahemii și pe șefii de război aleși de ginți.

4. Dreptul de a-i destitui din slujbă chiar împotriva voinței ginții lor. Intru cât acești sahemii și șefii de război sunt membri în sfatul tribului, aceste drepturi ale tribului față de dânșii se înțeleg dela sine. Acolo unde se alcătuisă o uniune de triburi și toate triburile erau reprezentate într'un sfat unional, drepturile mai sus pomenite trecură asupra acestui sfat.

5. Impărtășirea acelorasi idei religioase (mitologie) și practicarea aceluiaș cult. „Indienii erau în felul lor barbar un popor religios”. Mitologia lor n'a fost încă deloc supusă unei cercetări critice; ei își imaginau sub formă omenească reprezentările lor religioase — spirite de tot felul — dar treapta de jos a barbariei, pe care se aflau, nu cunoștea încă reprezentări plastice, așa zisii idoli. Era un cult al naturii și al forțelor ei, care se găsea în curs de dezvoltare spre politeism. Diferitele triburi aveau serbările lor regulate, cu forme anumite de cult, și anume dansuri și jocuri; cu deosebire dansul era o parte esențială a tuturor serbărilor religioase; fiecare trib celebra în mod deosebit pe ale sale.

6. Un sfat al tribului pentru treburile obștești. El era alcătuit din toți sahemii și șefii de război ai diferitelor ginți, reprezentanții lor adevărați, deoarece oricând puteau fi demisi din

demnitate; el ținea ședințe publice, înconjurat de ceilalți membri ai tribului, care aveau dreptul să-și spună cuvântul și să li se asculte părerea; sfatul hotăra. De regulă fiecare dintre cei de față era ascultat, dacă cerea; femeile puteau deasemenea să-și expună părerea printr'un orator ales de ele. La Irochezi, hotărîrea definitivă trebuia luată cu unanimitate, așa cum era cazul și cu unele hotărîri în comunele germane (Marca). Sfatul tribului avea mai ales însărcinarea să reglementeze raporturile cu triburile străine; el primea și trimitea soli; declara război și încheia pace. Dacă izbucnea un război, el era dus mai cu seamă de voluntari. În principiu se socotea că fiecare trib se afla în stare de război cu oricare alt trib cu care nu încheiase pace în mod expres. Expediții războinice împotriva unor astfel de vrăjmași erau de cele mai multe ori organizate de câțiva luptători de frunte; ei puneau la cale un dans războinic, și cine se prindea într'însul, își manifesta astfel hotărîrea de a lua parte la expediție. Imediat se forma coloana și se puneau în mișcare. Tot așa și apărarea teritoriului atacat al tribului se făcea de cele mai multe ori de către trupe voluntare. Plecarea și întoarcerea unor asemenea coloane dădeau loc întotdeauna la serbări publice. Asemenea expediții n'aveau nevoie de aprobarea sfatului tribului; ea nu era nici cerută și nici dată. Aceste expediții sunt întocmai ca expedițiile războinice private ale trupelor germane, așa cum ni le zugrăvește Tacit, numai că la Germani aceste trupe căpătaseră un caracter mai statornic, constituiau un sâmbure puternic, care era organizat încă din timp de pace și în jurul căruia se grupau în caz de război și ceilalți voluntari. Aceste coloane de război erau rareori mari; cele mai de seamă expediții ale Indienilor, chiar la depărtări mari, erau întreprinse de forțe de luptă neînsemnate. Dacă mai multe trupe de acestea se uneau pentru o întreprindere mare, fiecare asculta numai de propriul ei șef; unitatea planului de luptă era asigurată mai bine sau mai rău, de către un sfat al acestor șefi. Acesta este, în veacul al patrulea, și felul de a duce războaiele al Alamanilor de pe Rinul de sus așa cum îl descrie Ammianus Marcellinus.

7. In unele triburi găsim un șef suprem, ale cărui puteri sunt totuși foarte mici. El este unul din sahemii, care, în cazurile când se cere o acțiune grabnică, ia măsuri provizorii până când sfatul se poate strânge și lua hotărâri definitive. Este un germen slab — rămas de cele mai multe ori fără roade în dezvoltarea ulterioară — de funcție cu putere executivă; aceasta s'a dezvoltat, după cum vom vedea, în cele mai multe cazuri dacă nu peste tot, din funcția de șef suprem al armatei.

Cea mai mare parte din Indienii americani n'au trecut peste unirea în trib. In triburi mici, despărțite unele de altele prin zone largi de graniță, slăbite prin veșnice războaie, ei ocupau cu un număr redus de oameni, un teren foarte vast. Ici colo, între triburile înrudite se formau alianțe datorită unor nevoi momentane și se dizolvau odată cu dispariția acestora. In unele locuri însă, triburi la început înrudite dar împrăștiate, se reuniră iarăși formând uniuni durabile, și făcură astfel cel dintâi pas înspre alcătuirea națiunilor. In Statele-Unite, la Irochezi, găsim forma cea mai dezvoltată a unei asemenea uniuni. Părăsind locurile pe care ei le ocupau la apus de Mississipi, unde constituiau, probabil, o ramură a marii familii Dakota, ei se așezară, după îndelungate pribegii, în statul care azi se numește New-York, împărțiți fiind în cinci triburi: Seneka, Cayuga, Onondaga, Oneida și Mohawk. Trăiau din pescuit, vânat și grădinarie rudimentară, locuiau în sate, apărate cele mai adeseori prin palisade. Nenumărând niciodată mai mult de 20 de mii de suflete, ei aveau în toate cele cinci triburi un număr de ginți comune, vorbeau dialecte, înrudite desprcape, ale aceleiași limbi și ocupau teritoriul alăturat, care erau împărțite între cele cinci triburi. Cum acest teritoriu fusese cucerit de curând, unirea strânsă, devenită obicei, a acestor triburi, împotriva acelor izgonite, era firească, și cel mai târziu pe la începutul veacului al XV-lea ea deveni o ade-vărată „uniune veșnică”, o federație care, conștientă de noua ei putere, luă imediat un caracter agresiv, și în culmea puterii sale, pe la 1675, cuceri mari întinderi de pământ de jur împrejur, alungând parte din locuitori și făcând din ceilalți tributari. Uniunea Irochezilor reprezintă cea mai înaintată organizație socială

la care au ajuns Indienii, în măsura în care n'au depășit treapta de jos a barbariei (deci cu excepția Mexicanilor, Neomexicanilor și Peruanilor). Trăsăturile esențiale ale Uniunii au fost următoarele:

1. Alianța veșnică a celor cinci triburi consângene având ca bază egalitatea și neatârănarea deplină în toate treburile lăuntrice ale tribului. Această înrudire de sânge forma adevărata bază a uniunii. Din cele cinci triburi, trei se numiră triburi-tată și erau frați între ele; celelalte două se numiră triburi-fii și erau de asemenea triburi frați între ele. Trei ginți — cele mai vechi — mai erau reprezentate prin membrii în viață în toate cele cinci triburi, alte trei erau reprezentate în trei triburi, și membrii fiecăreia din aceste ginți se considerau frați între ei în toate cele cinci triburi. Limba comună, deosebită numai ca dialect, era expresia și dovada originii comune.

2. Organul uniunii era un sfat unional compus din 50 de sahemî, toți egali în rang și considerație; sfatul acesta hotăra definitiv asupra tuturor treburilor uniunii.

3. Acești cincizeci sahemî fuseseră repartizați la întemeierea uniunii pe triburi și ginți, ca purtători de funcții noi, înființate anume, pentru scopurile uniunii. După împlinirea însărcinărilor, ei erau aleși din nou de către gințile respective și puteau fi oricând destituiți de ele; dreptul de a-i instala în funcție aparținea însă sfatului uniunii.

4. Acești sahemî ai uniunii erau sahemî și în triburile lor și aveau dreptul de a participa și vota în sfatul tribului.

5. Toate hotărârile sfatului uniunii trebuiau luate în unanimitate.

6. Votarea se făcea pe triburi, astfel că fiecăruia trib, și în fiecare trib, toți membrii sfatului trebuiau să-și dea aprobarea pentru a se putea lua o hotărâre valabilă.

7. Fiecare din cele cinci sfaturi de trib putea convoca sfatul uniunii, dar acesta nu se putea convoca pe sine însuși.

8. Ședințele aveau loc în fața poporului adunat; fiecăruia Irochez putea să ia cuvântul; sfatul singur hotăra.

9. Uniunea n'avea o căpetenie individuală, n'avea un șef al puterii executive.

10. În schimb avea doi șefi supremi de război, cu însărcinări egale și cu puteri egale (asemenea celor doi „regi” la Spartani și celor doi consuli în Roma).

Aceasta era întreaga orânduire publică, în care Irochezii au trăit timp de peste 400 de ani și mai trăiesc și acum. Am descris-o mai pe larg după Morgan, fiindcă avem prilejul să studiem într'însa organizația unei societăți care nu cunoaște încă *statul*. Statul presupune o putere publică deosebită, despărțită de totalitatea membrilor care îl compun la un moment dat, și Maurer, cu un just instinct, vede în organizația mărcii germane o întocmire în sine curat socială, esențialmente deosebită de stat, deși mai târziu a devenit în mare parte temelie acestuia; deaceia el cercetează în toate scrierile sale formarea treptată a puterii publice înăuntrul și alături de orânduirile inițiale ale mărcilor, satelor, curților și orașelor. La Indieni din America de Nord vedem cum un trib, la început unitar, se împrăștie treptat peste un imens continent; cum triburi, prin despărțirea lor, devin popoare, devin grupe întregi de triburi, cum limbile se schimbă până ce nu numai că nu se mai înțeleg între ele, dar chiar se pierde aproape orice urmă a unității inițiale; vedem cum în același timp, înăuntrul triburilor diferitele ginți se împart în mai multe ginți, vechile ginți mame se mențin ca frații și totuși numirile acestor ginți străvechi rămân aceleași la triburi foarte depărtate și demult despărțite unele de altele; „Lupul” și „Ursul” sunt încă numirile gentilice la majoritatea tuturor triburilor indiene. Și tuturor li se potrivește, în linii generale, orânduirea mai sus descrisă, numai că multe nu au ajuns până la uniunea între triburile înrudite.

Dar mai vedem cum, odată ce ginta este dată ca unitate socială, întreaga organizație de ginți, frații și triburi se dezvoltă cu o necesitate aproape imperioasă (pentru că este naturală) din această unitate. Toate trei sunt grupe aflătoare pe diferite trepte ale înrudirii de sânge, fiecare fiind închisă în sine și reglementându-și singură treburile, dar completându-se una pe alta. Și

cercul treburilor ce cad în sarcina lor cuprinde totalitatea treburilor publice ale barbarului de pe treapta de jos. Deci, la popoarele la care găsim ginta ca unitate socială, vom putea căuta și o organizație a tribului, asemănătoare cu cea descrisă aici; și acolo unde avem izvoare îndestulătoare, ca la Greci și la Romani, nu numai că o vom găsi, dar ne vom convinge deasemenea, că acolo unde ne părăsesc izvoarele, ne ajută în cele mai grele îndoieli și enigme, compararea cu organizația socială a indienilor din America.

Ce orânduire minunată este, cu toată naivitatea și simplitatea ei, această organizație gentilică! Fără soldați, jandarmi și polițiști, fără nobili, regi, guvernatori, prefecti sau judecători, fără închisori, fără procese — totul își urmează drumul orânduit. Toate certurile și neînțelegerile sunt rezolvite de totalitatea acelor care sunt interesați — ginta sau tribul — sau de diferite ginti între ele; numai ca un mijloc extrem, rareori întrebuițat, intervine răzburarea prin sânge, a cărei formă civilizată o constituie pedeapsa noastră cu moartea, pedeapsă însoțită de toate avantajele și dezavantajele civilizației. Deși sunt cu mult mai multe treburi comune decât acum — gospodăria este comună și comunistă pentru un șir de familii, pământul este proprietatea tribului, numai grădinițele sunt date în mod provizoriu gospodăriilor — totuși nu este nevoie nicidecum de un aparat administrativ atât de vast și de complicat ca al nostru. Cei interesați hotărăsc și, în cele mai multe cazuri, obiceiul secular a reglementat totul. Săraci și nevoiași nu pot exista, gospodăria comunistă și gintele își cunosc datoriile lor față de bătrâni, bolnavi și invalizii de război. Toți sunt egali și liberi, — femeile deasemenea. Nu este încă loc pentru sclavi și de regulă nici pentru subjugarea triburilor străine. Când Irochezii învinseseră în 1651 tribul Erie și „Națiunea neutră”¹ ei le propuseră să intre în uniune cu drepturi egale; abia după ce învinșii refuzară aceasta, fură alungați din ținutul lor. Și ce fel de bărbați și de femei crează o asemenea societate, ne dovedește admirația tur-

---

¹ Două triburi indiene. — *Nota Red.*

turor albilor care au venit în contact cu Indienii nestrigați, față de demnitatea personală, sinceritatea, tăria de caracter și vitejia acestor barbari.

Pilde de asemenea vitejie am văzut acum de curând în Africa. Cafrii Zuluși, acum câțiva ani, ca și Nubienii acum câteva luni¹ — două triburi la care n'au dispărut încă întocmirile gentilice — au făcut ceea ce n'ar putea face nicio armată europeană. Inarmați numai cu lănci și subite, fără arme de foc, ei au înaintat sub ploaia de gloanțe a puștilor cu repetiție ale infanteriei engleze — recunoscută ca prima în lume pentru lupta în rânduri strânse — au ajuns până la baionete și au adus nu odată această infanterie în dezordine, aruncând-o chiar îndărăt cu toată colosala disproporție a armelor și cu toate că ei habar n'au ce înseamnă serviciul și exercițiile militare. Ceea ce pot ei îndura și ce pot să facă dovedește tânguirea Englezilor, anume că un cafru parcurge în 24 de ore un drum mai lung decât un cal; „cel mai mic mușchiu al său se reliefează tare și încordat ca o bară de oțel”, zice un pictor englez.

Așa arătau oamenii și societatea omenească înainte de a se fi produs despărțirea ei în diferite clase. Și dacă comparăm starea lor cu aceea a imensei majorități a oamenilor civilizați de astăzi, atunci vedem cât de enormă este deosebirea dintre proletarii și țăranii săraci de acum și membrii liberi ai ginților din trecut.

Aceasta este o latură a chestiunii. Să nu uităm însă că organizația aceasta era sortită pieirii. Mai presus de trib ea nu s'a ridicat; uniunea triburilor înseamnă deja începutul năruirii ei, după cum se va vedea și după cum s'a văzut deja în încercările de subjugare a altor triburi, făcute de Irochezi. Ceea ce era în afară de trib, era în afară de drept. Acolo unde nu era în ființă un tratat special de pace, era război între triburi, și războiul era dus cu brutalitatea care deosebește pe om de celelalte ani-

---

¹ Este vorba de rezistența eroică, pe care Zulușii africani în 1879 și Nubienii în 1881-1883 — aceștia din urmă sub conducerea așa zisului „Mahdi”, Mohamed Ahmed — au opus-o trupelor asupritorilor imperiaलिști englezi. — *Nota Red.*

male și care abia mai târziu fu împlănită din interes. Orându-rea gentilică în floare, așa cum am găsit-o în America, presupunea o producție extrem de nedesvoltată, deci o populație foarte rară pe o întindere mare de pământ; așa dar, o stăpânire aproape deplină a omului de către natura exterioară, natură neînțeleasă și străină pentru dânsul, ceea ce se oglindește în ideile lui religioase, copilărești. Tribul rămase granița pentru om; atât pentru străinul din alt trib, cât și pentru sine însuși; tribul, ginta și așezămintele lor erau sfinte și de neatins, constituiau o putere superioară dată de natură, căreia îi rămânea absolut supus fiecare individ în simțire, gândire și acțiune. Ori cât de impunător ne apar oamenii din această epocă, totuși ei nu se deosebesc deloc unul de altul; ei atârnă încă, după vorba lui Marx, de cordonul umbilical al comunității primitive. Puterea acestei societăți primitive trebuia sfărâmată — și ea a și fost sfărâmată. Dar a fost sfărâmată de influențe care din capul locului ne apar ca o degradare, ca o cădere dela simpla înălțime morală a vechii societăți gentilice. Cele mai josnice interese — lăcomie ordinară, patima brutală după plăceri, sgârcenia murdară, jefuirea egoistă a averii comune — iată ceea ce inaugurează noua societate civilizată, societatea de clasă; mijloacele cele mai odioase — furtul, silnicia, viclenia, trădarea, au fost acelea care au săpat vechea societate gentilică lipsită de clase, și au dus-o la prăbușire. Și însăși noua societate, în tot timpul de două mii cinci sute de ani de când există, n'a fost niciodată altceva decât dezvoltarea unei mici minorități pe seama marii majorități exploatare și oprimate, și ea mai dăinue ca atare, acum mai mult ca oricând.

IV GINTA GREACĂ

Grecii ca și Pelasgii¹ și alte popoare înrudite cu dânsii după trib erau, încă din vremea preistorică, constituiți potrivit aceleiași succesuni organice ca și Americanii: gintă, fratrie, trib, uniune de triburi. Fratria putea lipsi, ca la Doriene; ununea de triburi putea să nu se desvolte pretutindeni, dar în toate cazurile ginta era unitatea de bază. În momentul când Grecii intră în istorie, ei stău pe pragul civilizației; între dânsii și triburile americane despre care a fost vorba mai sus, se interpun aproape două mari perioade de desvoltare, cu care Grecii din vremurile eroice au depășit pe Irochezi. Deaceea, ginta Grecilor nu mai este deloc gintă arhaică a Irochezilor, urmele căsătoriei pe grupe încep să dispară în mod simțitor. Matriarhatul făcu loc patriarhatului; prin aceasta proprietatea privată, care apărea a făcut cea dintâi spărtură în întocmirea gentilică. O a doua spărtură fu urmarea firească a celei dintâi: deoarece după introducerea patriarhatului averea unei moștenitoare bogate avea să treacă, prin căsătoria ei, bărbatului ei, deci în altă gintă, se sfârâma baza întregului drept gentilic și nu numai că se îngădui, dar se *porunci*, în acest caz, ca fata să se mărite cu un bărbat din aceeași gintă, pentru ca averea să rămână în gintă.

După istoria greacă a lui Grote, ginta ateniană în special, se menținea unită prin:

1. Ceremonii religioase comune și drepturi exclusive acordate preoțimii în onoarea unui zeu anumit care era privit ca părintele

---

¹ Pelasgii — cea mai veche populație a Greciei. — Nota Red.

gintii și care, în calitatea aceasta, era desemnat printr'o poreclă deosebită;

2. Un cimitir comun (vezi „Eubulides” al lui Demostene¹;

3. Dreptul de moștenire reciprocă;

4. Indatorirea reciprocă de ajutor, apărare și sprijin în caz de violență;

5. Dreptul și datoria reciprocă de a se căsători înăuntrul gintii în anumite cazuri, mai ales când era vorba de orfane sau moștenitoare;

6. Posedarea, cel puțin în unele cazuri, a unei proprietăți comune, cu un arhonte (conducător) și un casier propriu.

Apoi fratria lega la un loc mai multe ginti, dar nu așa de strâns; totuși și aici găsim drepturi și datorii reciproce de o natură asemănătoare, cu deosebire anumite ceremonii religioase comune și dreptul de răzbunare când un frate era ucis. Totalitatea fratrilor unui trib avea la rândul ei, ceremonii sfinte comune care se repetau regulat, sub conducerea unui Phylobasileus (șef de trib) ales dintre nobili (Eupatrizi).

Așa ne spune Grote. Și Marx adaugă: „Prin ginta greacă se întrevede sălbaticul (de pildă Irochezul) și e ușor de recunoscut”. Și mai ușor îl vom recunoaște, de îndată ce vom cerceta lucrurile ceva mai adânc.

Intr'adevăr gintii grece îi mai erau proprii următoarele trăsături:

7. Descendență paternă;

8. Oprirea căsătoriei înăuntrul gintii, afară de cazuri când era vorba de moștenitoare. Această excepție și caracterul ei obligator, dovedesc că în vigoare era regula cea veche. Aceasta reiese și din regula obligatorie pentru toți după care, prin căsătorie femeia renunța la riturile religioase ale gintii ei și trecea la riturile religioase ale bărbatului ei, în fratria căruia era înscrisă. Conform acestei reguli și după un vestit pasaj din Dikearh, căsătoria în afară de gintă era deci regulă, și Becker,

¹ Engels se referă la următorul pasaj dintr'unul din discursurile lui Demostene, cel mai renumit orator din Atena, contra lui Eubulides: Cine lasă să meargă la mormintele taților pe acei care n'au niciun fel de relații cu ginta? — Nota Red.

în „Charikles”, susține chiar că nimeni n’avea voie să se căsătorească înăuntrul propriei sale ginți;

9. Dreptul de a adopta membri noi în gintă; el se realiza prin adoptarea în familie, însă cu formalități publice și numai în mod excepțional;

10. Dreptul de a alege pe șefi și de a-i demite. Că fiecare gintă avea arhonte ei, o știm; dar că această funcție era ereditară în anumite familii, nu se pomenește nicăeri. Până la sfârșitul barbariei este de presupus că n’a existat întotdeauna un drept strict de moștenire, care nu se poate împăca deloc cu o stare de lucruri în care bogații și săracii aveau, înăuntrul ginții, drepturi absolut egale.

Nu numai Grote, ci și Niebuhr, Mommsen și toți ceilalți istorici de până acum ai antichității clasice au dat greș când a fost vorba de gintă. Oricât de just au zugrăvit ei multe din trăsăturile sale caracteristice, totuși ei vedeau întotdeauna în ea o *grupă de familii*, și astfel le-a fost cu neputință să înțeleagă natura și origina ginții. Familia n’a fost niciodată, în întocmirea gentilică, o unitate organizatorică și nici nu putea să fie, fiindcă soțul și soția făceau parte, în mod necesar, din două ginți diferite. Ginta intra cu totul în fratrie, fratria în trib; familia se disolva, jumătate în ginta soțului și jumătate în aceea a soției. Nici statul nu recunoaște familia în dreptul public; până astăzi ea nu există decât în dreptul privat. Și totuși, întreaga noastră istorie de până acum pornește dela absurda presupunere, devenită intangibilă mai ales în secolul al optsprezecelea, că familia monogamă, care este deabia mai veche decât civilizația, este nucleul în jurul căruia s’au cristalizat treptat societatea și statul.

„Să-i mai facem domnului Grote observația, adaugă Marx, că deși Grecii derivă gințile lor din mitologie, aceste ginți sunt mai vechi decât mitologia cu zeii și semi-zeii ei, creați *de ele însele*”.

Lui Morgan îi place să citeze pe Grote pentru că este un martor cu autoritate și demn de încredere. Grote mai povestește că fiecare gintă ateniană avea un nume luat dela presupusul ei în-

temeiilor, că în genere, înainte de Solon, și chiar și după Solon, în caz de lipsa unui testament, averea celui mort o moșteneau tovarășii de gintă (gennêtes), și că în caz de omor, în primul rând rudele, apoi tovarășii de gintă și în sfârșit fratorii celui ucis, aveau dreptul și datoria de a urmări pe ucigaș în fața judecătorilor: „Tot ce auzim despre cele mai vechi legi ateniene, este întemeiat pe împărțirea în ginți și frații”.

Faptul că gințile se trag din strămoși comuni a provocat „filistinilor pedanți” (după expresia lui Marx) multă bătaie de cap. Dat fiind că ei le prezintă, firește, ca fiind de esență curat mitică, ei nu-și pot explica deloc formarea unei ginți din familii existând una lângă alta și care la început nici nu erau măcar înrudite între ele. Și totuși trebuie să admită aceasta numai pentru a putea explica existența ginților. Astfel ei se învârtesc în acelaș pctop de vorbe care se reduce la fraza: arborele genealogic este, ce-i drept, o fabulă, dar ginta este o realitate; și, în sfârșit, Grote — cu intercalările făcute de Marx — spune: „Numai rareori auzim vorbindu-se de acest arbore genealogic, fiindcă el este scos în public numai în anumite cazuri, deosebit de solemn. Dar gințile mai puțin importante aveau ceremoniile lor religioase comune (ciudat lucru, domnule Grote!), și un părinte genealogic supracmenesc comun și un arbore genealogic comun, ca și cele mai celebre (ce ciudat lucru, mai ales în ce privește gințile mai puțin importante, domnule Grote!); planul fundamental și temelial ideală (*nu ideală, stimate domn, ci trupească, în germană fleischlich!*) erau aceleași la toate”.

Marx rezumă răspunsul lui Morgan la această chestiune în următoarele cuvinte: „Sistemul înrudirii de sânge, corespunzător ginții în forma ei primitivă — și Grecii o avuseseră cândva ca și alți muritori — asigură cunoașterea gradelor de înrudire a tuturor membrilor ginții între dânșii. Ei învățaseră acest lucru, de o însemnătate hotărâtoare pentru dânșii, din practică, din copilărie. Acest lucru fu dat uitării odată cu ivirea familiei monogame. Numele ginții dădu naștere unui arbore genealogic, pe lângă care acel al familiei monogame apăru ca neînsemnat. Singur numele acesta mai menținea tradiția originii comune a ce-

lor ce-l purtau; dar arborele genealogic al ginții avea rădăcini așa de adânci în trecut, încât membrii ei nu-și mai puteau dovedi adevăratul lor grad de înrudire reciprocă, afară de cazurile puțin numerose, când era vorba de strămoși mai recentți, comuni. Numele însuși era dovada originii comune și încă o dovadă neîndoielnică, exceptând cazurile de adoptare. Dimpotrivă, negarea de fapt a oricărei înrudiri între tovarășii de gintă așa cum au făcut Grote și Niebuhr, care făcură din gintă o creație cu totul inventată și fictivă, este demnă de savantlăcul „ideal”, adică de cabinet. Intrucât înlanțuirea generațiilor, mai ales după ivirea monogamiei, se pierde în trecut și pentrucă realitatea trecută se reflectează în creațiunile fantastice ale mitologiei, burtă-verzi cumsecade au tras și trag concluzia că arborele genealogic imaginar a dat naștere unor ginți reale!”.

Ca și la Americani, *fratria* era o gintă-mamă împărțită în mai multe ginți-fiice, pe care ginta-mamă le unea la un loc, și prin care ele descindeau adesea dintr'un strămoș comun. Astfel după Grote „toți membrii contemporani ai fratricii lui Hekateus aveau ca strămoș comun de a șaisprezecea spiță pe acelaș zeu”; toate gințile acestei fratricii erau deci literalmente ginți-surori. Fratria apare încă la Homer ca o unitate militară, în vestitul pasaj în care Nestor sfătuește pe Agamemnon: „Așează pe bărbați după triburi și fratricii în așa fel ca fratria să dea sprijin fratricii și tribul tribului”; afară de aceasta, fratria avea dreptul și datoria de a urmări omorul săvârșit asupra unui frator, deci în vremurile mai vechi ea avea și îndatorirea de a răzbuna sângele vărsat. Ea mai avea sanctuare și ceremonii comune, după cum desvoltarea întregii mitologii grecești din vechiul cult aric al naturii era în cea mai mare parte determinată de ginți și de fratricii, și avea loc chiar în sânul acestora. Ea mai avea un șef (*phratriarhos*) și, după De Coulanges, ținea de asemenea adunări, lua hotărâri obligatorii, avea o justiție și administrație. Insuși statul de mai târziu care ignora ginta, lăsa fratricii anumite funcțiuni publice de îndeplinit.

Mai multe fratricii înrudite formează un trib. În Atica erau patru triburi, cu câte trei fratricii, dintre care fiecare număra

treizeci de ginți. O astfel de împărțire a grupelor presupune un amestec conștient și metodic în ordinea produsă spontan. Istoria greacă trece sub tăcere cum, când și de ce s'a întâmplat acest lucru, despre care Grecii înșiși păstrasera amintiri numai până la începutul epocii eroice.

Deosebiriile de dialect erau mai puțin dezvoltate la Greci, înghesuți pe o întindere relativ mică de pământ, decât în întinsele păduri americane; totuși, și aici găsim unite într'o organizație mai mare, numai triburi cu acelaș dialect principal și chiar în mica Atică găsim un dialect deosebit, care mai târziu deveni cel dominant ca limbă generală a prozei.

În poeziile homerice găsim triburile grecești deja unite în cea mai mare parte în neamuri mici, înăuntrul cărora totuși gințile, frațiile și triburile își păstrau încă complect independența. Ele locuiau deja în orașe întărite cu ziduri; numărul populației crescuse cu înmulțirea turmelor, cu dezvoltarea agriculturii și cu începuturile de dezvoltare a meseriilor; odată cu aceasta se măriră deosebirile de avere, și cu ele se întări elementul aristocratic înăuntrul democrației vechi, primitive. Diferitele neamuri mici duceau războaie fără sfârșit pentru cucerirea celor mai bune pământuri și chiar pentru pradă; robia prizonierilor de război ajunsese o instituție recunoscută.

Orânduirea acestor triburi și neamuri mici era următoarea:

1. Autoritatea permanentă era *sfatul*, bule, compus la început din șefii ginților, mai târziu, când numărul acestora deveni prea mare, din câțiva aleși dintre șefi, ceea ce dădu prilej dezvoltării și întăririi elementului aristocratic; astfel ne și înfățișează Dionysios sfatul din timpurile eroice alcătuit din fruntași (kristoi). Sfatul hotăra în mod definitiv asupra treburilor importante: așa, la Eshil, sfatul din Theba, ia hotărârea de mare însemnătate în împrejurările de atunci, de a îngropa cu multă cinste pe Eteocles, dar de a asvârli pradă câinilor cadavruul lui Polynice¹. Cu întemeierea statului, sfatul acesta deveni Senatul de mai târziu.

¹ Eteocles și Polynice — cei doi frați vrășmași din tragedia lui Eshil „Cel șapte șefi de armată contra Thebei“, din care Eteocles a apărat orașul său natal Theba contra lui Polynice. — Nota Red.

2. *Adunarea poporului* (agora). La Irochezi, am văzut poporul, bărbați și femei, înconjurând adunarea sfatului, spunându-și cuvântul în ordine și influențând astfel hotărârile ei. La Grecii lui Homer, acest „Umstand” (oameni care stau jur împrejur), pentru a întrebuința o expresie juridică din germana veche, s'a dezvoltat până a ajuns o adevărată adunare a poporului, cum era cazul și la Germanii din vechime. Ea era convocată de către sfat pentru a lua hotărâri în treburile importante; fiecare bărbat putea lua cuvântul. Hotărârile se luau prin ridicarea mâinilor (Eshil în implorătorii apărării) sau prin aclamații. Această adunare era suverană în ultimă instanță, căci, spune Schömann (în „Antichități grecești”), „când este vorba de un lucru pentru îndeplinirea căruia este necesară colaborarea poporului, Homer nu ne arată niciun mijloc prin care acesta ar putea fi silit s'o facă împotriva propriei sale voințe”. În epoca în care orice bărbat adult din trib era oștean, nu exista încă o putere publică despărțită de popor, care putea să-i fie opusă. Democrația primitivă era încă în floare și dela acest fapt trebuie să pornim pentru a înțelege puterea și situația, atât a sfatului cât și a basileusului.

3. *Șeful militar* (basileus). Cu privire la acesta, Marx observă: „Invățații europeni, în mare parte lachei înăscuți ai domnitorilor, fac din basileus un monarh în înțelesul modern al cuvântului. Împotriva acestui lucru se ridică republicanul Yankeu, Morgan. El spune foarte ironic, dar cu dreptate, despre uleiosul Gladstone și opera lui, „Juventus Mundi” („Tinerețea lumii”): Domnul Gladstone ne prezintă pe căpeteniile grece din vremurile eroice ca pe niște regi și prinți, adăugând că ei ar fi fost și gentilemeni; el însuși este însă silit să recunoască că, în linii generale, pare să găsim la ei obiceiul sau legea succesiunii primului născut, în mod suficient, dar nu prea strict formulată”. Domnul Gladstone însuși va recunoaște că o succesiune, atât de restrânsă, a primului născut, chiar dacă această restricțiune nu este prea severă, este egală cu zero.

Am văzut cum stăteau lucrurile în ce privește moștenirea pesterilor de conducători la Irochezi și la alți Indieni. Toate funcțiile erau eligibile de cele mai multe ori înăuntrul ginții, și într'a-

tăta ele erau ereditare. La ocuparea funcțiilor vacante se stabilește treptat regula de a da preferință rudei gentilice celei mai apropiate a înaintașului — fratele ori fiul surorii — dacă nu există pricini ca să se treacă peste dânsul. Dacă, deci, la Greci, sub domnia patriarhatului, funcția basileusului trecea de regulă asupra fiului, sau asupra unuia din fii, aceasta dovedește doar că fiii aveau în favoarea lor probabilitatea de a fi aleși ca urmași de către popor; aceasta nu constituie însă deloc o dovadă a dreptului legal de succesiune fără vot popular. Ceeace vedem aici constituie, la Greci și la Irochezi, primul germene al familiei nobile, deosebite înăuntrul ginții; iar la Greci constituie și primul început al unei viitoare șefii sau monarhii ereditare. Este deci de presupus că, la Greci, cel care ocupa funcția de basileus trebuia să fie sau ales de popor, sau confirmat în funcțiune de organele recunoscute ale acestuia — sfatul sau agora — așa cum se făcea cu „regele” (rex) roman.

În „Iliada”, Agamemnon, căpetenia bărbaților, ne apare nu ca un rege suprem al Grecilor, ci drept comandant suprem al unei armate aliate în fața unui oraș asediat. Și despre această calitate a lui vorbește Ulise, când izbucnise cearta între Greci, în vestitul pasaj: „Nu este bine când comandă mulți; să comande unul singur”, etc. (după care urmează versul preferat cu sceptrul, care a fost adăugat mai târziu). „Ulise nu ține aici o prelegere despre o formă de guvernământ, ci cere supunere față de șeful suprem al armatelor în război. Pentru Greci, care în fața Troiei reprezentau numai o oaste, lucrurile se petreceau destul de democratic în adunarea poporului (agora). Atunci când Achille vorbește de daruri, adică de împărțirea prăzii, el nu însărcinează niciodată cu împărțirea ei nici pe Agamemnon, nici pe un alt basileus, ci pe „fiii Aheilor”, adică poporul. Epitetele: „născut din Zeus” „hrănit de Zeus”, nu dovedesc nimic, întrucât fiecare gintă se trage dintr'un zeu, iar aceea a șefului de trib dintr'un zeu „mai distins”, în cazul de față din Zeus. Chiar și cei ce nu erau personal liberi, ca porcarul Eumeus și alții, sunt „divini” (dioi și theioi) și anume în „Odiseea”, deci mult mai târziu decât pe vremea „Iliadei”; în aceeași „Odisee” se mai dă

numele de erou și crainicului Mulios, cât și cântărețului orb Demodokos. Pe scurt, cuvântul basileia pe care scriitorii greci îl încrebuințează pentru așa numita regalitate homerică (deoarece caracteristica ei de căpetenie este conducerea armatei), având alături sfatul și adunarea poporului, înseamnă numai democrație militară". (Marx)

În afară de atribuții militare, basileus mai avea și funcții precești și judecătorești; acestea din urmă nu sunt precis determinate; cele dintâi el le îndeplinea în calitatea sa de reprezentant suprem al tribului sau al uniunii de triburi. De atribuții civile, administrative nu se vorbește nicăieri, se pare însă că, prin însăși slujba ce o avea, basileus era membru al sfatului. A traduce deci basileus prin cuvântul german König (Kuning) este absolut exact din punct de vedere etimologic, fiindcă cuvântul König, vine dela Kuni, Künne și înseamnă șef de gintă. Dar înțelesului de astăzi al cuvântului rege nu-i corespunde de fel basileus dela vechii Greci. Tucidid numește basileia veche, în mod expres, patriche, adică derivând dela ginți, și spune, că ea a avut atribuții fixe, deci mărginite. Iar Aristotel spune că basileia din timpurile eroice ar fi fost o căpetenie peste oameni liberi, iar basileus un șef de armată, judecător și mare preot; el n'avea deci putere de guvernare în înțelesul de mai târziu al cuvântului ¹.

Vedem deci în orânduirea socială greacă din timpurile eroice vechea organizație gentilică în putere încă, dar și începutul surpării ei: patriarhatul cu moștenirea averii de către copii, prin care fapt se favorizează acumularea de bogății în familie și se face din aceasta o putere față de gintă; înrăurirea deose-

---

¹ Atât acest basileus grec cât și șeful de război al Aztecilor au fost înlocuți printr'un prinț modern. Morgan supune pentru prima dată criticii istorice spusele Spaniolilor, la început greșite și exagerate, iar mai târziu deadreptul mincinoase, și dovedește că Mexicanii, deși se aflau pe treapta de mijloc a barbariei, stăteau totuși mai sus decât Indienii-pueblo din noul Mexic, și că întocmirea lor socială, pe cât se poate stabili din rapoartele denaturate, era următoarea: o uniune de trei triburi, care supusesse alte câteva triburi și le impusese la plata unui tribut și care era cărmuită de un sfat al uniunii și de un șef militar al uniunii pe care Spaniolii l-au prefăcut în „împărat". (Nota lui Engels)

birilor de averi asupra orânduirii sociale prin formarea primelor începuturi de nobilime și regalitate ereditară; robia care privea la început numai pe prizonierii de război, deschizând deja perspectiva pentru robirea propriilor tovarăși de trib și chiar de gintă; vechiul război dintre triburi degenerând în prădăciune sistematică pe mare și pe uscat pentru a cuceri vite, robi, comori, devenind un mijloc regulat de agonisire; într'un cuvânt, bogăția preamărită și stimată ca un bun suprem, și abuzul față de vechile orânduirii gentilice pentru îndreptățirea prădăciunilor. Numai un lucru mai lipsea: o întocmire care nu numai să asigure averile de curând câștigate ale unor persoane izolate împotriva tradițiilor comuniste ale orânduirii gentilice, nu numai să consfințească proprietatea privată așa de d'isprețuită înainte vreme și să proclame această consfințire drept scopul cel mai înalt al oricărei colectivități omenești, ci și să pună pecetea recunșterii de către întreaga societate, pe noile forme de dobândire a proprietății, forme care se dezvoltă una după alta, deci forme de înmulțire din ce în ce mai rapidă a bogățiilor; lipsea o întocmire care să eternizeze nu numai noua despărțire a societății în clase, dar și dreptul clasei avute de a exploata pe cei neavuți, și stăpânirea ei asupra acestora.

Și întocmirea aceasta apăru. *Statul* fu inventat.

NAȘTEREA STATULUI ATENIAN

Nicăieri nu putem urmări mai bine ca în Atena antică felul cum s'a dezvoltat statul, cel puțin în stadiul său inițial, și anume: în parte prin transformarea organelor orânduirii gentilice, în parte prin înlăturarea lor datorită ivirii unor organe noi; în sfârșit, prin înlocuirea lor deplină cu adevărate autorități de stat, în timp ce în locul adevăratului „popor înarmat” care se apăra pe sine însuși în ginți, frații și triburi, a venit o „forță publică” înarmată, pusă în slujba autorităților statului, care deci putea fi întrebuințată și împotriva poporului. Prefacerile formelor au fost în esență descrise de către Morgan, conținutul economic care le-a produs trebuie, în mare parte, să-l adaug eu.

În epoca eroică, cele patru triburi ale Atenienilor locuiau în Atica, pe teritorii încă despărțite; chiar cele 12 frații din care erau alcătuite par a fi ocupat teritorii despărțite, în cele 12 orașe ale lui Kekrops. Orânduirea socială era aceea din vremea eroică: adunarea poporului, sfatul poporului și basileus. Pe cât își amintește istoria scrisă, pământul era deja împărțit și trecut în proprietate privată, potrivit cu producția de mărfuri relativ dezvoltată pe la sfârșitul trepteii de sus a barbariei și cu comerțul de mărfuri, care îi corespundea. În afară de grâne, se producea vin și untdelemn. Comerțul maritim pe Marea Egee fu din ce în ce mai mult smuls dela Fenicieni și trecu în cea mai mare parte în mâinile locuitorilor Aticeii. Prin cumpă-

rări și vânzări de pământ, prin diviziunea crescândă a muncii între agricultură și meșteșugărie, comerț și navigație, membrii ginților, frațiilor și triburilor trebuiră foarte curând să se amestece, iar districtul fratriciei și al tribului trebui să primească locuitori, care, deși din acelaș popor, nu aparțineau totuși acestor grupe, deci erau străini pe propriul lor pământ. Căci fiecare fratrie și fiecare trib își administrau singure treburile în vremuri liniștite, fără să se adreseze, la Atena, sfatului poporului sau basileus-ului. Cine locuia însă pe pământul fratriciei sau al tribului, fără să le aparție, nu putea firește să ia parte la această administrare.

Toate acestea turburără într'atâta funcționarea regulată a organelor orânduirii gentilice încât fu nevoie, încă din epoca eroică, să se ia măsuri de îndreptare. Se introduse constituția atribuită lui Tezeu. Schimbarea consta înainte de toate în organizarea unei administrații centrale în Atena, ceea ce înseamnă că o parte din treburile rezolvate până atunci de către triburi în mod independent, fură declarate ca având o importanță socială și trecute în sarcina sfatului comun, cu reședința în Atena. Prin această Atenienii întrecură cu un pas, toate popoarele indigene din America: în locul simplei uniuni de triburi, trăind alături unul de altul, avu loc contopirea lor într'un singur popor. Astfel luă naștere un drept popular general, atenian, care stătea deasupra obiceiurilor de drept ale triburilor și ginților; cetățeanul atenian primi, ca atare, anumite drepturi și o nouă protecție juridică chiar pe teritoriul unui trib străin. Însă cu aceasta se făcuse și primul pas spre năruirea orânduirii gentilice; căci acesta a fost cel dintâi pas spre primirea ulterioară a unor cetățeni, care erau străini față de orice trib din Atica, care erau și rămâneau cu totul în afară de orânduirea gentilică ateniană. A doua întocmire atribuită lui Tezeu era împărțirea întregului popor, fără a ține seama de ginți, frații sau triburi, în trei clase: eupatrizi sau nobili, geomori sau agricultori și demiurgi sau meseriași și trecerea dreptului de a ocupa funcțiuni publice, exclusiv asupra nobililor. În afară de ocuparea funcțiilor publice de către nobilime, această împărțire rămase

însă fără efect, întrucât nu stabilea niciun fel de deosebire de drepturi între clase. Ea are însă importanță fiindcă ne înfățișează noile elemente sociale, care se dezvoltaseră pe nesimțite. Ea arată că ocuparea, conform obiceiului, a slujbelor gentilice de către membrii unor anumite familii ajunsese un drept, puțin contestat, al acestor familii asupra slujbelor, că aceste familii, puternice și așa prin bogăția lor, începură să se strângă, în afară de ginta lor, într-o clasă privilegiată, iar statul care tocmai se forma, consacră aceste pretenții ale lor. Ea mai arată că diviziunea muncii între țărani și meseriași era deja îndeajuns de întărită pentru a putea concura vechea împărțire în ginti și trihuri, în privința importanței sociale. În sfârșit, ea proclamă contrazicerea de neîmpăcat între societatea gentilică și stat; întâia încercare de a forma statul constă în sfârșirea gintilor, prin faptul că desparte pe membrii fiecăreia din ele în privilegiați și cetățeni de rând, iar pe aceștia din urmă, la rândul lor, în două clase deosebite după meseria lor, opunându-le astfel una alteia.

Istoria politică ulterioară a Atenei, până la Solon, ne este cunoscută numai în mod necomplet. Funcția basileusului ieși din uz; în fruntea statului ajunseră arhonții aleși din sânul nobilimii. Stăpânirea nobililor creșcu din ce în ce mai mult, până ce, pe la anul 600 înaintea erei noastre, ajunse de nesuportat. Mijlocul, principal pentru împilarea libertății obștești au fost banii și camăta. Nobilimea locuia cu deosebire în și împrejurul Atenei, unde negoțul maritim și pirateria, încă practică când se ivea vreun prilej, îi îmbogățiră și concentrară în mâinile lor bogățiile bănești. De aci economia bănească în dezvoltare, pătrunse ca apa tare în felul de trai vechi al comunelor rurale, bazat pe economia naturală. Orânduirea socială gentilică nu se poate împăca deloc cu economia bănească; ruinarea țăranilor posesori de parcele din Atica coincide cu slăbirea vechilor legături de gintă, care îi încercuiau, apărându-i. Creanța și ipotecarea pământului (căci până și ipoteca o inventaseră deja Atenienii) nu țineau seamă nici de gintă, nici de frătrie. Și vechea orânduire gentilică nu cunoștea nici banul, nici arvuna, nici datoria în bani. Deaceia, domnia bănească a nobi-

lilor, din ce în ce mai înfloritoare își alcătui un nou drept uzual pentru asigurarea creditorului împotriva debitorului, pentru consacarea exploatării țăranului sărac de către posesorul de bani. Toate câmpiile Aticei erau pline de stâlpi ipotecari, pe care stătea scris că acel petec de pământ este ipotecat cutărui sau cutărui creditor pentru atâția și atâția bani. Ogoarele, care nu erau însemnate în felul acesta, fuseseră în cea mai mare parte deja vândute pentru neplata ipotecilor sau a dobânzilor, și trecuseră în proprietatea nobilului cămătar; țăranul putea să fie mulțumit dacă i se îngăduia să rămână pe bucata de pământ în calitate de arendaș și să trăiască *dintr'o șesime* a produsului muncii sale, pe când celelalte *cinci șesimi* trebuia să le plătească ca arendă noului stăpân. Ceva mai mult. Dacă suma căpătată din vânzarea parcelei de pământ ipotecat nu ajungea să acopere datoria, sau dacă împrumutul nu era asigurat prin zălog, datornicul trebuia să-și vândă copiii ca robi în străinătate pentru a se achita de datoria față de creditor. Vânzarea copiilor de către tată — iată cel dintâi rod al patriarhatului și al monogamiei! Iar dacă vampirul nu era încă satisfăcut, atunci el putea să vândă ca rob chiar pe datornic. Acestea fură zorile luminoase ale civilizației, la poporul atenian.

Înainte vreme, când condițiile de trai ale poporului corespundeau încă orânduirii gentilice, o astfel de transformare era cu neputință; și iată că ea s'a produs, nici nu se știe cum. Să ne întoarcem pentru o clipă la Irochezii noștri. La dânsii nu se putea concepe o situație, ca cea care se impusese acum ateniilor, ca să zicem așa, fără de participarea și desigur împotriva voinței lor. La dânsii, modul de a produce mijloacele de existență, rămas neschimbat din an în an, nu putea niciodată să dea naștere unor astfel de conflicte, impuse parcă din afară, sau unor antagonisme între bogați și săraci, între exploatare și exploați. Irochezii erau încă departe de a stăpâni natura, dar înăuntrul limitelor naturale, valabile pentru dânsii, ei erau stăpâni pe propria lor producție. Lăsând la o parte recoltele rele din grădinițele lor, epuizarea rezervelor de pește din lacuri și fluvii, dispariția vânatului din pădurile lor, ei știau ce puteau scoate prin felul lor

de a-și agonisi mijloacele de trai. Ei știau că vor căpăta mijloace de existență, când mai sărăcăcioase, când mai îmbelșugate; ceea ce nu putea însă să se întâmple niciodată erau transformările sociale neintenționate, ruperea legăturilor gentilice, despărțirea membrilor din ginți și triburi în clase opuse, în luptă între ele. Producția se mișca între margini foarte înguste; dar producătorii erau stăpâni pe propriile lor produse. Acesta a fost imensul avantaj al producției barbare, care se pierdu odată cu ivirea civilizației; recucerirea acestui avantaj, dar pe baza unișei stăpâniri a naturii, cucerite azi de către om, și a liberei asociații devenită acum posibilă, va fi sarcina viitoarelor generații.

Altfel a fost la Greci. Proprietatea privată asupra turmelor și obiectelor de lux odată apărută, duse la schimbul între indivizi, la prefacerea produselor în *mărfuri*. În aceasta rezidă germele întregii transformări ce a urmat. De îndată ce producătorii nu mai consumară ei înșiși, deadreptul, produsul lor, ei începură să-l înstrăineze prin schimb, ei pierdură stăpânirea asupra lui. Ei nu mai știau ce s'a făcut cu el, și deveni cu puțință ca produsul să fie întrebuințat în urmă împotriva producătorului, la exploatarea și oprimarea lui. Deaceia nicio societate nu poate să păstreze multă vreme nici stăpânirea asupra propriei ei producții, nici controlul asupra urmărilor sociale ale procesului ei de producție, dacă nu desființează schimbul între indivizi.

Dar cât de repede, după ivirea schimbului între indivizi, și odată cu prefacerea produselor în mărfuri, începe să se manifeste stăpânirea produsului asupra producătorului, aceasta aveau s'o afle atenienii. Odată cu producția de mărfuri apărură munca individuală și pe socoteală proprie a pământului și curând după aceasta și proprietatea individuală asupra pământului. Apărură apoi și banul, marfa generală, contra căreia se puteau schimba toate celelalte mărfuri; dar, inventând banul, oamenii nu se gândiseră că prin aceasta ei crează o nouă putere socială, puterea universală *unică* înaintea căreia trebuia să se plece întreaga societate. Și puterea aceasta nouă, izvârcită pe neașteptate, fără știrea și voința propriilor ei

creatori, fu aceea care, cu toată brutalitatea tinereții ei, făcu pe atenieni să-i simtă stăpânirea.

Ce era de făcut? Vechea orânduire gentilică nu numai că se arătase neputincioasă față de marșul victorios al banului; ea era absolut incapabilă să găsească înăuntrul cadrului ei, chiar numai locul pentru lucruri ca bani, creditori și datornici, încasarea prin forță a datoriilor. Dar noua putere socială exista deja și dorințele deșarte, dorul de a readuce timpurile bune din trecut, nu puteau izgoni din lume banul și camăta. Și pe deasupra, în orânduirea gentilică se produsese un șir de spărturi de însemnătate mai mică. Amestecarea tovarășilor de ginți și de frații în tot cuprinsul Aticii și mai ales în orașul Atena, crescuse din generație în generație; totuși un atenian, putea încă și acum să-și vândă parcela de pământ oamenilor din alte ginți, nu însă și casa. Diviziunea muncii între feluritele ramuri de producție: agricultură, meșteșuguri — și în sânul acestora din urmă între numeroasele bresle — negoț, navigație etc. luaseră o dezvoltare din ce în ce mai mare, odată cu progresele industriei și comunicațiilor; populația era împărțită acum, după îndeletniciri, în grupe destul de stabile, fiecare din ele având o serie de interese noi, comune, care nu-și puteau găsi loc în ginți sau în frații și care necesitau prin urmare funcțiuni noi pentru deservirea lor. Numărul robilor se mărise mult și trebuie să fi întrecut încă pe atunci cu mult pe cel al atenienilor liberi; orânduirea gentilică nu cunoștea la început robia, deci, nici vreun mijloc pentru a ține în frâu această masă de cameni neliberi. Și, în sfârșit, negoțul adusese în Atena o mulțime de străini care se așezară acolo pentru a câștiga mai ușor; potrivit vechii orânduirii, ei rămăseră deasemenea lipsiți de drepturi și apărare, și rămăneau astfel, cu toată toleranța tradițională, un element străin stingheritor în sânul poporului.

Pe scurt, orânduirea gentilică era pe cale de dispariție. Societatea în creștere încăpea din ce în ce mai puțin în cadrul ei; ea nu putea nici opri, nici înlătura relele, chiar cele mai grozave, ce luaseră naștere sub ochii ei. Dar statul se dezvoltase între timp pe nesimțite. Noile grupe, create prin diviziunea

municii mai întâi între orașe și sate, apoi între feluritele ramuri de muncă în orașe, dădură naștere la noi organe pentru apărarea intereselor lor; se înființară tot felul de funcțiuni. Și apoi tânărul stat avea nevoie, înainte de toate, de o putere proprie, care, la atenienii navigatori, putea fi la început numai o putere maritimă, pentru a duce mici războaie și pentru a apăra corăbiile de negoț. Nu se știe cu câtă vreme înainte de Solon fură înființate naucrariile, d'stricte mici, douăsprezece în fiecare trib; fiecare naucrarie trebuia să furnizeze, să înarmeze și să alcătuiască echipajul unei corăbii de război și în afară de aceasta să mai dea și doi călăreți. Această întocmire lovea orânduirea gentilică în două chipuri. Mai întâi creând o putere publică ce nu mai coincidea întocmai cu totalitatea poporului înarmat; și al doilea, împărțind pentru întâia oară poporul în scopuri publice, nu după grupe înrudite, ci după *locul conviețuirii*. Ce însemnătate avea aceasta, se va vedea din cele ce urmează.

Intrucât orânduirea gentilică nu putea aduce niciun ajutor popcrului exploatat, rămânea să-l ajute numai statul în naștere. Și acesta aduse acest ajutor prin constituția lui Solon, întărindu-se totodată pe seama vechii orânduiri. Solon — nu ne privește aici chipul în care a fost impusă reforma sa pe la anul 594 înaintea erei noastre — deschise seria așa numitelor revoluții politice, și anume printr'un atac dat proprietății. Toate revoluțiile de până acum au fost revoluții pentru apărarea unui fel de proprietate împotriva altui fel de proprietate. Ele nu pot proteja un fel de proprietate, fără de a lovi în celălalt fel. În Marea Revoluție Franceză, proprietatea feudală fu jertfită pentru a salva pe cea burgheză; în revoluția lui Solon a trebuit să sufere proprietatea creditorilor în profitul proprietății datornicilor. Datoriile fură pur și simplu anulate. Nu ne sunt bine cunoscute amănuntele, dar Solon se fălește în poeziile sale că a îndepărtat stâlpii ipotecari de pe parcelele de pământ încărcate cu datorii și că a readus în țară pe cei care fuseseră vânduți pentru datorii și pe cei care fugiseră în străinătate. Aceasta a fost posibil numai prin încălcarea fățișă a proprietății. Și, într'adevăr, dela întâia și până la cea din urmă așa zisă revoluție politică, ele toate au

fost făcute pentru apărarea unui fel de proprietate și îndeplinite prin confiscarea — numită și furt — a altui fel de proprietate. Așa se face că, de două mii cinci sute de ani, proprietatea privată s'a putut păstra numai prin încălcarea proprietății.

Acum însă era vorba de a împiedeca posibilitatea repetării unei asemenea robii a ateniilor liberi. Aceasta se făcu mai întâi prin măsuri generale, de pildă, prin interzicerea acelor contracte de datorii care erau garantate cu persoana datornicului. Apoi se fixă un maximum de proprietate funciară pe care una și aceeași persoană putea s'o posede, pentru a zăgăzui, cel puțin în parte, pofta neastâmpărată a nobilimii după pământul țărănilor. Veniră apoi schimbări și în orânduirea de stat; cele mai de seamă, pentru noi, sunt următoarele:

Sfatul fu mărit până la patru sute de membri, câte o sută de fiecare trib; aici, deci, tribul rămăsese baza. Dar acesta a fost singurul punct din vechea orânduire, introdus în noul organism de stat. Căci, în ce privește restul, Solon împărți pe cetățeni în patru clase, după proprietatea funciară și venitul pe care-l da: 500, 300 și 150 medimne de grâu (un medimn — vreo 41 litri) erau veniturile minime pentru cele dintâi trei clase; cine poseda mai puțin pământ sau deloc intra în clasa a patra. Toate funcțiile puteau fi ocupate numai de către acei din primele trei clase, iar cele mai de frunte funcții numai de către acei din clasa întâi; clasa a patra avea numai dreptul să ia cuvântul și să voteze în adunarea poporului, aici însă se alegeau toți slujbașii, aici trebuiau ei să dea socoteală, aici se făceau toate legile, și aici clasa a patra forma majoritatea. Privilegiile aristocrației fură în parte reînviolate sub forma privilegiilor bogăției, dar poporul își păstră puterea hotărâtoare. Apoi, cele patru clase formară baza unei noi organizații militare. Primele două clase dădeau cavaleria; a treia avea să slujească drept infanterie grea; a patra avea să slujească de infanterie ușoară, fără zale, sau să slujească în flotă și probabil că primea în cazul acesta și soldă.

Un element cu totul nou se introduce deci în constituție: proprietatea privată; drepturile și datoriile cetățenilor fură de-

terminate după mărimea proprietății lor funciare, și pe măsură ce creștea influența claselor avute se înlăturau vechile grupe bazate pe înrudirea de sânge; orânduirea gentilică suferise o nouă înfrângere.

Determinarea drepturilor politice după avere nu era cu toate acestea o întocmire fără de care statul nu putea trăi. Oricât de mare a fost rolul jucat de această determinare în istoria constituției statelor, foarte multe state, și tocmai cele mai bine dezvoltate, n'au avut nevoie de dânsa. Chiar în Atena, ea a jucat numai un rol trecător; dela Aristide încoace, toate serviciile erau deschise pentru fiecare cetățean.

În timpul celor optzeci de ani următori, societatea ateniană luă treptat direcția în care a continuat să se desvolte în veacurile următoare. Cametei agrare, în floare în vremurile dinaintea lui Solon, i se puse frâu; de asemenea și nemăsuratei concentrări a proprietății funciare. Comerțul și meșteșugurile, ca și meșteșugurile artistice, care se exercitau din ce în ce mai mult datorită muncii robilor, ajunseră ramuri de îndeletnicire predominante. Lumea deveni mai instruită. Locul exploatării brutale de mai înainte a propriilor concetățeni, îi luă în special exploatarea sclavilor și a clientelei din afară de Atena. Proprietatea mobilă, averea bănească și bogăția în sclavi și corăbii crescură din ce în ce mai mult, dar ele nu mai erau acum simple mijloace pentru dobândirea proprietății asupra pământurilor, ca în vremurile lipsite de orizont dinainte, ci deveniră un scop în sine. Prin aceasta, pe de o parte se ridică în fața vechii puteri a nobilimii o concurență biruitoare întrupată în noua clasă a industriașilor și comercianților bogați, pe de altă parte însă, se luă teroarea de sub picioare și ultimelor rămășițe ale orânduiri gentilice de altădată. Gințile, fratriile și triburile, ai căror membri erau acum împrăstiați peste toată Atica și trăiau cu totul amestecați, deveniseră cu totul improprie ca unități politice; o mulțime de cetățeni atenieni nu aparțineau nici unei ginți; ei erau imigranți care, deși căpătaseră dreptul de cetățeni, nu fuseseră însă primiți în niciuna din vechile uniuni de ginți; pe lângă aceasta, mai era un număr din ce în ce mai mare de imigranți străini, care se

bucurau numai de protecția legilor.

Intre timp luptele între partide continuau; nobilimea căuta să-și recucerească privilegiile de mai înainte și ajunse iar pentru un moment la putere, până ce revoluția lui Clistene (509 înainte de era noastră) o răsturnă pentru totdeauna; odată cu ea fu însă nimicită și ultima rămășiță a orânduirii gentilice.

Clistene, în noua sa constituție, ignora cele patru triburi vechi întemeiate pe ginți și frații. În locul lor apărură o organizație cu totul nouă, bazată pe repartizarea cetățenilor, deja încercată prin naucrarii, după domiciliul lor. Nu mai hotărâ apartenența la uniunea de sânge, ci numai domiciliul; nu poporul, ci teritoriul fu acum împărțit, iar locuitorii deveniră poliți-cește un simplu apendice al teritoriului.

Intreaga Atică fu împărțită într'o sută de districte comunale (demos), care se administrău singure. Cetățenii (demoții) care locuiau în fiecare demos își alegeau șeful (demarh) și vistiernicul, precum și treizeci de judecători cu drept de judecată pentru cazurile de mici neînțelegeri. Ei căpătară de asemenea un templu propriu și un zeu apărător sau eroi, ai căror preoți erau aleși de ei. Puterea supremă în demos o avea adunarea demoților. Demosul este, după cum observă cu bună dreptate Morgan, prototipul comunei urbane americane, care se administreează singură. Statul în naștere a pornit în Atena dela aceeași unitate la care ajunge statul modern în desvoltarea lui cea mai înaltă.

Zece unități de acestea (demosuri) formau un trib, care însă, spre deosebire de vechiul trib bazat pe gintă, se numește acum trib local. El nu era numai o unitate politică ce se administra singură, ci și una militară; el alegea pe filarh sau șeful tribului, care comanda cavaleria, pe taxiarh, care comanda infanteria și pe strateg, care conducea toată oastea recrutată pe teritoriul tribului. Apoi tribul trebuia să mai pună la dispoziție cinci corăbii de război cu echipaj și comandant, și primea ca sfânt proteguitor un erou din Atica după care își lua numele. În sfârșit, alegea cincizeci de membri în sfatul atenic.

Deasupra tuturor era statul atenic, condus de către sfatul alcătuit din cei cinci sute de aleși ai celor zece triburi și în ulti-

mă instanță de către adunarea poporului, în care avea drept de participare și de vot fiecare cetățean atenian; pe lângă aceasta, arhontii și alți funcționari. îngrijeau de feluritele ramuri ale administrației și ale justiției. Un șef suprem al puterii executive nu exista în Atena.

Odată cu introducerea acestei noi orânduiri și cu îngăduirea unui foarte mare număr de locuitori care nu se bucurau de drepturi depline (în parte imigranți, în parte sclavi liberați), organele orânduiri gentilice fură îndepărtate dela treburile obștești; ele degenerară în societăți private și comunități religioase. Dar influența morală, vechiul mod de a privi și de a gândi, moștenite din timpurile gentilice, se păstrară încă multă vreme și dispărură numai cu încetul. Aceasta s'a manifestat la una din organizările statale de mai târziu.

Am văzut că o caracteristică esențială a statului este puterea publică separată de masa poporului. Atena avea pe atunci numai o armată populară și o flotă dată deadreptul de popor; acestea o apărau împotriva dușmanului din afară și țineau în frâu pe robi, care formau deja pe atunci marea majoritate a populației. Față de cetățeni puterea publică nu exista, la început decât ca poliție, care este tot așa de veche ca și statul, din care cauză naivii Francezi din veacul al XVIII-lea nici nu vorbeau de popoare civilizate, ci de popoare polițizate (*nations policiées*). Atenienii întocmiseră deci, odată cu statul lor, și o poliție, o adevărată jandarmerie de arcași călări și pedestri — *Landjäger* cum sunt numiți în Germania de Sud și în Elveția. Această jandarmerie însă fu formată din *robi*. Slujba aceasta de sbiri se părea atât de înjositoare atenianului liber încât se lăsa mai curând arestat de un rob înarmat, decât să se coboare el însuși la o astfel de ocupație rușinoasă. În aceasta se manifestă încă vechiul fel gentilic de a gândi. Statul nu putea exista fără de poliție, dar el era încă tânăr, și n'avea destulă autoritate morală pentru a face să fie stimată o meserie, care le apărea în mod necesar infamă foștilor membri ai giștilor.

Cât de bine era adaptat statul, copț deja în trăsăturile lui principale, la noua stare socială a atenienilor, se vede din ra-

pida înflorire a bogățiilor, negoțului și a industriei. An agonismul de clasă, pe care se bazau întocmirile sociale și politice, nu mai era acela dintre nobilime și poporul de rând, ci cel dintre robi și oamenii liberi, dintre locuitorii care nu se bucurau de drepturi depline și cetățeni. Pe vremea celei mai mari înfloriri a Atenei, numărul total al cetățenilor liberi, inclusiv femeile și copiii era de circa 90 de mii; pe lângă aceștia mai erau 365 de mii de robi de ambele sexe și 45 de mii de locuitori care nu se bucurau de drepturi depline — străini și robi liberați. De fiecare cetățean adult de sex masculin erau deci cel puțin 18 sclavi și mai mult de doi locuitori fără drepturi depline. Numărul mare de robi provenea din faptul că mulți dintrînșii munceau împreună, supravegheați, în întreprinderi manufacturiere, în încăperi mari. Odată însă cu dezvoltarea industriei și negoțului, avu loc acumularea și concentrarea bogățiilor în puține mâini, și sărăcirea masei de cetățeni liberi, cărora nu le mai rămase decât să aleagă: sau să se apuce de meșteșugărie și să facă astfel concurență robilor prin munca lor proprie, ceea ce trecea drept înjositor, rușinos și nu prea făgăduia mare succes, sau să cadă în miserie. Siliți de împrejurări, ei au ales această din urmă cale, și, deoarece ei constituiau masa populației, au dus astfel la ruina întregul stat ateniian. Nu democrația a dus la pieirea Atenei, cum susțin dascălii de școală europeni care se gudură în fața prinților, ci robia, care făcu ca munca cetățeanului liber să fie disprețuită.

Nașterea statului la ateniieni este în general o pildă deosebit de tipică de formare a unui stat, fiindcă, pe de o parte, ea a avut loc într'o formă pură, fără amestecul vreunei violențe externe sau interne — uzurparea lui Pisistrat¹ n'a lăsat nicio urmă a scurtei sale existențe — fiindcă, pe de altă parte, statul apare direct din societatea gentilică și încă într'o formă foarte dezvoltată, în forma unei republici democratice și, în sfârșit, fiindcă cunceaștem îndeajuns toate amănuntele esențiale ale nașterii acestui stat.

¹ În anul 540 înaintea erei noastre Pisistrat ajunsese printr'o lovitură de stat tiran al Atenei. El guvernă 12 ani. După moartea-i fiili lui fură izgoniți din Atena. — *Nota Red.*

VI

GINTA ȘI STATUL ÎN ROMA

Din legenda întemeierii Romei reiese că prima așezare fu aceea a unui număr de ginți latine (o sută, după legendă), reunite într'un singur trib, cărora li se alătură curând un trib sabelian, care ar fi numărat de asemenea o sută de ginți și, în sfârșit un al treilea trib, format din elemente diferite, cuprinzând, după cum se afirmă, tot ca la vreo sută de ginți. Intreaga poveste ne arată, dela prima vedere, că aici nici una din aceste formații n'a fost naturală în afară de gintă, ba chiar și aceasta era în anumite cazuri numai o ramură a unei ginți-mamă, care continuă să existe în vechea patrie. Triburile poartă pecetea unei alcătuirii artificiale; totuși în cea mai mare parte ele sunt formate din elemente înrudite și după modelul vechiului trib, dezvoltat în chip natural, iar nu creat artificial; aceasta nu exclude ca sâmburele fiecăruia din cele trei triburi să fi fost un adevărat trib vechi. Inelul intermediar, fratria, se compunea din zece ginți și se numea curie, erau deci treizeci de curii.

Este fapt recunoscut că ginta romană era o instituție la fel cu cea greacă; dacă ginta greacă este o dezvoltare a acelei entități sociale a cărei formă originară o găsim la Pieile Roșii din America, acelaș lucru este valabil fără doar și poate și pentru cea romană. Putem deci să ne scurtăm expunerea, aci.

Ginta romană avea, cel puțin în vremurile cele mai vechi ale orașului Roma, următoarea orânduire:

1. Dreptul membrilor de gintă de a se moșteni reciproc; averea rămânea în gintă. Deoarece în ginta romană, ca și în cea greacă, domnea deja patriarhatul, urmașii în linie feminină erau excluși dela moștenire. După legea celor douăsprezece table, cel mai vechi drept roman scris pe care-l cunoaștem, moșteneau mai

întâi copiii, ca moștenitori direcți; în lipsa acestora, agnații (rudele în linie *bărbătească*); și în lipsa acestora, tovarășii de gintă. În toate cazurile, averea rămânea în gintă. Aici vedem cum în obiceiul gentilic pătrund treptat noi norme de drept, pricinuite de bogăția crescândă și de monogamie: străvechiul drept egal de moștenire al tovarășilor de gintă este limitat în practică — și cum s'a văzut mai sus foarte de timpuriu — mai întâi la agnați, apoi la copii și la urmașii acestora în linie bărbătească; în cele douăsprezece table aceasta apare firește în ordine inversă.

2. Posedarea unui loc de înmormântare comun. Ginta patriciană Claudia, la strămutarea ei din Regili la Roma, primi o bucată de pământ pentru dânsa și, pe lângă aceasta, un loc comun de înmormântare în oraș. Încă sub August, capul lui Varus, căzut în pădurea Teutoburgică, adus la Roma, fu îngropat în gentilitus tumulus; ginta (Quintilia) mai avea deci o movilă funerară deosebită.

3. Sărbători religioase comune. Acestea, așa numitele sacra gentilitia, sunt cunoscute.

4. Obligația de a nu se căsători în gintă. Se pare că în Roma aceasta n'a devenit niciodată lege scrisă, dar obiceiul rămase. Din marele număr de perechi conjugale din Roma ale căror nume ni s'a păstrat, niciuna nu are acelaș nume de gintă pentru soț și soție. Dreptul de moștenire dovedește de asemenea această regulă. Femeea pierde prin căsătorie drepturile ei agnatice; ea iese din ginta ei; nici ea și nici copiii ei nu pot moșteni pe tatăl ei sau pe frații acestuia, fiindcă altminteri s'ar pierde partea de moștenire a ginții tatălui. Aceasta are un înțeles numai presupunând că femeea nu se poate căsători cu niciun tovarăș de gintă.

5. Posedarea în comun a pământului. Ea a existat întotdeauna în timpurile primitive, de îndată ce pământul tribului a început să fie împărțit. Printre triburile latine găsim pământul în parte în stăpânirea tribului, în parte a ginții, în parte a unor gospodării care pe atunci cu greu ar fi putut fi familii monogame. Romulus pare să fi fost cel care a făcut cele dintâi împărțiri de pământ la indivizi, aproximativ un hectar (două jugăre)

de fiecare. Totuși și mai târziu găsim pământ în stăpânirea ginții, fără a mai vorbi de pământul statului, în jurul cărui se învârteste întreaga istorie launtrică a republicii.

6. Obligațiunea tovarășilor de gintă de a se apăra și ajuta reciproc. Despre aceasta istoria scrisă ne arată numai frânturi; statul roman se ridică chiar dela început cu o asemenea superioritate, încât dreptul de protecție împotriva nedreptăților trecu asupra lui. Când Appius Claudius fu arestat, toată ginta lui purtă doliu, chiar acei care erau vrăjmașii lui personali. Pe vremea celui de al doilea război punic¹, gințile se uniră pentru răscumpărarea tovarășilor de gintă căzuți prizonieri; senatul le interzise s'o facă.

7. Dreptul de a purta numele ginții. El rămase până în vremea împăraților; celor liberați din robie li se îngădui să adopte numele de gintă al foștilor lor stăpâni, fără a se bucura totuși de drepturile gentilice.

8. Dreptul de a adopta străini în gintă. Aceasta se făcea prin adopțiunea într'o familie (ca la Indieni), fapt ce atrăgea după sine primirea în gintă.

9. Despre dreptul de a alege și destitui pe conducător nu se pomenește nicăieri. Deoarece însă, în primele timpuri ale Romei, toate slujbele erau ocupate prin alegere sau numire, începând cu regele ales, și deoarece și preoții curiilor erau aleși de curii, trebuie să admitem acelaș lucru pentru conducătorii (principes) ginților — chiar dacă ar fi devenit deja regulă ca alegerea să se facă dintr'una și aceeași familie din gintă.

Acestea erau funcțiile unei ginți romane. Cu excepția trecerii la patriarhat, care era deja fapt îndeplinit, ele sunt icoana credincioasă a drepturilor și datoriilor unei ginți irocheze; și aci „se întrezărește clar irochezul”.

Ajunge un singur exemplu ca să se vadă câtă confuzie domnește încă și astăzi cu privire la orânduirea gentilică romană

---

¹ Războaiele punice sunt cele trei războaie pe care le-a dus Roma contra Cartaginei. Cel de al doilea război punic a avut loc în 218—201 înaintea erei noastre. — *Nota Red.*

chiar la istoricii noștri recunoscuți. In lucrarea lui Mommsen despre numele proprii romane din vremea Republicii și a lui August („Cercetări romane”, Berlin 1864, vol. I.) se scrie: „In afară de toți tovarășii de gintă, în linie bărbătească, cu excepția, firește, a robilor, dar inclusiv adoptații și cei aflați sub protecția ginții, numele de gintă îl poartă și femeile... Tribul (astfel traduce Mommsen cuvântul gens) este... o colectivitate, rezultată din origina comună — adevărată sau presupusă, sau chiar fictivă — unită prin serbări, cimitir și moșteniri comune din care pot și trebuie să facă parte toți indivizii personal liberi, deci și femeile. Greutatea este însă de a stabili numele de gintă al femeilor măritate. Este drept că această greutate era înlăturată, atâta vreme cât femeia nu putea să se căsătorească decât cu un membru al ginții ei; și, după cum se știe, multă vreme a fost mai greu pentru femei să se căsătorească în afară decât înăuntrul ginții; astfel, dreptul zis *gentis enuptio*¹ se dădea încă în veacul al șaselea ca un privilegiu personal, ca recompensă... Acolo însă unde se făceau asemenea căsătorii în afară de gintă, e probabil că, în timpurile mai vechi, femeia a trecut prin acest fapt în tribul soțului. Nimic nu este mai sigur decât faptul că femeia, în vechea căsătorie religioasă, intra pe deplin în comunitatea, atât cea de drept cât și cea religioasă a soțului, și părăsea pe a ei. Cine oare nu știe că femeia măritată pierde dreptul ei activ și pasiv la moștenire, în favoarea tovarășilor ei de gintă și că în schimb intră în uniunea de moștenire a soțului, a copiilor ei și, în general, a tovarășilor de gintă ai acestuia? Și dacă este adoptată de soțul ei și ajunge în familia lui, cum poate ea rămâne străină de ginta lui?” (Pag. 9—11).

Mommsen susține deci că femeile romane care făceau parte dintr'o gintă, ar fi avut voie, la început, să se căsătorească numai înăun'rul ginții, și că deci ginta romană ar fi fost endogamă, iar nu exogamă. Această părere, care este în contradicere cu tot ceea ce știm despre alte popoare, se sprijină cu deosebire,

---

¹ *Gentis enuptio* — căsătoria în afara ginții. — Nota Red.

dacă nu exclusiv, pe un singur pasaj foarte discutabil din Liviu (Cartea XXXIX, cap. 19), după care Senatul, în anul 568 dela înființarea orașului¹ adică 186 înaintea erei noastre a decis, uti Feceniae Hispallae datio, deminutio, gentis enuptio, tutoris optio item esset quasi ei vir testamento dedisset; utique ei ingenuo nubere liceret, neu quid ei qui eam duxisset, ob id fraudi ignominiaeve esset — că Fecenia Hispalla va avea dreptul de a dispune de averea ei, de a o micșora, de a se căsători în afară de gintă, și de a-și alege un tutore, întocmai ca și cum soțul ei (mort) i-ar fi transmis acest drept prin testament; că ea poate să ia în căsătorie un om complet liber și că acela care o va lua de nevastă să nu i se socoată aceasta ca o faptă rea sau rușinoasă.

Fără îndoială că Feceniei, femeie liberată, i se acordă aci dreptul de a se căsători în afară de gintă. Și tot așa de neîndoielnic este faptul, că soțul avea, prin aceasta, dreptul să transmită prin testament soției sale dreptul de a se căsători, după moartea lui, în afară de gintă. Dar, în afara *cărei* ginți ?

Dacă, după cum crede Mommsen, femeea trebuia să se căsătorească înăuntrul ginții sale, atunci și după căsătorie ea rămânea în această gintă. Dar, în primul rând, această pretinsă endogamie a ginții este tocmai ceea ce trebuie dovedit. Și, în al doilea rând, dacă femeea trebuia să se căsătorească înăuntrul ginții, atunci, firește, că trebuia s'o facă și bărbatul, căci altfel el n'ar fi putut găsi o soție. Ajungem astfel la concluzia că soțul putea lăsa soției sale prin testament un drept pe care el însuși, pentru sine, nu-l avea; ajungem la un non-sens juridic. Mommsen simte și el acest lucru și deaceia el face presupunerea, că „pentru căsătoria în afară de gintă era nevoe, probabil de drept, nu numai de consimțământul celui care deținea autoritatea, ci și de al tuturor tovarășilor de gintă”. (pag. 10, notă). În primul rând, aceasta este o presupunere foarte

---

¹ La Romani timpul socotit „dela înființarea orașului” (Roma) începe cu anul 754 înaintea erei noastre. — *Nota Red.*

îndrăzneală și, în al doilea rând, ea este în contradicție cu textul limpede al pasajului citat; Senatul dă soției acest drept *in locul soțului*, el îi dă exact, cât i-ar fi putut da soțul ei, nici mai mult și nici mai puțin, dar ceea ce îi dă este un drept *absolut*, nelegat de nicio restricțiune; așa încât, dacă ea face uz de acest drept, să nu trebuiască să sufere de pe urma acestui fapt nici noul ei soț; Senatul însărcinează chiar pe consuli și pe pretorii prezenți și viitori să îngrijească pentru ca nicio nedreptate să nu i se întâmple ei din această cauză. Ipoteza lui Mommsen pare deci cu totul inadmisibilă.

Sau dimpotrivă: femeea se căsătorește cu un bărbat dintr'o altă gintă, ea rămânând însă în ginta ei. Și atunci, după pasajul de mai sus, soțul ei ar avea dreptul să îngăduie soției de a se căsători în afară de ginta ei proprie. Aceasta înseamnă că el ar fi avut dreptul să dispună de treburile unei ginți din care nici nu făcea parte. Lucrul este atât de absurd încât nu face să ne oprim mai mult asupra lui.

Rămâne deci numai presupunerea că femeea, în prima căsătorie, s'ar fi măritat cu un bărbat din altă gintă și ar fi trecut prin această căsătorie deadreptul în ginta soțului, ceea ce admite și Mommsen în asemenea cazuri. Atunci imediat devin clare toate relațiile. Femeea, despărțită prin căsătorie de vechea ei gintă, și primită în noua uniune gentilică a soțului, ocupă acolo o situație cu totul specială. Ea este, ce-i drept, membră în gintă, dar nu este înrudită prin sânge; felul în care a fost primită o liberează din capul locului de orice oprire de a se căsători înăuntrul ginții în care ea a intrat tocmai prin căsătorie; apoi, ea este primită în uniunea conjugală a ginții, moștenește la moartea soțului ei averea lui, deci averea unui membru al ginții. Ce este mai firesc decât dorința ca această avere să rămână în gintă, ca femeea să fie astfel datoare să se căsătorească cu un membru din ginta primului ei soț și nu cu un altul? Și dacă trebuie să se facă o excepție, cine este mai competent s'o împuternicească în acest scop decât acela care i-a lăsat averea, adică primul ei soț? În clipa în care i-a lăsat o parte din avere și i-a dat voie, în acelaș timp, să treacă această parte din avere într'o gintă străină, prin căsă-

torie sau în urma căsătoriei, această avere îi mai aparține; el dispune deci, literalmente, numai de proprietatea sa. Cât privește pe soția însăși și legăturile ei cu ginta soțului ei, el este acela care a introdus-o în această gintă print'un act de liberă voință — căsătoria; pare, deci, deasemenea firesc ca el să fie persoana indicată care s'o împuternicească a ieși din această gintă printr'o a doua căsătorie. Pe scurt, lucrul pare simplu și dela sine înțeles de îndată ce părăsim ideea bizară a endogamiei ginții romane și o privim, împreună cu Morgan, ca dela început exogamă.

Mai rămâne încă o ultimă ipoteză, care deasemenea și-a găsit reprezentanții ei, și încă cei mai numeroși: pasajul ar spune numai „că servitoarele liberate (*libertae*) nu puteau, fără aprobare specială, e gente enubere (să se căsătorească în afara de gintă) sau să facă vreun alt act, care, fiind legat de *capitis deminutio minima*¹ ar fi avut ca urmare ieșirea liberatei din uniunea ginților”. (Lange „Antichități romane”, Berlin 1856, vol. I, pag. 195, unde se referă la Huschke în privința pasajului citat de noi din Liviu). Dacă această ipoteză este justă, atunci pasajul citat nu dovedește într'adevăr nimic cu privire la relațiile Romanelor pe deplin libere, și cu atât mai puțin poate fi vorba de o obligație a acestora de a se căsători înăuntrul ginții.

Expresia *enuptio gentis* se găsește numai în acest pasaj și nicăieri în altă parte, în întreaga literatură romană; cuvântul *enubere*, a se căsători în afara de gintă, se întâlnește numai de trei ori tot la Liviu, și atunci nu cu privire la gintă. Fantezia că Romanele puteau să se căsătorească numai înăuntrul ginții își datorește existența numai acestui unic pasaj. Ea nu poate însă fi niciodată susținută. Căci, sau pasajul se referă numai la anumite restricții pentru femeile liberate, și atunci el nu dovedește nimic cu privire la cele complet libere (*ingenuae*); sau el privește și pe cele complet libere, și atunci el dovedește mai curând că femeea, de regulă, se căsătorea în afara ginții ei, dar

---

¹ *Capitis deminutio minima* — pierderea minimală a drepturilor.
— Nota Red.

intra, odată cu căsătoria, în ginta soțului; deci împotriva lui Mommsen și pentru Morgan.

După aproape trei sute de ani dela întemeierea Romei¹ legăturile gentilice mai erau atât de puternice, încât o gintă patriciană, aceea a Fabienilor, putu să întreprindă pe cont propriu cu învoirea Senatului, o expediție împotriva orașului vecin, Veii. Se spune că 306 Fabieni ar fi pornit în campanie și ar fi fost atrași într'o cursă și uciși și că un singur băiat rămas în viață ar fi perpetuat ginta.

Zece ginți formau, după cum am zis, o fratrie, care aici se numea curie și avea atribuții publice mai însemnate decât fratria greacă. Fiecare curie avea propriile ei ceremonii religioase, sanctuarele și preoții săi; aceștia din urmă, în totalitatea lor, formau unul din colegiile preoțești romane. Zece curii formau un trib, care probabil că avusese la început, ca și celelalte triburi latine, un șef ales — comandant al armatei și mare preot. Cele trei triburi la un loc formau poporul roman, *populus romanus*.

Deci din poporul roman putea face parte numai acela care era membrul unei ginți, și, printr'însa membru al unei curii și al unui trib. Prima orânduire a acestui popor a fost următoarea : treburile publice erau conduse la început de Senat, care, după cum a observat pentru prima dată Niebuhr în mod just, era alcătuit din conducătorii celor trei sute de ginți; tocmai de aceea ei, ca cei mai în vârstă dintre gentili, se numeau tați (*patres*) și totalitatea lor Senat (*sfatul* celor mai bătrâni, *dela senex, bătrân*). Și aci, obiceiul de a alege pe conducător întotdeauna din una și aceeași familie din fiecare gintă, a creat prima nobilime a tribului; familiile acestea se numeau patricieni și pretindeau dreptul exclusiv de a face parte din Senat și de a ocupa toate celelalte slujbe. Legenda care spune că Romulus ar fi dat celor dintâi senatori și urmașilor lor patriciatul cu privilegiile lui, arată că poporul s'a împăcat cu vremea cu această pretenție, care deveni un drept real. Senatul, ca și Bule-a ateniană, avea cuvântul hotărâtor în multe treburi, discuta în prealabil chestiunile mai impor-

---

¹ Adică în veacul al V-lea înaintea erei noastre. — *Nota Red.*

tante, și mai ales legile noi. În privința acestora, hotărîrea eră luată de adunarea poporului numită comitia curiata (Adunarea curiilor). Poporul se aduna grupat pe curii, iar în fiecare curie probabil pe ginți; la luarea hotărîrii, fiecare din cele treizeci de curii avea câte un vot. Adunarea curiilor aproba sau respingea toate legile, alegea pe toți slujbașii superiori, inclusiv pe rex (așa numitul rege), declara război, dar pacea o încheia Senatul și hotăra, ca instanță judecătorească supremă, la apelul celor interesați, în toate cazurile în care era vorba de pedepsirea cu moartea a unui cetățean roman. În sfârșit, pe lângă Senat și adunarea poporului era regele, care corespundea întocmai basileus-ului Grecilor și nu era nicidecum regele aproape absolut, așa cum îl înfățișează Mommsen¹. Și el era șef de armată, mare preot și președinte al anumitor instanțe judecătorești. El nu avea nicidecum atribuții civile sau puterea de a dispune de viața, libertatea și proprietatea cetățenilor, atât timp cât aceste atribuții nu izvorau din puterea disciplinară a șefului armatei sau din puterea președintelui instanțelor judecătorești întru executarea sentinței. Funcția de rex nu era ereditară; dimpotrivă, el era mai întâi ales de către adunarea curiilor, probabil în urma propunerii predecesorului, și apoi era instalat în mod solemn de către o a doua adunare. Că regele putea fi și destituit, ne-o dovedește soarta lui Tarquinius Superbus.

Ca și Grecii din vremea eroică, Romanii trăiau deci pe timpul așa zisilor regi într'o democrație militară, întemeiată pe ginți, frații și triburi, și izvorînd din ele. Chiar dacă curiile și triburile erau alcătuituri în parte artificiale, ele se formaseră după

---

¹ Latinescul rex echivalează cu cuvântul celto-irlandez righ (șef de trib) și cu goticul reiks; că acest din urmă cuvânt, ca la început și Fürst al nostru [german] (adică în englezește first, în daneză förste, primul) însemna șef de gintă sau trib, reiese din faptul că Goții aveau încă în veacul al IV-lea un cuvânt special pentru regele de mai târziu, șef de armată al întregului popor: thiudans. În traducerea bibliei, Ulfila nu numește niciodată pe Artaxerxe și Irod reiks, ci thiudans, iar împărația împăratului Tiberius nu este numită reiki, ci thiudinassus. În numele thiudan-ului, sau cum traducem inexact, al regelui gotic Thiudareiks, Theodorich, adică Dietrich, amândouă aceste denumiri s'au contopit într'una singură. — (Nota lui Engels)

modelele adevărate, natural dezvoltate, ale societății din care izvoriseră și care le înconjura încă din toate părțile. Chiar dacă nobilimea patriciană, natural dezvoltată, câștigase deja teren, și chiar dacă regii căutau să-și lărgescă treptat atribuțiile, prin aceasta nu se schimbă caracterul fundamental inițial al orânduirii, și numai aceasta are importanță.

Între timp, populația orașului Roma și a regiunii Roma, care se mărise prin cuceriri, se înmulți în parte prin imigrări, în parte prin anexarea locuitorilor din districtele supuse, în mare parte latine. Toți acești noi supuși (lăsăm aici la o parte chestiunea clienților) trăiau în afară de vechile ginți, curii și triburi, nu făceau deci parte din *populus romanus*, din poporul roman propriu zis. Ei erau oameni personal liberi, puteau avea proprietate funciară, erau obligați să plătească biruri și să facă serviciul militar. Dar nu puteau ocupa nicio slujbă și nici lua parte la adunarea curiilor sau la împărțirea pământurilor cucerite de stat. Ei constituiau plebea, exclusă dela toate drepturile publice. Prin creșterea continuă a numărului lor, prin educația militară și prin înarmarea lor, ei deveniră o putere amenințătoare pentru vechiul *populus*, închis ermetic acum față de orice creștere din afară. La aceasta se adaugă faptul că proprietatea funciară, pe cât se pare, era împărțită aproape egal între *populus* și plebe, în timp ce bogăția comercială și industrială, de altfel nu prea dezvoltată încă, era mai ales în mâna plebei.

Față de marea întunecime în care este învăluită istoria primitivă, cu totul legendară, a Romei — întunecime considerabil întărită prin încercările de interpretare raționalisto-pragmatice și prin comunicările scriitorilor cu pregătire juridică de mai târziu, care au servit de izvor — nu se poate spune nimic hotărât nici despre timpul, nici despre cursul și nici despre cauzele revoluției care puse capăt vechii organizații gentilice. Sigur este numai că pricina ei rezida în luptele dintre plebe și *populus*.

Noua constituție atribuită regelui (*rex*) Servius Tullius, și care se bazează pe modelul grecesc, cu deosebire pe cel al lui Solon, creă o nouă adunare a poporului, care cuprindea sau excludea fără deosebire pe *populus* și pe plebei, după cum aceștia

făceau serviciul militar sau nu. Toți bărbații datori a purta armele erau împărțiți în șase clase după avere. Minimum de proprietate pentru fiecare din primele cinci clase era: I-a — 100.000 ași; a II-a — 75.000; a III-a — 50.000; a IV-a — 25.000; a V-a — 11.000 ași; ceeace, după Dureau de la Malle, corespunde aproximativ cu 14.000, 10.500, 7.000, 3.600 și 1.570 mărci. Clasa a VI-a, proletarii, era alcătuită din cei mai puțin avuți, care erau scutiți de servicii și de dări. În noua adunare populară a centuriilor (comitia centuriata), cetățenii se orânduiau militărește, pe companii în centuriile lor de câte o sută de oameni, și fiecare centurie avea un vot. Cea dintâi clasă, însă, dădea 80 centurii; a doua 22; a treia 20; a patra 22; a cincea 30; a șasea dădea și ea una, de formă. La acestea se adăuga cavaleria recrutată dintre cei mai bogați, cu 18 centurii; la un loc erau 193; majoritatea voturilor 97. Astfel, cavaleria și clasa întâia, la un loc, aveau ele singure 98 de voturi, deci majoritatea; dacă erau de acord, celelalte clase nici nu mai erau întrebate și hotărîrea era socotită ca luată, și fără ele.

Asupra acestei noi adunări a centuriilor trecură acum toate drepturile politice ale fostei adunări a curiilor (în afară de câteva drepturi nominale); curiile și gințile ce le alcătuiau, fură coborîte prin aceasta, ca și în Atena, la rolul de simple asociații private și religioase și vegetară ca atare încă mult timp, în vreme ce adunarea curiilor se stinse curând cu totul. Pentru a îndepărta din stat și cele trei triburi gentilice vechi, s'au creat patru triburi teritoriale, din care fiecare ocupa un cartier al orașului și dispunea de o serie de drepturi politice.

Astfel fu dărâmată și în Roma, încă înainte de desființarea așa zisei regalități, vechea orânduire socială, bazată pe legături personale de sânge și locul ei fu luat de o adevărată organizație de stat, bazată pe împărțirea teritorială și pe deosebirea de avere. Puterea publică se concentra aci în mâinile cetățenilor, datori de a face serviciul militar și era îndreptată nu numai împotriva robilor ei și împotriva așa zisilor proletari excluși dela serviciul militar și dela înarmare.

În sânul acestei orânduiri noi, care se dezvoltă și mai mult

când fu alungat ultimul rege, Tarquinius Superbus, uzurpatorul adevăratei puteri regale și când regele fu înlocuit prin doi comandanți militari (consuli) cu egale puteri în funcțiuni (ca la Irochezi) — în sânul acestei orânduirii se desfășoară întreaga istorie a republicii romane cu toate luptele ei dintre patricieni și plebei pentru accesul la funcțiunile publice și pentru participarea la folosirea pământurilor statului, cu disolvarea în cele din urmă a nobilimii patriciene în noua clasă a marilor proprietari funciari și financiari, proprietari care au înghițit treptat toate proprietățile funciare ale țăranilor ruinați prin serviciul militar, au despopulat Italia și au deschis în modul acesta calea nu numai puterii imperiale, dar și urmașilor ei, barbarilor germani.

VII

GINTA LA CELȚI ȘI LA GERMANI

Spațiul nu ne îngăduie să ne oprim asupra instituțiilor gentilice care mai există și acum sub o formă mai mult sau mai puțin pură la cele mai felurite popoare sălbatice sau barbare, sau asupra urmelor pe care le-au lăsat aceste instituții în istoria veche a popoarelor civilizate asiatice. Și unele și altele se găsesc pretutindeni. Câteva pilde numai: înainte de a se fi cunoscut ginta, acela care și-a dat cel mai mult osteneala să n'o priceapă, MacLennan, a dovedit existența ei și a descris-o în genere exact la Calmuci, Cerchezi, Samoezi, și la trei popoare indiene: Varalii, Magarii și Munnipurii. Nu de mult, M. Kovalevsky a descoperit-o și descris-o la Pșavi, Șevsuri, Svaneți și la alte triburi caucaziene. Vom da aci numai câteva note scurte despre existența ginții la Celți și la Germani.

Cele mai vechi legi celtice ce s'au păstrat, ne arată ginta încă în plină viață; în Irlanda ea trăiește și astăzi, cel puțin instinctiv în conștiința poporului, după ce Englezii au distrus-o prin violență; în Scoția ea era în plină floare încă pe la mijlocul veacului trecut și a fost înfrântă și aci numai de armele, legiurile și tribunalele Englezilor.

Vechile legi din Wales, care au fost scrise multe veacuri înaintea cuceririi engleze, cel mai târziu în secolul al XI-lea, vorbesc încă de cultivarea ogoarelor în comun, de către sate întregi, deși numai ca o rămășiță excepțională a unui obicei general de mai înainte; fiecare familie avea cinci acre pentru culti-

varea proprie a pământului; pe lângă aceasta, o bucată de pământ era lucrată în comun și produsul împărțit. În analogie cu Irlanda și Scoția, nu rămâne nicio îndoială că aceste obștii sătești reprezentau gințile sau subdiviziunile ginților, chiar dacă o nouă verificare a legilor din Wales pentru care îmi lipsește timpul (extrasele mele sunt făcute în anul 1869) n'ar dovedi aceasta în mod direct. Ceeace dovedesc însă deadreptul izvoarele walice, și odată cu ele și cele irlandeze, este faptul că la Celți în veacul al XI-lea căsătoria pereche nu fusese încă nicidecum înlocuită de monogamie. În Wales abia după șapte ani o căsătorie devenea indisolubilă, sau mai bine zis, nu putea fi denunțată. Chiar dacă nu lipseau decât trei nopți până la împlinirea celor șapte ani, soții se puteau despărți. Atunci se făcea împărțea: femeia împărțea, bărbatul își alegea partea lui. Mobilele se împărțeau după anumite reguli, foarte umoristice. Dacă bărbatul desfăcea căsătoria el trebuia să înapoeze nevastei zestrea și alte câteva lucruri; dacă femeia făcea aceasta, ea primea mai puțin. Dintre copii, bărbatul primea doi și femeia unul, și anume pe cel mijlociu. Dacă femeia, după despărțire, se mărita din nou, iar primul ei bărbat venea s'o ia iar la el, ea trebuia să-l urmeze, chiar dacă pusese deja un picior în noul pat conjugal. Dacă însă trăiseră împreună șapte ani, atunci deveneau soț și soție, chiar dacă înainte căsătoria nu fusese formal încheiată. Castitatea fetelor înainte de căsătorie nu era strict păstrată sau cerută; normele privitoare la acestea sunt de natură foarte frivolă și nu se potrivesc de loc cu morala burgheză. Dacă femeia comitea un adulter, atunci bărbatul avea voe s'o bată (e unul din cele trei cazuri în care îi era îngăduit acest lucru; altfel era pedepsit), după care însă nu mai putea cere nicio altă satisfacție, căci „pentru aceeași greșeală poate exista sau ispășire sau răzbunare, nu însă și una și alta”. Motivele pentru care femeia putea cere divorțul, fără a pierde din pretențiile ei cu ocazia despărțirii, erau de natură foarte largă: era de ajuns respirația neplăcută a bărbatului. Banii ce trebuiau să fie plătiți șefului de trib sau regelui pentru răscumpărarea dreptului primei nopți (gobmerch, de aici numele medieval marcheta, în limba franceză

mărqette) joacă un rol mare în cartea legilor. Femeile aveau drept de vot în adunările poporului. Mai adăugăm că în Irlanda s'a dovedit existența unor relații asemănătoare; că și acolo erau destul de obișnuite căsătoriile vremelnice, iar în caz de despărțire, soției i se asigurau avantaje mari, reglementate cu precizie, și chiar despăgubiri pentru serviciile ei casnice; că și acolo se întâlnește „prima soție” alături de alte soții, nefăcându-se nicio deosebire la împărțirea moștenirii între copiii legitimi și cei nelegitimi. Avem astfel un tablou al căsătoriei pereche, față de care forma de căsătorie existentă în America de Nord apare ca fiind severă, însă nu ne poate uimi faptul că îl găsim în veacul al XI-lea, la un popor care încă pe vremea lui Cezar¹ trăia sub regimul căsătoriei pe grupe.

Ginta irlandeză (sept, iar tribul se numește clainne, clan) este confirmată și descrisă nu numai de vechile cărți de drept, ci și de către juriștii englezi din secolul al XVII-lea, trimiși în Irlanda pentru prefacerea pământurilor clanurilor în domenii ale regelui englez. Până atunci, pământul era proprietate obștească a clanului sau a ginții, în măsura în care nu fusese deja prefăcut de către șefi în domenii private ale lor. Când murea un membru al ginții, și deci se destrăma o gospodărie, șeful (caput cognationis, cum îl numeau juriștii englezi) făcea o nouă împărțire a întregului teritoriu între celelalte gospodării. Aceasta trebuie să se fi făcut în general după regulile în vigoare în Germania. Se mai găsesc și acum — cu 40 sau 50 de ani înainte ele erau foarte numeroase — câmpii sătești, în așa zisele Rundale. Țăranii, arendași individuali ai pământului, care înainte vreme era proprietate comună a ginții, pământ răpit apoi de cuceritorii englezi, plătesc arenda fiecare pentru bucata lui de pământ, însă pun laolaltă toate ogoarele și fânețele, le împart, după poziție și calitate, în parcele („Gewanne”, cum li se zice pe malurile Mosellei), și dau fiecăruia partea sa din fiecare parcelă; pământurile mlăștinoase și islazurile sunt folosite în comun. În urmă cu cincizeci de ani, mai avea loc, din când în când, uneori anual, o

---

¹ Adică în primul secol înainte de erea noastră. — *Nota Red.*

reîmpărțire a pământului. Harta terenului unui astfel de sat-rundale are întocmai aceeași înfățișare ca hartă a curților germane de pe Mosela sau din Hochwald. Și în „factions” continuă să trăiască ginta. Țăranii irlandezi se împart adeseori în partide care au la temelie deosebiri în aparență cu totul fără de rost sau fără de sens, care nu pot fi înțelese de Englezi și nu par să aibă alt scop decât păruelile solemne și foarte agreeate dintre două fracțiuni. Toate acestea sunt reînvieri artificiale, compensații întârziate pentru gințile sfărâmate, compensații care reprezintă în felul lor persistența instinctului gentilic moștenit. În unele regiuni, de altfel, gentiliile mai stau încă laolaltă pe vechiul teritoriu; așa, încă pe la 1830, marea majoritate a locuitorilor din comitatul Monaghan avea numai patru nume de familie, adică se trăgea din patru ginți sau clanuri¹.

În Scoția, dispariția orânduiri gentilice datează de la înăbușirea răscoalei din 1745. Ce anume verigă reprezenta clanul scoțian în această orânduire, rămâne abia de cercetat; dar este neîndoios, că el a fost o verigă a acesteia. În romanele lui Walter Scott avem viu înaintea noastră acest clan al muntenilor scoțieni. Morgan spune că el este „un model desăvârșit de gintă din punctul de vedere al organizării și spiritului său, un exemplu izbitor de influența vieții gentilice asupra gentililor... În vrajbele lor

---

¹ *Notă la ediția a patra.* În timpul câtorva zile petrecute în Irlanda, mi-am dat din nou seamă cât de adânc mai trăiesc încă în mințile țăranilor ideile gentilice. Marele proprietar, de la care țăranul arenda pământul este și acum privit de către acesta ca un fel de șef al clanului, care trebuie să administreze pământul în interesul tuturor, căruia țăranul îi plătește tribut sub formă de arendă, de la care însă urmează a primi sprijin în caz de nevoie. Și tot așa, fiecare om avut este socotit ca dator să sprijine pe vecinii lui mai săraci, de îndată ce aceștia ajung în mizerie. Acest ajutor nu este o pomană, ci ceva ce se cuvine de drept membrului mai sărac din clan din partea celui mai bogat sau a șefului de clan. E de înțeles tânguirea economiștilor și juiștilor cu privire la neputința de a-i face pe țăranii irlandezi să priceapă noțiunea proprietății moderne burgheze; ideea unei proprietăți care are numai drepturi, nu și datorii, nu-i poate intra Irlandezului în cap. Este însă ușor de înțeles de ce Irlandezii, stăpânii de asemenea naive concepții gentilice și svârșii în marile orașe engleze și americane, într-o populație cu vederi morale și juridice cu totul altele, se zăpăcesc cu totul în chestii de morală și drept, pierd orice echilibru și adeseori cad în masă jertfă demoralizării. (Nota lui Engels)

și în răzbu­narea prin sânge, în împărțirea teritoriului pe clanuri, în folosirea pământului în comun, în credința membrilor clanului față de șef și a unuia față de altul, găsim trăsăturile societății gentilice care revin pretutindeni... Descendența se socotea după dreptul paternal, așa încât copiii bărbaților rămâneau în clanuri, în timp ce copiii femeilor treceau în clanurile taților lor". Dar o dovadă că mai înainte domnea în Scoția matriarhatul, este, după Beda, faptul, că în familia regală a Picțiilor¹ moștenirea se socotea în linie feminină. La locuitorii din Wales ca și la Scoțieni s'a păstrat până în evul mediu chiar o părticică a familiei punalua, în dreptul primei nopți, pe care, dacă nu era răscumpărat, putea să-l exercite asupra fiecărei mirese șeful clanului sau regele, ca ultim reprezentant al soților comuni de odinioară.

* * *

Este un fapt neîndoios că, până la migrațiunea popoarelor Germanii erau organizați în ginți. Ei trebuie să fi ocupat teritoriul dintre Dunăre, Rin, Vistula și mările din Nord numai cu câteva secole înaintea erei noastre; Cimbrii și Teutonii erau încă în plină migrație și Suevii se statorniciră abia pe vremea lui Cezar. Cezar spune în mod precis despre ei că s'ar fi așezat rânduindu-se pe ginți și înrudiri (*gentibus cognationibusque*) și în gura unui Roman din ginta Iulia, cuvântul *gentibus* are o anumită însemnătate care nu poate fi pusă la îndoială. Acest lucru era valabil pentru toți Germanii; chiar și așezarea în provinciile romane cucerite, părea să se fi făcut după ginți. În dreptul popular alaman se confirmă că poporul se așezase pe teritoriul cucerit la m'azăzi de Dunăre după ginți (*genealogiae*); cuvântul *genealogiae* este întrebuițat exact în acelaș înțeles ca, mai târziu, marcă sau obște sătească. Nu de mult, Kovalevsky a emis părerea că aceste *genealogiae* ar fi marile comunități casnice, între care s'a împărțit pământul, și din care abia mai târziu s'a dezvoltat comunitatea sătească. Acelaș lucru s'ar putea spune și

---

¹ Picții și Scoțieni — triburi celtice din Wales. — *Nota Red.*

despre fara, cuvânt prin care se înțelegea la Búrgunzi și Longobarzi — deci la un trib gotic și la altul herminonic sau germanic de Nord — cam acelaș, dacă nu absolut acelaș lucru, care se înțelege prin genealogia din codul dreptului alaman. Ce anume avem în realitate în fața noastră: gintă sau obște casnică? — rămâne să fie cercetat mai deaproape.

Monumentele lingvistice ne lasă în îndoială asupra faptului dacă la toți Germanii exista o expresie comună pentru gintă, și care anume. Din punct de vedere etimologic, grecescului *genos* și latinescului *gens* le corespunde goticul *kuni*, în *künne*, care sunt chiar întrebunțate în acelaș înțeles. Despre timpurile matriarhatului vorbește faptul că denumirea de femei derivă din aceeași rădăcină: grecește *gyne*, slavă *zena*, gotic *qvinno*, în vechea limbă nordică *kona*, *kuna*. La Longobarzi și Burgunzi găsim, după cum am spus, fara, cuvânt pe care Grimm îl face să derive dela o presupusă rădăcină *fisan*, a produce, a naște. Aș prefera derivarea mai concretă din fara, nemțescul *fahren*, a călători, a colinda, ca o denumire a unei părți din convoiul nomad compus în chip firesc numai din rude, denumire care, în cursul unei migrații de mai multe veacuri întâi spre răsărit, apoi spre apus, a trecut cu încetul asupra comunității familiale. Apoi, în limba gotică *sibja*, în anglo-saxonă *sib*, în vechea germană dela Nord *sippia*, *sippa*, *Sippe*. În vechea limbă nordică se găsește numai pluralul *sifjar*, rudele; singularul există numai ca nume al unei zeițe, *Sif*. Și, în sfârșit, se mai găsește și o altă expresie în cântecul Hildebrandei, unde Hildebrand îl întreabă pe Hadubrand: „Cine este tatăl tău dintre bărbații din popor... sau din ce gintă ești tu” (eddo huêlihhes *cnuosles* du sis). Dacă a existat un nume german comun pentru gintă, desigur că el a fost *kuni*, în limba gotică; în sprijinul acestei păreri vorbește nu numai identitatea lui cu expresia corespunzătoare din limbile înrudite, dar și împrejurarea că dela el se trage cuvântul *kuning*, rege, care la început însemna șeful gintii sau al tribului. Cât despre *sibja*, (rudă, rudenie) pare să nici nu intre în discuție; cel puțin, *sifjar* în vechea limbă nordică, înseamnă nu numai

Înrudiți prin sânge, ci și încuscriți și cuprinde deci pe membrii cel puțin a două ginți; sif nu poate să fi fost deci chiar expresia pentru gintă.

Ca și la Mexicani și Greci, tot așa și la Germani, în ordinea de luptă, atât escadronul de călăreți cât și coloana de infanterie care merge în formă de unghiu, erau grupate după ginți; dacă Tacit spune: „După familii și înrudiri”, apoi această expresie vagă se explică prin faptul că pe vremea lui, în Roma ginta încetase de mult să fie o uniune vie.

Hotărîtor este un pasaj din Tacit, care spune: fratele mamei privește pe nepotul său ca pe un fiu, ba chiar unii socotesc legătura de sânge dintre unchiul după mamă și nepot, mai sfîntă și mai strînsă decât aceea dintre tată și fiu, astfel că, atunci când se cer ostatici, fiul surorii trece drept o garanție mai mare decât propriul fiu al aceluia pe care vrei să-l constrângi. Aici avem o rămășiță vie din ginta organizată potrivit matriarhatului, deci inițială, și anume ca ceva care caracterizează cu deosebire pe Germani ¹. Dacă membrul unei astfel de ginți dădea pe propriul lui fiu ca zălog pentru o obligație luată, și dacă acesta cădea jertfă călcării învoielii de către tatăl său, acesta nu dădea socoteală decât conștiinței sale. Dacă însă fiul surorii era acel jertfit, atunci se considera că se încălcase cel mai sfînt drept al ginții: ruda gentilică cea mai apropiată, care era înaintea tuturor datoare să apere pe copil sau pe tânăr, era vinovată de moartea lui; ea nu trebuia să-l dea zălog, sau tre-

---

¹ Natura deosebit de strînsă a legăturii dintre unchiul după mamă și nepot, izvorită din vremea matriarhatului și care se găsește la multe popoare, este cunoscută de Greci numai din mitologia timpurilor eroice. După Diodor (IV, 34), Meleagros ucide pe fiii lui Thestius, frații mamei sale, Althea. Ea vede în această faptă o nelegiuire așa de grozavă, încât îl blestemă pe ucigaș, propriul ei fiu și-i dorește moartea. „Zei ascultară”, după cum se povestește „dorințele ei și puseră capăt vieții lui Meleagros”. După același Diodor (IV, 44), Argonauții debarcă, sub conducerea lui Heracles, în Tracia și aflară acolo că Phineus maltratează în chip odios, la îndemnul noii lui soții, pe cei doi fii ai săi, făcuți cu femeea isgonită, Boreada Cleopatra. Dar printre Argonauți sunt și Boreazi, frați de ai Cleopatrei, deci frați după mamă al celor chinuți. Ei iau îndată partea nepoților lor, îi liberează șiucid pe păzitori. (Nota lui Engels)

buia să respecte învoiala. Dacă n'am avea nicio altă urmă de orânduire gentilică la Germani, acest singur pasaj ne-ar ajunge.

De o însemnătate și mai hotărâtoare, pentrucă e scris cu vreo 800 de ani mai târziu, este un-pasaj din vechiul cântec nordic Völuspá despre amurgul zeilor și pieirea lumii. În această „vedenie a prezicătoarei”, în care, după cum au dovedit-o acum Bang și Bugge, sunt împletite și elemente creștine, se spune în descrierea epocii de degenerare și corupție generală care duce la marea catastrofă:

Broedhr munu berjask
munu *systrungar*
ok at bönum verdask,
sifjum spilla.

„Frații se vor război și se vor ucide unii pe alții, nepoții de soră vor sfărâma rudenia”. Systrunger înseamnă fiul surorii de mamă și faptul că aceștia neagă rudenia de sânge dintre ei, este privit de poet chiar ca o agravare a crimei de fratricid. Agravarea constă în cuvântul *systrungar* care accentuează înrudirea după mamă; dacă în locul acestui cuvânt ar fi *syskina-börn*, copii de frați și surori, sau *syskina synir*, fii de frați și surori, atunci al doilea rând ar însemna față de cel dintâi nu o întărire, ci o slăbire. Așa dar, chiar pe vremea Vikingilor, când a apărut Völuspá, nu pierise încă amintirea matriarhatului în Scandinavia.

De altfel, pe vremea lui Tacit, la Germani cel puțin, pe care el îi cunoștea mai deaproape, matriarhatul făcuse deja loc patriarhatului; copiii îl moșteneau pe tatăl lor; dacă nu erau copii, moșteneau frații și unchii după tată și după mamă. Admiterea fratelui mamei la moștenire este legată de păstrarea obiceiului pomenit mai sus și dovedește de asemenea cât de nou era încă patriarhatul pe atunci la Germani. Urme de matriarhat se mai găsesc încă până târziu în evul mediu. Încă pe atunci se pare că iobagii nu prea puneau mare temei pe patriarhat; când un boer feudal cerea unui oraș pe un iobag fugit, în Augsburg, Basel și

Kaiserslautern, de pildă, trebuia ca starea de iobăgie a celui urmărit să fie confirmată prin jurământ de șase din rudele lui de sânge cele mai apropiate și anume exclusiv de rude din partea mamei. (Maurer, „Städteverfassung” [„Organizația orașelor”], I, pag. 381).

O altă rămășiță a matriarhatului abia în dispariție, este respectul Germanilor pentru sexul feminin, respect aproape de neînțeleș pentru Romani. Fete tinere din familii nobile treceau drept ostaticile cele mai sigure pentru garantarea tratatelor cu Germanii; gândul că femeile și fiicele lor pot cădea prizoniere și pot fi robite, este îngrozitor pentru dânsii și aceasta mai mult decât orice le stimula curajul în luptă; ei văd în femei ceva sfânt și profetic, și ascultă de sfatul ei chiar în treburile cele mai importante; astfel Veleđa, preteasa Bructerilor de pe malurile râului Lippe a fost sufletul întregii răscoale a Batavilor, în cursul căreia Civilis, în fruntea Germanilor și a Belgilor, a sdruncinat toată domnia Romanilor în Galia. În casă domnia femeii pare necontestată; ea, bătrâni și copiii, au, într'adevăr, de făcut toată munca casei, bărbatul vânează, bea sau lenevește. Așa vorbește Tacit; deoarece însă el nu ne spune cine lucrează ogoarele și declară hotărît că robii dădeau numai o parte din roade dar nu făceau clacă, desigur că totuși masa bărbaților adulți trebuie să fi îndeplinit puțină muncă pe care o cerea agricultura.

Forma căsătoriei, după cum am spus mai sus, era o căsătorie pereche ce se apropia treptat de monogamie. Nu era încă o monogamie strictă, întrucât oamenilor de seamă le era îngăduită poligamia. În genere, țineau foarte mult la castitatea fetelor (spre deosebire de Celți); deasemeni Tacit vorbește cu o deosebită căldură de tăria legăturilor conjugale la Germani. El dă ca motiv de divorț doar adulterul femeii. Dar descrierea lui are unele lacune și, în afară de aceasta, a fost prea mult adaptată scopului de a servi de oglindă a virtuții pentru Romanii desfrânați. Un lucru este sigur: dacă Germanii au fost într'adevăr în pădurile lor asemenea cavaleri excepționali ai virtuții, a fost deajuns numai puțină atingere cu lumea din afară pentru a-i coborî la nivelul celorlalți oameni de rând din Europa: odată

aflați în mijlocul lumii romane, orice urmă de severitate a moravurilor pieri mult mai repede încă decât limba germană. E de ajuns să citești pe Grégoire de Tours. Se înțelege dela sine că în pădurile seculare germane nu putea să domnească aceeași voluptate rafinată a simțurilor ca în Roma, și astfel și în această privință Germanilor le rămâne o superioritate față de lumea romană, chiar dacă nu le vom atribui în relațiile trupesti o abținere care n'a domnit niciodată și nicăieri la un popor întreg.

Din orânduirea gentilică se trage îndatorirea de a moșteni dușmăniile ca și prietenii tatălui sau rudelor; tot așa răscumpărarea bănească, amenda pentru omor sau rănire în loc de răzbunarea prin sânge. Această răscumpărare bănească, care cu o generație în urmă era încă privită ca o instituție curat germană, este acuma dovedită la sute de popoare ca fiind o formă generală de slăbire a răzbunării prin sânge, izvorită din orânduirea gentilică. Ca și îndatorirea ospitalității, o găsim, între alții, la Indienii din America; descrierea ospitalității făcută de Tacit („Germania”, Cap. 21), este, aproape până în amănunte, identică cu cea pe care o face Morgan despre Indienii lui.

Discuția fierbinte și fără de sfârșit în jurul chestiunii, dacă da sau nu, Germanii lui Tacit își împărțiseră deja, odată pentru totdeauna, pământul arabil și cum trebuesc înțelese pasa-jele relative la aceasta, aparține acum trecutului. De când s'a dovedit că mai la toate popoarele pământul era lucrat în comun de către ginți, iar mai târziu de către obștiile familiale comuniste, pe care Cezar le mai semnalează și la Suevi, și că apoi pământul se împărțea între toate familiile cu redistribuiri periodice, de când s'a stabilit că această periodică reîmpărțire a pământului arabil s'a păstrat în Germania, în unele locuri chiar până în zilele noastre, nu merită să ne pierdem timpul discutând această chestiune. Dacă dela lucrarea pământului în comun, pe care Cezar o atribue hotărât Suevilor (după spusele lui la dânșii nu se găseau deloc ogoare împărțite sau private) Germanii au trecut, în cei 150 de ani care despart această epocă de aceea a lui Tacit, la lucrarea individuală a pământului, cu reîmpărțirea lui anuală, putem spune că aceasta este într'adevăr un progres des-

tul de însemnat; trecerea dela lucrarea în comun a pământului la deplina proprietate privată asupra pământului într'un interval de timp atât de scurt și fără orice amestec străin, este o curată imposibilitate. Citesc deci din Tacit numai ceea ce spune el limpede: „Ei schimbă (sau împart din nou) în fiecare an pământul arat, și le mai rămâne pământ comun de ajuns”. Aceasta este acea treaptă a agriculturii și a însușirii pământului care corespunde întocmai organizației gentilice de atunci a Germanilor.

Pasajul precedent îi las neschimbat, așa cum se găsește în edițiile anterioare. Intre timp, chestiunea a luat o altă întorsătură. După ce Kovalevsky (vezi mai sus pag. 59) a dovedit că obștea casnică patriarhală avea o răspândire largă, dacă nu chiar una generală, și că forma treapta intermediară între familia comunistă patriarhală și familia izolată modernă, nu se mai pune chestiunea așa cum s'a pus pe vremea lui Maurer și Waitz, dacă pământul a fost în proprietate obștească sau în proprietate privată, ci care a fost *forma* proprietății obștești. Nicio îndoială nu poate fi că pe vremea lui Cezar a existat la Suevi, nu numai proprietatea colectivă, ci și cultivarea comună a pământului în folosul obștei. Mult timp încă se va mai discuta în jurul chestiunii care a fost unitatea economică: ginta, obștea casnică, sau o grupă comunistă de rude, intermediară; sau dacă vor fi apărut toate trei grupele, potrivit condițiilor pământului. Kovalevsky însă susține că starea descrisă de Tacit presupune existența nu a comunității de marcă sau sătești, ci a celei casnice; abia dintr'aceasta din urmă s'ar fi dezvoltat apoi, mult mai târziu, comunitatea sătească, ca urmare a creșterii populației.

Potrivit acestei păreri, așezările Germanilor pe teritoriul ocupat de dâșii în vremea Romanilor, ca și pe acela luat mai târziu dela Romani, nu ar fi fost alcătuite din sate, ci din mari obști familiale, care cuprindeau mai multe generații, luau pentru cultivare o fâșie de pământ corespunzătoare și foloseau pământul pustiu dimprejur, împreună cu vecinii, ca o marcă comună. Pasajul din Tacit despre schimbul pământului lucrat ar trebui așa dar luat în sens agronomic, și anume: comunitatea

ar fi desțelinit în fiecare an o altă fâșie de pământ lăsând să se părăginească sau să se sălbăticească cu totul ogoarele lucrate anul trecut. Dat fiind că populația era rară, rămânea încă de ajuns pământ nedesțelinit pentru a nu da motiv de ceartă în jurul proprietății pământului. Abia după veacuri, când numărul acelor care făceau parte din obștea casnică a ajuns așa de mare încât nu mai era posibil de a se duce gospodărie comună în condițiile de producție de atunci, aceste obștii s'ar fi desfăcut; ogoarele și pășunile, până atunci comune, s'ar fi împărțit în felul știut între gospodăriile răslețe în formație, la început pe un timp anumit, mai târziu odată pentru totdeauna, pe când pădurile, izlaurile și apele ar fi rămas în comun.

Pentru Rusia acest mers al dezvoltării pare istoricește pe deplin dovedit. Cât privește Germania, și în a doua linie celelalte țări germanice, nu se poate nega că ipoteza aceasta lămu-rește mai bine, în multe privințe, izvoarele, și desleagă mai ușor greutățile decât ipoteza de până acum, care admite existența comunității sătești încă pe vremea lui Tacit. Cele mai vechi documente, de pildă acelea din Codex Laureshamensis¹ se explică în genere mult mai bine cu ajutorul comunității casnice decât cu al obștii sătești (marca). Pe de altă parte, această ipoteză ridică din nou mari piedici și probleme noi, care urmează abia a fi rezolvate. Numai cercetări noi pot aduce aici hotărîrea definitivă; cu toate acestea, nu pot tăgădui că existența treptei intermediare a comunității casnice este foarte probabilă și pentru Germania, Scandinavia și Anglia.

Pe când la Cezar, Germanii, în parte abia se așezaseră în mod statornic, în parte erau încă în căutarea unei asemenea așezări, pe vremea lui Tacit ei erau deja așezați de un veac întreg; corespunzător cu aceasta, progresul lor, în ce privește producerea mijloacelor de existență, este evident. Ei locuiau în case de lemn, îmbrăcămintea lor era încă foarte primitivă, era îmbrăcămintea locuitorilor de pădure: mantale din lână

---

¹ Codex Laureshamensis — Culegere de documente dela mănăstirea Benedictinilor din orașul german Lorch din Württemberg. — Nota Red.

aspră, piei de animale, femeile și oamenii de seamă purtau pe dedesubt haine de in. Hrana lor consta din lapte, carne, fructe sălbatice, și după cum adaugă Pliniu, din mămăligă de ovăz (care și acum este mâncarea celtică națională în Irlanda și Scoția). Bogăția lor consta în vite; acestea însă erau de soi prost; vitele erau mici, slăbănoage, fără coarne, caii erau mici și nu erau buni la alergat. Banii erau rari și puțin întrebuințați, și numai cei romani. Nu prelucrau și nu prețuiau aurul și argintul, fierul era rar și, cel puțin la triburile din lungul Rinului și Dunării, pare că era aproape numai importat, iar nu extras de ei înșiși. Scrisul runic (imitat după literele grecești și cele latine) era cunoscut numai ca un scris secret și era întrebuințat numai pentru vrăji religioase. Era încă în vigoare obiceiul de a aduce jertfe omenești. Pe scurt, ne găsim în fața unui popor care abia trecuse dela treapta de mijloc la aceea superioară a barbariei. Pe când însă la triburile imediat vecine cu Romanii, dezvoltarea unei industrii metalurgice și textile proprii era împiedecată de marea ușurință a importului de produse industriale romane, nu încapă îndoială că o asemenea industrie s'a format la Nord-Est, la Marea Baltică. Armele găsite în mlaștinile din Schleswig — săbii lungi de fier, cămăși de zale, coifuri de argint etc., împreună cu monete romane de pe la sfârșitul secolului al II-lea — și obiectele germane de metal răspândite prin migrațiunea popoarelor, arată un tip cu totul deosebit și de o măiestrie destul de dezvoltată chiar atunci când ele se apropie de modelele inițiale romane. Emigrarea în imperiul civilizât al Romanilor puse capăt acestei industrii indigene peste tot locul, afară de Anglia. Cât de unitară a fost nașterea și dezvoltarea acestei industrii, ne-o arată, de pildă, brățările de bronz; acele găsite în Burgundia, în România, pe coastele Mării de Azov, puteau să fi ieșit din acelaș atelier ca cele englezești și suedeze și totuși ele sunt, fără îndoială, de origină germană.

Treptei superioare a barbariei îi corespunde și orânduirea socială. Peste tot exista, după Tacit, sfatul șefilor (principes), care hotăra în chestiuni mai mici; pe cele mai de seamă le pregătea însă pentru a fi soluționate de adunarea poporului; adu-

narea pe treapta inferioară a barbariei, cel puțin acolo unde o cunoaștem, la Americani, exista numai pentru gintă nu și pentru trib sau uniunea de triburi. Conducătorii (principes) se deosebesc încă precis de șefii militari (duces), întocmai ca la Irochezi. Cei dintâi trăiesc deja în parte din daruri onorifice în vite, cereale, etc. primite dela membrii tribului; ei sunt, ca și în America, aleși, de cele mai multe ori din aceeași familie; trecerea la patriarhat favorizează ca și în Grecia și Roma, prefacerea treptată a principiului alegerii în ereditate și odată cu aceasta formarea unei familii nobile în fiecare gintă. Această veche nobilime, așa numita nobilime de trib, dispăru în mare parte în timpul migrațiunii popoarelor sau curând după aceea. Șefii militari erau aleși numai după capacitate, fără a se ține seamă de obârșie. Aveau puțină putere și trebuiau să influențeze luptătorii prin propria lor pildă; puterea disciplinară propriu zisă în armată, este atribuită de Tacit preoților. Adevărata putere o avea adunarea poporului. Regele sau conducătorul tribului prezida adunarea; poporul hotăra — nu: prin murmure; da: prin aclamații și zângănit de arme. Ea era totodată și adunare judecătorească; înaintea ei se aduceau și se judecau plângerile; ea dădea pedepse cu moartea și anume numai pentru lașitate, trădarea poporului și desfrâu nefiresc. Și în ginți și alte subdiviziuni, judeca totalitatea membrilor sub președinția conducătorului, care, ca în întreaga justiție primitivă germană, putea numai să conducă debaterile și să pună întrebări; totdeauna și pretutindeni, la Germani osânda colectivitatea întregă.

Uniuni de triburi se formaseră de pe vremea lui Cezar, unele din ele aveau deja regi; șeful militar suprem tindea deja, ca și la Greci și Romani, să devie tiran și uneori chiar reușea. Asemenea uzurpatori norocoși nu erau nicidecum suverani cu putere nemărginită; totuși ei începură deja să sfărâme cătușele orânduirii gentilice. Pe când, înainte, robii liberați erau într-o stare de inferioritate, fiindcă nu puteau face parte din nicio gintă, unii dintre ei, favoriți ai regelui, ajungeau adesea să capete ranguri, avere și onoruri. Acelaș lucru se petrecu după

cucerirea împărăției romane de către șefii militari deveniți atunci regi peste țări mari. La franci robii și liberații regelui jucară un rol mare mai întâi la curte, apoi în stat; în mare parte, nobilimea cea nouă se trăgea dintr'înșii.

O instituție a contribuit la întemeierea regalității: suitele care însoțeau pe regi. Am văzut deja la Pieile Roșii din America cum, alături de orânduirea gentilică, se formară asociații private pentru a duce război pe socoteala și răspunderea lor proprie. Aceste asociații private deveniseră la Germani, uniuni permanente. Șeful militar care-și câștigase un renume, aduna în jurul lui o ceată de tineri doritori de prăzi, și datori a-i purta credință, ca și el lor. Șeful îi întreținea, le dădea daruri și îi organiza în mod erarhic; pentru expediții mai mici servea garda personală și o trupă gata întotdeauna de luptă, pentru expediții mai mari exista un corp ofițeresc. Oricât de slabe vor fi fost aceste cete, și așa s'au și arătat ele mai târziu, de pildă la Odoacru în Italia, ele formau totuși deja germenii decăderii vechii libertăți a poporului, și așa se și manifestară în timpul și în urma migrațiunii popoarelor. Întâi, pentru că au favorizat ivirea puterii regești. Al doilea, pentru că, cum observă deja Tacit, puteau fi ținute laolaltă numai prin neconțințe războaie și năvăliri prădalnice. Prada ajunse un țel. Dacă șeful cetei n'avea ce face prin apropiere, el se ducea cu oamenii lui la alte popoare unde era război și perspective de pradă; trupele auxiliare formate din triburile germane care au luptat în număr mare sub steagul roman, chiar împotriva Germanilor, erau în parte alcătuite din astfel de cete. Sistemul mercenarilor — rușinea și blestemul Germanilor — exista deja în prima lui formă. După cucerirea împărăției romane, aceste suite regești formară, alături de valeții de curte romani și de cei neliberi, a doua parte principală, componentă a nobilimii de mai târziu.

În general, triburile germane unite în popoare au, deci, aceeași organizare ca și aceea care s'ă dezvoltat la Grecii din timpurile eroice și la Romanii din așa zisa epocă regească: adunarea poporului, sfatul conducătorilor de ginți, comandantul armatei care tinde deja să capete o adevărată putere regească.

Aceasta a fost organizația cea mai desăvârșită pe care îndeobște putea s'o desvolte orânduirea gentilică; era organizația model de pe treapta superioară a barbariei. Indată ce societatea depăși marginile înăuntrul cărora această organizație corespundea menirii sale, orânduirea gentilică trebui să piară; ea fu sfărâmată și locul ei îl luă statul.

VIII

FORMAREA STATULUI LA GERMANI

Germanii erau, după Tacit, un popor foarte numeros. O idee aproximativă de puterea numerică a diferitelor popoare germane ne-o facem citind pe Cezar; după el numărul Usipeților și Tencterilor, apăruiți pe malul stâng al Rinului, era de 180.000 de suflete inclusiv femeile și copiii. Deci cam 100.000 de fiecare seminție,¹ așa dar mult mai mult decât, de pildă, totalitatea Irochezilor în vremea înfloririi lor, când, nedepășind cifra de 20.000 ajunseseră spaima țării întregi, dela marile lacuri până la Ohio și Potomac. Dacă, pe baza informațiilor pe care le avem, încercăm să grupăm semințiile mai bine cunoscute, așezate în apropierea Rinului, o asemenea seminție, luată izolat, ocupă pe hartă, în mijlociu, întinderea unui district prusian, cam 10.000 de kilometri pătrați sau 182 mile pătrate geografice. Or, Germania Magna² a Romanilor, care se întindea până la Vistula, cuprindea în cifre rotunde 500.000 kilometri pătrați. Socotind la 100.000 cifra mijlocie a unei singure seminții, totalitatea locuitorilor din Germania Magna s'ar ridica la

---

¹ Numărul presupus aici este întărit printr'un pasaj din Diodor despre Celții din Galia: „In Galia locuiesc multe popoare, nu la fel de numeroase. La cele mai mari, numărul oamenilor ajunge la cifra de aproape 200.000, la cele mai mici 50.000”. (Diodorus Siculus, V. 25). Deci în mijlociu, 125.000; diferitele popoare galice, față de starea lor de dezvoltare mai înaintată, trebuie să fi fost desigur ceva mai numeroase decât cele germane. (Nota lui Engels)

² Germania Magna — „Germania Mare”. Așa denumeau geografuli romani țara dintre Rin și Vistula. — Nota Red.

5.000.000; numărul este considerabil pentru un grup de popoare barbare; în condițiunile noastre, zece locuitori pe un kilometru pătrat sau 550 pe o milă pătrată geografică este un număr extrem de redus. Dar numărul Germanilor din vremea aceea este departe de a fi cuprins în întregime în această cifră. Noi știm că dealungul Carpaților până la gurile Dunării, locuiau popoare germane de neam gotic: Bastarni, Peuchini și alții, în număr atât de mare, încât Pliniu face dintr'înșii al cincilea trib de căpetenie al Germanilor, iar ei, care deja pe la 180 înainte erei noastre intrară în solda regelui macedonean Perseu, au pătruns încă în primii ani ai domniei lui August până în regiunea Adriapolului. Dacă îi socotim numai la un milion, atunci numărul probabil al tuturor Germanilor la începutul erei noastre trebuie să fi fost de cel puțin șase milioane.

După așezarea lor în Germania, populația trebuie să se fi înmulțit cu o repeziune din ce în ce mai mare; înseși progresele industriale mai sus pomenite ar putea dovedi aceasta. Obiectele găsite în mlaștinile dela Schleswig sunt, după monedele romane aflate între ele, din veacul al treilea. Pe vremea aceea deci, exista deja pe malurile Mării Baltice o industrie metalurgică și o industrie textilă dezvoltată, un comerț intens cu imperiul roman și un oarecare lux la cei bogați — toate, indicii ale unei populații dese. Pe vremea aceea însă, începe și războiul general de ofensivă al Germanilor pe tot lungul Rinului, al valului hotarnic roman și al Dunării, dela Marea Nordului până la Marea Neagră, dovadă directă a numărului mereu în creștere al populației, care căuta să se întindă dincolo de hotarele sale. Trei sute de ani dură lupta, în timpul căreia tot tribul de căpetenie al popoarelor gotice (cu excepția Goților Scandinavi și Burgunzilor) se îndreaptă spre Sud-Est, formând aripa stângă a mării linii de atac, din centrul căreia Germanii de Nord (Herminonii) au înaintat spre Dunărea de sus, și din aripa dreaptă a căreia au înaintat pe Rin Ischevonii, acum numiți Franci; Britania fu cucerită de Ingevonii. Pe la sfârșitul veacului al cincilea imperiul roman slei și neputincios le stătea deschis, Germanilor năvălitori. ♣

Mai sus ne găseam la leagănul civilizației antice grecești și romane. Acum stăm în fața sicriului ei. Peste toate țările din basinul Mării Mediterane trecuse rindeaua nivelatoare a domniei romane, și aceasta ținu veacuri dearându-l. Acolo unde limba greacă nu se împotrîvea, toate limbile naționale trebuiră să facă loc unei limbi latine stricate; dispărură toate deosebirile naționale, nu mai erau nici Gali, nici Iberi, nici Liguri, nici Norici, toți deveniseră Romani. Administrația și dreptul roman disolvaseră peste tot locul vechile uniuni de ginți și, odată cu ele, nimiciră ultima rămășiță de activitate proprie locală și națională. Romanitatea de curând fabricată nu oferea nimic în schimb. Ea nu exprima nicio naționalitate, ci, dimpotrivă, numai lipsa de naționalitate. Elementele noilor națiuni erau în ființă pretutindeni; dialectele latine din diferitele provincii se diferențiară din ce în ce mai mult; hotarele naturale, care făcuseră mai înainte din Italia, Galia, Spania, Africa teritorii de sine stătătoare, mai existau încă și se mai făceau încă simțite. Dar nicăieri nu exista puterea care să unească laolaltă aceste elemente în noi națiuni; nicăieri nu era încă vreo urmă de capacitate de dezvoltare, de putere de împotrîvire, cu atât mai puțin putere de creație. Masa uriașă de oameni de pe colosalul teritoriu era unită numai printr'o singură legătură: statul roman, și acesta le ajunsese cu timpul cel mai rău dușman și asupritor. Provinciile nimiceră Roma; însăși Roma devenise un oraș de provincie ca și celelalte — era privilegiat, dar nu mai era stăpânul, nu mai era centrul imperiului universal, nici măcar reședința împăraților și a ajutorilor lor, care trăiau acum în Constantinopol, Trier, Milano. Statul roman devenise o mașină uriașă și complicată numai pentru despuierea supușilor. Biruri, dări către stat, și prestații de tot felul aruncau masa populației într'o sărăcie din ce în ce mai mare; împilarea crescuse până la un grad de nesuferit datorită stocarcerilor făcute de guvernatori, de perceptorii de impozite, de soldați. Iată la ce dusesse domnia statului roman asupra lumii: el își întemeia dreptul de existență pe păstrarea ordinii înăuntru și pe apărarea împotriva barbarilor în afară. Dar ordinea lui era mai rea decât cea mai grozavă desordine, și

barbarii, împotriva cărora pretindea că apără pe cetățeni, erau așteptați de aceștia ca mântuitori.

Nu mai puțin disperată era starea societății. Încă din ultima perioadă a Republicii, dominația romană se baza pe o necruțătoare exploatare a provinciilor cucerite; împărații nu numai că nu înlăturaseră această exploatare, ci, dimpotrivă, o organizaseră. Cu cât decădea mai mult imperiul, cu atât creșteau birurile și sarcinile, cu atât mai fără de rușine jefuiau și storceau slujbașii. Comerțul și industria nu fuseseră niciodată în-deletnicirea Romanilor stăpânitori de popoare; numai în cămătărie întrecuseră tot ceceae fusese înainte și după dânsii. Comerțul existent, care se mai păstrase, pieri din pricina escrocheriilor făcute de slujbași; ceceae a mai putut rezista, se găsea în partea orientală, în partea greacă a imperiului, care nu intră în sfera studiului nostru. Sărăcirea generală, regresul comerțului, al meseriilor și al artelor, scăderea populației, decăderea orașelor, întoarcerea agriculturii la o treaptă mai înapoiată — istă rezultatul final al dominației romane asupra lumii.

Agricultura, raniura hotărîtoare de producție în toată lumea veche, căpătă din nou, mai mult ca oricând, însemnătatea ei din trecut. În Italia, imensele complexe de moșii (latifundiile) care dela sfârșitul Republicii încoace cuprinseseră aproape tot teritoriul țării, erau folosite în două chipuri: sau ca pășuni, unde populația fusese înlocuită prin oi și prin boi, pentru paza cărora era nevoie de puțini robi, sau ca vile, unde o masă de robi făceau grădinărie în stil mare, parte pentru luxul proprietarului, parte pentru desfacerea pe piețele orașelor. Intinsele pășuni se păstrară și chiar se lărgiră și mai mult, vilele și grădinăria se degradară odată cu sărăcirea proprietarilor lor și cu decăderea orașelor. Ecônomia latifundiară întemeiată pe munca robilor nu mai renta; pe atunci însă ea era singura formă posibilă a marii agriculturi. Mica gospodărie ajunsese iarăși singura formă convenabilă a agriculturii. Una după alta, vilele fură împărțite în parcele mici și date la arendași, cu drept de moștenire, care plăteau o sumă anumită sau unor partiarii, mai mult administratori decât arendași, care căpătau pentru munca lor a șasea

parte sau chiar numai a noua parte din produsul anual. Aceste mici parcele de pământ erau date însă de preferință colonilor care plăteau în schimb o anumită sumă anuală; ei erau legați de pământ și puteau fi vânduți odată cu parcela lor; ce-i drept, ei nu erau robi, dar nici liberi, nu se puteau căsători cu oameni liberi și căsătoriile dintre dâșii nu erau privite ca legiuite, ci, ca acelea ale robilor, ca un simplu concubinaj (contubernium). Ei erau premergătorii iobagilor din evul mediu.

Robia antică își trăise traiul. Nici la țară, în marea agricultură, nici în industriile manufacturiere dela orașe, ea nu mai aducea un venit care să merite osteneala — piața de desfacere pentru produsele ei dispăru. Iar mîca agricultură și mica meșteșugărie, la care se redusese uriașa producție din vremurile de înflorire ale imperiului, nu aveau loc pentru robi numeroși. Numai pentru robii de casă și de lux ai bogaților mai era loc în societate. Dar robia pe cale de dispariție era încă îndestulătoare pentru a face ca orice muncă productivă să pară o muncă de rob, nevrednică pentru liberii Romani, și doar fiecare era pe atunci astfel. De aici rezultă, pe de o parte, eliberarea unui număr din ce în ce mai mare de robi de prisos, deveniți o povară, pe de altă parte, înmulțirea colonilor și a oamenilor liberi sărăciți (asemănători cu aceia numiți *poor whites*¹ din fostele state sclavagiste ale Americii). Creștinismul este absolut nevinovat de pieirea treptată a robiei antice. El a viețuit timp de veacuri în imperiul roman alături de robie și mai târziu n'a împiedecat deloc comerțul cu robi făcut de creștini nici pe acela al Germanilor din Nord, nici al Venețienilor la Marea Mediterană și nici comerțul de mai târziu² cu negrii. Robia nu mai era rentabilă, deaceia pieri. Dar pierind, robia a lăsat în urma ei un spin otrăvitor, în disprețul celor liberi față de munca productivă. Acesta era împasul fără de ieșire în care se găsea lumea roma-

¹ *Poor whites* — „albi săraci“. Așa se numeau albi din regiunile cu un proletariat negru predominant, sărăciți și decăzuți din punct de vedere social. — *Nota Red.*

² După episcopul Liutprand de Cremona, ramura industrială de căpetenie în veacul al X-lea în Verdun, deci în sfântul imperiu german, era fabricarea de eunuci, care erau exportați cu mare profit în Spania pentru haremurile Maurilor. — (*Nota lui Engels*)

nă: robia era economicește cu neputință, munca celor liberi era disprețuită moralicește. Una nu mai putea fi, cealaltă încă nu putea fi forma de bază a producției sociale. Singura salvare putea fi numai o revoluție radicală.

În provincii lucrurile nu stăteau mai bine. Cele mai multe știri le avem din Galia. Acolo, alături de coloni mai erau și țărani săraci liberi. Pentru a se asigura împotriva samavolnicilor din partea slujbașilor, judecătorilor și cămătarilor, aceștia se puneau adeseori sub scutul, sub patronajul unui om cu putere; și aceasta o făceau nu numai țărani izolați, ci comune întregi, așa că împărații din veacul al IV-lea dădură de mai multe ori edicte care opreau acest lucru. Dar au găsit oare apărare cei care o căutau? Patronul le pune condiția să-i treacă lui proprietatea asupra pământurilor lor, asigurându-le în schimb uzufructul pe viață; un șiretlic pe care sfânta biserică prinzându-l, îl imită cu energie în veacul al IX-lea și al X-lea pentru a mări împărăția lui D-zeu și propria sa proprietate funciară. Este adevărat că atunci, prin anul 475, episcopul Salavian din Marsilia mai tună încă plin de indignare împotriva unui astfel de furt și ne povestește că împilarea slujbașilor romani și a marilor proprietari ajunsese atât de nesuferită, încât mulți „Romani” fugeau în locurile ocupate deja de barbari, și cetățenii romani stabiliți acolo nu se temeau de nimic mai mult decât de a ajunge din nou sub stăpânirea romană. Că, din pricina sărăciei, unii părinți adesea își vindeau pe atunci copiii ca robi rezultă din legea ce s'a făcut împotriva acestui lucru.

Drept răsplată de a-i fi mântuit pe Romani de propriul lor stat, barbarii germani le luară două treimi din pământ și-l împărțiră între dâșii. Împărțirea se făcu potrivit orânduirii gentilice; față de numărul relativ mic al cuceritorilor, întinderi foarte mari rămaseră neîmpărțite, în posesiunea în parte a popoului întreg, în parte a diferitelor triburi și ginți. În fiecare gintă, pământul arabil și fânețele fură împărțite în părți egale prin tragere la sorți între gospodării; nu știm dacă se mai făceau apoi noi împărțiri, dar, în orice caz, acest obicei dispăru curând în provinciile romane și loturile izolate deveniră pro-

prietate privată care putea fi înstrăinată, alod. Pădurile și pășunile rămaseră neîmpărțite, pentru folosința obștească; această folosință, ca și modul de lucrare a pământurilor împărțite, erau reglementate după obiceiul vechi și după hotărîrea comunității. Cu cât ginta ședea de mai mult timp în acelaș sat, și cu cât se contopeau mai mult, treptat, Germanii cu Romanii, cu atât mai mult caracterul de rudenie al uniunii dispărea, făcând loc celui teritorial; ginta dispăru în comunitatea de marcă, în care, ce-i drept, se pot vedea încă destul de des urme care îi situează originea în relațiile de rudenie ale membrilor comunității. Astfel orânduirea gentilică, se prefăcu pe nesimțite cel puțin în țările în care se menținu comunitatea de marcă — în Nordul Franței, Anglia, Germania și Scandinavia — într'o orânduire teritorială și căpătă prin aceasta posibilitatea de a se acomoda statului. Dar ea păstră totuși caracterul primitiv democratic, care e propriu întregii organizații gentilice și astfel, chiar în forma degenerată ce-i fu impusă mai târziu, ea păstră o rămășiță din orânduirea gentilică, ceea ce servi în mâinile celor subjugați ca o armă până în timpurile cele mai noi.

Dacă, deci, legătura de sânge în gintă pieri curând, apoi aceasta a fost o urmare a faptului că în triburi și în întreg poporul, instituțiile ei degenerară în urma cuceririi. Noi știm că domnia asupra unor subjugați nu se poate împăca cu orânduirea gentilică. Aci vedem acest lucru pe scară întinsă. Popoarele germane, stăpâne peste provinciile romane, aveau de organizat această cucerire a lor. Dar masele romane nu puteau fi nici încorporate în grupele gentilice, nici stăpânite cu ajutorul acestora. În fruntea organelor administrative locale romane, care în mare parte continuau a exista la început, trebuia așezată o putere care să înlocuiască statul roman, și această putere nu putea fi decât un alt stat. Organele orânduirii gentilice trebuiră deci să se prefacă în organe de stat și, sub presiunea împrejurărilor, chiar foarte repede. Or, cel dintâi reprezentant al poporului cuceritor era șeful armatei. Asigurarea teritoriului cucerit înăutru și în afară, cerea întărirea puterii lui. Sosise clipa pentru

transformarea puterii șefului militar în putere regală și transformarea se săvârși.

Să luăm statul Francilor. Acolo poporului biruitor al Saliilor îi reveni în deplină proprietate nu numai întinsele domenii ale statului roman, ci și toate marile întinderi de pământ, care nu fuseseră împărțite comunităților mai mari sau mai mici de ținut sau marcă, mai ales marile suprafețe împădurite. Primul lucru pe care-l făcu regele Francilor, transformat dintr'un simplu șef suprem de armată într'un adevărat domnitor, a fost de a preface această proprietate a poporului în proprietate regală, de a o fura poporului și a o dărui sau da ca feud oamenilor din suita sa. Această suită alcătuită la început din însoțitorii lui personali în război și din ceilalți sub-șefi ai armatei, se întări curând în număr, nu numai prin Romani, adică Gali romanizați, care îi deveni în curând absolut necesari prin știința lor de carte, prin cultura lor, prin cunoașterea limbii romane vorbite și a limbii latine literare, precum și a legilor țării, ci și prin robi, iobagi și robi eliberați, care formau corpul lui de curteni și dintre care el își alegea favoriții. Tuturor acestora li se dăruiau de obicei, la început, bucăți de pământ care aparțineau poporului; mai târziu ele li se împrumutau sub formă de beneficii, la început, de obicei, până la moartea regelui, și astfel se creă pe socoteala poporului baza unei noi nobilimi.

Dar nu numai atâta. Marea întindere a împărăției nu putea fi cărmuită cu mijloacele vechii orânduiri gentilice; sfatul conducătorilor, chiar dacă n'ar fi dispărut de mult, n'ar mai fi putut să se adune și fu curând înlocuit prin anturajul permanent al regelui; vechea adunare a poporului rămase numai de formă, ajunse însă și ea, din ce în ce mai mult o simplă adunare a șefilor inferiori ai armatei și a nobilimii născânde. Din pricina veșnicilor războaie civile și de cucerire — acestea din urmă mai ales pe vremea lui Carol cel Mare — țărani liberi, proprietari de pământ, masa poporului franc, fură tot atât de istoviți și de ruinați cum fuseseră înainte țărani romani, în ultimii ani ai Republicii. Ei, care la început alcătuiseră toată armata, iar după cucerirea Franței formaseră sârburele ei, deveni, la începutu-

tul veacului al IX-lea, atât de săraci, încât din cinci oameni abia unul putea lua parte la expediții. În locul țăranilor liberi strânși deadreptul de către rege, veni o armată alcătuită din slugile noii nobilimi, având printre ei și țărani iobagi, urmași ai aceluia care înainte nu cunoșteau ca stăpân decât pe rege și, mai înainte încă, nu cunoșteau niciun stăpân, nici chiar pe rege. Sub urmașii lui Carol ruina clasa țăărănești france se desăvârși prin războaiele lăuntrice, prin slăbiciunea puterii regești și prin încălcările corespunzătoare ale nobililor pe lângă care se mai adăugară și conții de ținuturi, instituiți de Carol cel Mare și care urmăreau să facă ereditară funcția lor, și, în sfârșit, prin năvălirile Normanzilor. Cincizeci de ani după moartea lui Carol cel Mare, împărăția francă zăcea la picioarele Normanzilor, tot așa de lipsită de putere de împotrivire cum zăcuse cu patru sute de ani în urmă, imperiul roman la picioarele Francilor.

Și nu numai slăbiciunea externă, ci și ordinea, sau mai curând dezordinea socială lăuntrică, era aproape la fel. Țăranii franci liberi se aflau într'o stare asemănătoare cu a înaintașilor lor, colonii romani. Ruinați prin războaie și prădăciuni, ei fuseseră nevoiți să se pună sub ocrotirea noii nobilimi parvenite sau a bisericii, fiindcă puterea regească era prea slabă pentru a-i apăra; dar această apărare, ei trebuiră s'o plătească scump. Ca și altădată țăraniii gali, dânșii trebuiră să treacă proprietatea pământului lor în mâinile stăpânului suzeran și îl primiră înapoi dela acesta în arendă, sub forme diferite și schimbătoare, întotdeauna însă numai cu îndatorirea de a face în schimb munci și a plăti dări; odată ajunși într'o asemenea formă a dependenței, ei pierdură încetul cu încetul și libertatea personală; după câteva generații, ei erau în cea mai mare parte iobagi. Cât de repede dispărea clasa țăărănească liberă, ne arată cartea cadastrală a mănăstirii Saint-Germain des Prés, pe atunci lângă, acum în Paris, alcătuită de Irminon. Pe întinsul domeniu al acestei mănăstiri, domeniu împrăștiat în împrejurimile ei, erau încă pe vremea lui Carol cel Mare 2788 de gospodării, aproape toate ale Francilor cu nume germanice. Intre dânșii erau 2080 de coloni, 35 de liți, 220 de robi și numai 8

locuitori liberi. Practica declarată nelegiuită de Salvian, de a impune țăranului să treacă proprietatea pământului său protectorului, dela care îl primea înapoi numai sub forma de uzufruct pe viață, era acum pretutindeni exercitată de către biserică împotriva țăranilor. Claca, acum din ce în ce mai răspândită, avusese ca model atât angaralele romane, serviciile silite către stat, cât și prestațiile membrilor mărcilor germane pentru facerea podurilor și a drumurilor precum și pentru alte scopuri obștești. În aparență, masa populației se întorsese deci, după patru sute de ani, la punctul ei de plecare.

Aceasta însă dovedea numai două lucruri: întâi, că diferențierea socială și repartizarea proprietății în imperiul roman decadent, corespundeau pe deplin nivelului de atunci al producției în agricultură și în industrie, și că, deci, această organizare era inevitabilă; și, al doilea, că, în timpul celor patru sute de ani următori, acest nivel de producție nici nu coborâse, nici nu se ridicase simțitor, dăduse deci din nou naștere, cu aceeași necesitate, la aceeași repartizare a proprietății și la aceleași clase ale populației. În cursul ultimelor veacuri ale imperiului roman orașul pierduse vechea lui dominație asupra satelor și nu o recăpătase în cele dintâi veacuri ale stăpânirii germane. Acest fapt presupune o treaptă înapoiată de dezvoltare, atât în agricultură cât și în industrie. Starea aceasta generală produce în mod necesar mari proprietari funciari și țărani săraci care depind de dânsii. Cât de puțin posibil a fost ca să se impună unei astfel de societăți, pe de o parte gospodăria latifundiilor romane lucrate cu robi, pe de altă parte, marea cultură modernă cu munca de clacă, ne-o dovedesc experimentele colosale — dar care au trecut aproape fără de urme — făcute de către Carol cel Mare pe vestitele sale ville împărătești¹. Ele fură continuate numai de către mănăstiri și fură rodnice numai pentru ele; mănăstirile însă erau organisme sociale anormale, întemeiate pe celibat; aceste experimente puteau da

---

¹ Pentru administrarea villedor împărătești, Carol cel Mare a scos un cod de legi propriu (Capitulare de Villis). — *Nota Red.*

rezultate excepționale, dar tocmai deaceea trebuiau să rămână excepții.

Și totuși, în aceste patru sute de ani s'a făcut un progres. Chiar dacă la sfârșitul perioadei regăsim aproape aceleași clase principale ca la început, camenii care alcătuiau aceste clase n'au rămas aceiași. Robia antică dispăruse, dispărușeră oamenii liberi sărăciți care disprețuiau munca, socotind-o o ocupație de rob. Intre colonul roman și noul iobag trăise liberul țărăran franc. „Amintirea inutilă și lupta zadarnică” a lumii romane în decădere erau moarte și îngropate. Clasele sociale din veacul al IX-lea se formaseră nu în mocirla unei civilizații pe cale de pieire, ci în durerile nașterii unei civilizații noi. Noua generație, stăpâni ca și servitori, era o generație de adevărați bărbați, în comparație cu înaintașii lor romani. Raporturile dintre puternicii proprietari funciari și țărani aserviți lor, raporturi care fuseseră pentru aceștia forma în care avea să piară, fără posibilitate de scăpare, lumea antică, deveneau pentru ceilalți punctul de plecare al unei noi dezvoltări. Și apoi, oricât de neproductivi par acești patru sute de ani, ei au lăsat în urma lor un mare produs: naționalitățile moderne, refacerea și diferențierea omenirii din Europa apuseană pentru istoria viitoare. În adevăr. Germanii însuflaseră Europei o viață nouă, și deaceea, dizolvarea statelor din perioada germanică se sfârși nu printr'o subjugare înfăptuită de către Normanzi și Sarasini, ci prin evoluția beneficiilor și a relațiilor de protecție (Kommandation) înspre feudalism, și printr'o așa de colosală înmulțire a populației, încât numai după două sute de ani puternicele pierderi de sânge pricinuite de cruciade fură suportate fără pagubă.

Care a fost însă miracolul tainic, prin care Germanii însuflară noi puteri de viață Europei muribunde? Era oare o putere magică, înăscută poporului german, cum prezintă lucrurile istoriografia noastră șovinistă? Deloc. Germanii erau, cu deosebire în acea vreme, un trib aric înzestrat cu mari însușiri și în plină dezvoltare guroasă. Nu însă facultățile lor

specific naționale au întinerit Europa, ci — pur și simplu — barbaria lor, orânduirea lor gentilică.

Priceperea și vitejia lor personală, spiritul de libertate și instinctul lor democratic, care vedea în toate treburile publice treburile lor proprii, pe scurt, toate însușirile pierdute de Romani, și care singure erau în stare să alcătuiască din mlaștina lumii romane state noi și să facă să se desvolte noi naționalități — ce erau ele altceva decât trăsăturile caracteristice ale barbarilor de pe treapta superioară — roade ale orânduirii lor gentilice.

Ce alta a făcut pe Germani să schimbe forma veche a monogamiei, să îmblânzească domnia bărbatului în familie, să dea femeii o situație mai înaltă de cum a cunoscut-o vreodată lumea clasică, dacă nu barbaria lor, obiceiurile lor gentilice și tradițiile încă vii din vremea matriarhatului ?

Cui — dacă — nu barbariei și felului lor exclusiv barbar de a se așeza după ginți — datoresc ei faptul, că cel puțin în trei țări din cele mai de seamă, Germania, Franța de Nord și Anglia, au salvat și au transplantat în statul feudal un fragment din adevărata orânduire gentilică sub forma de comunitate de marcă, dând astfel clasei subjugate, țăranilor, chiar în timpul celei mai grele iobăgii medievale, o închegare teritorială și un mijloc de rezistență, pe care nu le-au avut la îndemână, nici robii antici, nici proletarii moderni ?

Și, în sfârșit, dacă au putut să desvolte și să facă dominantă forma mai blândă a servituții practică deja în patria lor, formă pe care o lua din ce în ce mai mult robia și în imperiul roman, formă care, lucru relevant pentru întâia oară de Fourier, le da celor robiți mijloacele de liberare treptată *ca clasă* (*fournit aux cultivateurs des moyens d'affranchissement collectif et progressif*)¹; o formă care prin acest fapt stă cu mult deasupra robiei, în care era cu puțință numai liberarea personală imediată fără vreun stadiu de trecere (antichitatea nu cunoaște înlăturarea robiei prin răscoale biruitoare) — pe

---

¹ Furnizează cultivatorilor mijloace pentru eliberarea lor colectivă și progresivă. — *Nota Red.*

când, de fapt, iobagii din evul mediu putură să se emancipeze treptat ca clasă — cui se datorește aceasta, dacă nu barbariei Germanilor, datorită căreia ei nu ajunseseră încă la o robie dezvoltată, nici la robia antică a muncii, nici la robia casnică orientală ?

Tot ceea ce Germanii au infiltrat lumii romane ca putere și sursă de viață, era barbarie. Intr'adevăr, numai barbarii sunt în stare să întinerească o lume ce suferă de pe urma unei civilizații ce moare. Și treapta superioară a barbariei la care se ridicaseră Germanii înaintea migrațiunii popoarelor era tocmai cea mai prielnică acestui proces. Aceasta explică totul.

IX

BARBARIE ȘI CIVILIZAȚIE

Am urmărit până acum descompunerea orânduirii gentilice pe baza celor trei mari exemple: la Greci, Romani și Germani. Să cercetăm, pentru a încheia, condițiile economice generale care, încă pe treapta superioară a barbariei, au surpat organizația gentilică a societății și au înlăturat-o definitiv odată cu ivirea civilizației. Aici „Capitalul” lui Marx ne va fi tot așa de necesar ca și cartea lui Morgan.

Apărută pe treapta de mijloc și dezvoltată pe treapta de sus a sălbăticiiei, ginta ajunge la înflorirea sa — pe cât ne permit izvoarele noastre să judecăm — pe treapta inferioară a barbariei. Incepem deci cu această treaptă de dezvoltare.

Aici găsim pe deplin dezvoltată orânduirea gentilică, și Pieile Roșii din America trebuie să ne slujească drept pildă. Un trib s'a desfăcut în mai multe ginți, de cele mai multe ori două; aceste ginți inițiale, se împart, odată cu înmulțirea crescândă a populației, în mai multe ginți-fiice, față de care ginta-mamă apare ca fratrie; tribul însuși se împarte în mai multe triburi, și în fiecare din ele recunoaștem de cele mai multe ori vechile ginți; o uniune unește, cel puțin în unele cazuri, triburile înrudite. Această organizație simplă corespunde pe deplin condițiilor sociale din care a izvorât. Ea nu este altceva decât o firească grupare creată de aceste condițiuni; ea este în stare să aplaneze toate conflictele ce pot să se producă înăuntrul societății astfel organizate. Conflictele cu lumea din afară, le

aplanează războiul; el poate să se sfârșească cu nimicirea tribului, nicio dată însă cu subjugarea lui. Măreția, dar totodată și mărginirea orânduirii gentilice, se manifestă în faptul că în ea nu este loc pentru stăpânire și subjugare. Înăuntrul ei nu există încă nicio deosebire între drepturi și datorii; chestiunea dacă participarea la treburile obștești, răzbunarea prin sânge, sau răscumpărarea acesteia, sunt datorii sau drepturi, nu există pentru Indieni; această întrebare le-ar pare tot atât de absurdă ca și aceea, dacă mâncatul, dormitul, vânatul sunt un drept sau o datorie. Tot așa nu poate avea loc o împărțire a tribului și a ginții în clase diferite. Și aceasta ne duce la cercetarea bazei economice a acestei orânduirii.

Populația este extrem de rară: ea este mai deasă numai în locul de așezare al tribului în jurul căruia se întinde, ca un vast cerc, în primul rând terenul de vânat, apoi pădurea protectoare neutră, care îl desparte de alte triburi. Diviziunea muncii se face în mod cu totul natural, ea există numai între cele două sexe. Bărbatul duce războiul, merge la vânat și la pescuit, procură hrana în formă crudă și uneltele necesare pentru aceasta. Femeea îngrijește de casă, pregătește mâncarea și îmbrăcămintea, gătește, țese, coase. Fiecare din soți este stăpân în domeniul lui: bărbatul în pădure, femeea în casă. Fiecare este proprietarul uneltelor făcute și întrebuințate de dânsul: bărbatul pe arme și pe sculele de vânat și pescuit, femeea pe acele ale gospodăriei casnice. Gospodăria casnică este comunistă pentru câteva, adesea pentru multe familii¹. Ceea ce se face și se folosește în comun, este proprietate comună: casa, grădina, luntrea. Aici deci, și numai aici, mai poate fi vorba de „proprietate ca rod al muncii personale”, născocită de juriștii și economiștii societății civilizate, cel din urmă pretext juridic mincinos pe care se mai sprijină proprietatea capitalistă de astăzi.

Oamenii însă n'au rămas pretutindeni pe această treaptă.

---

¹ Mai ales pe coasta de Nord-Vest a Americii (vezi la Bancroft). La Haidahi, pe insula Regina Șarlota se găsesc, sub acelaș acoperământ, gospodării cuprinzând până la 700 persoane. La Nootkas triburi întregi trăiau sub acelaș acoperământ. — (Nota lui Engels).

În Asia ei dădură peste animale care se lăsară domesticate și crescute în stare domestică. Bivolița sălbatică trebuia vânată, cea domestică dădea câte un vițel pe an, și pe lângă aceasta lapte. Unele din cele mai înaintate triburi — Arieni, Semiții, poate chiar și Turanii — își făcură, mai întâi din domesticirea vitelor, iar apoi numai din creșterea și păzirea lor, ramura principală de muncă. Triburile de păstori se desprinseră din masa celorlalți barbari: *prima mare diviziune socială a muncii*. Triburile de păstori nu numai că produceau mai mult decât ceilalți barbari, dar mijloacele de trai produse de ei erau altele. Ei aveau nu numai lapte, derivatele lui și carne în cantități mult mai mari decât ceilalți, dar și piei, lână, păr de capră, cum și o cantitate tot mai mare de fire de tors și țesături, care creștea odată cu masa de materii prime. Astfel deveni cu puțință pentru întâia oară un schimb regulat de produse. În stadiile anterioare pot avea loc numai schimburi întâmplătoare; o pricepere deosebită în făurirea armelor și uneltelor poate duce la o diviziune trecătoare a muncii. Așa, s'au găsit în multe locuri rămășițe neîndoioase de ateliere pentru fabricarea soulelor de piatră, datând din timpurile din urmă ale epocii de piatră; meșteri care își dezvoltau aci dibăcia, lucru probabil cum fac și azi meseriașii permanenți din comunitățile gentilice indiene, pe contul colectivității. În niciun caz, pe această treaptă nu putea să ia naștere un alt fel de schimb decât acela dinăuntrul tribului, și acesta rămânea un fapt excepțional. Aici însă, după desprinderea triburilor de păstori, găsim coapte toate condițiile necesare pentru schimbul între membrii diferitelor triburi, pentru dezvoltarea și întărirea lui ca instituție regulată. La început, schimbul se făcea dela trib la trib, prin mijlocirea conducătorilor de gîni; când însă turmele începură să treacă în proprietate individuală, schimbul între indivizi ajunse să precumpănească din ce în ce mai mult și sfârși prin a deveni unica formă. Însă articolul de competenție cu care triburile de păstori făceau schimb cu vecinii lor, erau vitele; acestea deveniră marfa cu care se prețuiau toate celelalte mărfuri și care era primită bucuros peste tot în schimbul

celorlalte — pe scurt, vitele căpătară funcție de bani și slujiră ca bani deja pe această treaptă. Cu asemenea necesitate și rezezițiune se desvoltă, deja dela începutul schimbului de mărfuri, nevoia unei mărfi-bani.

Grădinăritul, pe cât se pare necunoscut barbarilor asiatici de pe treapta inferioară a barbariei, se ivi la dânsii, cel mai târziu, pe treapta de mijloc ca premergător agriculturii. Clima platoului turanic nu îngăduie niciun fel de viață păstorească fără provizii de nutreț pentru iarna lungă și aspră; îngrijirea fânețelor și cultura cerealelor erau deci aci o condiție necesară. Acelaș lucru se poate spune și despre stepele dela Nordul Mării Negre. Dacă însă la început cerealele se cultivau pentru vite, ele nu întârziară de a deveni și hrană pentru oameni. Pământul lucrat rămase încă proprietatea tribului, fiind dat spre folosință la început ginții, apoi de către aceasta comunităților casnice, în cele din urmă indivizilor; aceștia puteau avea oarecari drepturi de posesiune asupra pământului, dar nu mai mult.

Dintre cuceririle industriale de pe această treaptă, două sunt cu deosebire însemnate. Cea dintâi este războiul de țesut, a doua este topirea minereurilor și prelucrarea metalelor. Arama și cositorul, precum și bronzul care se compune din aceste două, erau metalele cele mai de seamă; bronzul dădea scule și arme bune de întrebuințat, însă nu putea înlocui uneltele de piatră; numai fierul putea face aceasta, dar oamenii încă nu se pricepeau să extragă fierul. Aurul și argintul începură a fi întrebuințate ca podoabe și giuvaericeale și trebuie să fi avut deja, în acea vreme, o mai mare valoare în comparație cu arama și bronzul.

Sporirea producției în toate ramurile — creșterea vitelor, agricultura, meseriile casnice — dădu puterii de muncă ome-nești puțința să producă mai mult decât era necesar pentru întreținerea ei. Ea spori totodată cantitatea de muncă zilnică ce revenea fiecărui membru al ginții, al comunității casnice sau al familiei. Era de dorit aducerea de noi puteri de muncă. Războiul le procură: prizonierii de război fură prefăcuți în

robi. Cea dintâi mare diviziune socială a muncii aduse cu sine, în mod necesar, robia — odată cu sporirea productivității muncii, deci și a bogăției, și odată cu lărgirea câmpului producției, în condițiile generale istorice date. Din cea dintâi mare diviziune socială a muncii izvoră prima mare împărțire a societății în două clase: stăpâni și robi, exploatați și exploatați.

Cum și când au trecut turmele din stăpânirea obștească a tribului sau a ginții, în proprietatea capilor de familii izolate, despre aceasta nu știm până acum nimic. Dar în esență trecerea aceasta trebuie să se fi petrecut pe această treaptă. Iar odată cu apariția turmelor și a celorlalte noi bogății se produse în familie o întreagă revoluție. Câștigarea traiului a fost întotdeauna îndeletnicirea bărbatului, iar mijloacele pentru câștigarea traiului erau produse de el și erau proprietatea lui. Noile lui mijloace de câștigare a traiului erau turmele; domesticirea lor, la început, și păzirea lor, mai târziu, erau opera lui. Deaceea lui îi aparțineau vitele, tot lui îi aparțineau mărfurile și robii pe care îi primea în schimbul vitelor. Tot prisosul pe care-l aducea acum câștigarea traiului cădea în mâna bărbatului; femeea lua parte la folosirea lui, dar nu era părtașe la proprietate. „Sălbaticul” războinic și vânător se mulțumea cu al doilea loc în casă, după femeie; păstorul „mai blând” sprijinindu-se pe bogăția lui, ocupă primul și împinse femeea în locul al doilea. Și ea nu putea să se plângă. Diviziunea muncii în familie orânduise împărțirea proprietății între bărbat și femeie; împărțirea rămăsese aceeași; și cu toate acestea, ea răsturnă raporturile casnice de până atunci, și aceasta numai pentru că diviziunea muncii în afară de familie se schimbăse. Aceeași pricină care asigurase femeii mai înainte vremea domnia în casă: mărșirea ei la munca casnică, asigură acum domnia bărbatului în casă; munca casnică a femeii se pierdea acum în fața muncii de agonisire a traiului depusă de bărbat; aceasta din urmă era totul; cealaltă o anexă neînsemnată. Deja aici se arată că emanciparea femeii, egalizarea ei cu bărbatul, este și rămâne o imposibilitate atâta timp

cât femeea este ținută departe de munca productivă socială și se mărginește la munca privată casnică. Emanciparea femeii va fi cu puțință numai atunci când ea va putea lua parte la producție pe scară socială întinsă, și munca casnică nu o va ocupa decât într'o măsură neînsemnată. Lucrul acesta a devenit cu puțință numai prin marea industrie modernă, care nu numai că admite munca femească pe o scară întinsă, dar o cere chiar, și care tinde să prefacă din ce în ce mai mult și munca privată casnică într'o industrie publică.

Cu întronarea domniei de fapt a bărbatului în casă, căzuse cea din urmă piedecă a stăpânirii lui absolute. Această stăpânire absolută fu întărită și eternizată prin răsturnarea matriarhatului, introducerea patriarhatului, și trecerea treptată dela căsătoria pereche la cea monogamă. Prin aceasta însă se produse o ruptură în orânduirea gentilică: familia monogamă ajunsese o putere și se ridică amenințătoare împotriva gintii.

Pasul următor ne duce la treapta superioară a barbariei, perioada în care toate popoarele civilizate au avut o epocă eroică; epoca sabiei de fier, dar și a plugului și toporului de fier. Fierul devenise folositor omului, el deveni ultima și cea mai deosebită din toate materiile prime, care jucă un rol revoluționar în istorie, ultima — până la cartofi. Fierul dădu naștere agriculturii pe întinderi mari de pământ, și asigură prefacerea marilor suprafețe acoperite cu păduri în teren arabil; fierul dădu meseriașului unelte atât de tari și tăioase, încât nicio piatră, niciun metal cunoscut nu putu să-i reziste. Toate acestea se făcură în mod treptat; fierul așa cum se făcea la început, era adeseori mai moale decât bronzul. Astfel arma de piatră dispăru abia cu timpul; nu numai în cântecul lui Hildebrand¹, dar și la Hastings², în anul 1066, au mai fost întrebuințate în bătălie topoare de piatră. Dar progresul înainta acum fără oprire, cu mai puține întreruperi și mai repede.

---

¹ *Cântecul lui Hildebrand* — poezie eroică la vechii Germani, care zugrăvește lupta între triburile germane. — *Nota Red.*

² *Hastings* — oraș în Anglia, în apropierea căruia armata anglo-saxonă a fost bătută de Normanzi. — *Nota Red.*

Orașul înconjurat cu ziduri, turnuri și crenele de piatră, cu case de piatră sau de cărămidă, deveni locul central de așezare a tribului sau al uniunii de triburi; progres colosal în arta construcției dar și un semn de creștere a primejdiei și a nevoii de apărare. Bogăția creștea repede, dar ca bogăție a persoanelor izolate; țesătoră, prelucrarea metalelor și celelalte meserii care se diferențiau tot mai mult, dezvoltă o producție tot mai variată și mai perfecționată; agricultura, pe lângă cereale, leguminoase și fructe, oferea acum și untdelemn și vin, a căror pregătire se învățase. O activitate atât de variată nu mai putea fi îndeplinită de unul și același individ; se ivi *a doua mare diviziune a muncii*: meseriile se despărțiră de agricultură. Creșterea continuă a producției și cu ea a productivității muncii ridică valoarea puterii de muncă omenească; robia care pe treapta anterioară abia se năștea și era sporadică, ajunge acum o parte componentă esențială a sistemului social; robii încetează de a mai fi simple ajutoare, ei sunt goniți cu zecile la muncă pe câmpuri și în ateliere. Cu despărțirea producției în cele două mari ramuri principale, agricultură și meserii, ia naștere producția deadreptul pentru schimb, producția de mărfuri; odată cu ea negoțul, nu numai înăuntrul și la hotarele tribului, ci și peste mări. Dar toate acestea într'un mod încă foarte puțin dezvoltat; metalele nobile încep a fi marfa precumpănitoare și generală, marfa-bani, încă nebătuți și schimbându-se doar după greutate.

Alături de deosebirea dintre liberi și robi apare cea dintre bogați și săraci — cu noua diviziune a muncii se ivește o nouă despărțire a societății în clase. Deosebirea de avere între capii de familie sparge vechea comunitate casnică comunistă, pretutindeni unde aceasta se mai păstra încă, și odată cu ea și lucrarea în comun a pământului pe socoteala acestei comunități. Pământul arabil este împărțit pentru folosință între familii — la început pe un timp mărginit — mai târziu pentru totdeauna; trecerea în proprietate privată deplină se face treptat și paralel cu trecerea căsătoriei pereche la monogamie. Familia izolată începe a fi unitatea economică în societate.

Indesirea populației impune o strângere a legăturilor înăuntru ca și în afară. Uniunea de triburi înrudite devine pretutindeni o necesitate; în curând devine necesară și contopirea lor, și odată cu aceasta și contopirea teritoriilor separate ale triburilor, într'un teritoriu comun al întregului popor. Șeful militar al poporului — rex, basileus, thiudans — devine un funcționar indispensabil și permanent. Adunarea poporului apare acolo unde nu era încă în ființă. Șeful armatei, sfatul, adunarea poporului, alcătuiesc organele societății gentilice, care a evoluat într'o democrație militară. Zic militară — fiindcă războiul și organizația pentru ducerea lui au devenit acum funcțiuni regulate ale vieții poporului. Bogățiile vecinilor ațâțau lăcomia popoarelor, pentru care dobândirea de bogății este deja unul dintre scopurile de frunte ale vieții. Ele erau barbare: prădăciunile li se păreau mai ușoare și chiar mai cinstite decât munca de agonisire a traiului. Războiul, dus înainte vreme numai pentru răzbunarea atacurilor sau pentru extinderea teritoriului devenit neîndestulător, e dus acum numai pentru a prăda, și devine o îndeletnicire permanentă. Nu degeaba se înalță ziduri amenințătoare împrejurul noilor orașe întărite: în șanțurile lor se deschide mormântul orânduiri gentilice, și turnurile lor ajung cu vârfurile până la civilizație. Acelaș lucru se petrece și în sânul societății. Războaiele de prădăciune măresc puterea șefului suprem al armatei precum și a celorlalți șefi secundari; obișnuita alegere a succesorilor lor din aceleași familii se transformă treptat, mai ales dela introducerea patriarhatului — într'o stăpânire ereditară, mai întâi îngăduită, apoi pretinsă, în cele d'în urmă uzurpată; temelia regalității și a nobilimii ereditare este pusă. Astfel organele orânduiri gentilice se desprind încet-încet de rădăcinile lor din popor, din gintă, fratrie, trib și întreaga organizație gentilică se preface în contrariul ei; dintr'o organizație de triburi în vederea liberei orânduiri a propriilor lor treburi, ea devine o organizație pentru prădarea și asuprirea vecinilor, și corespunzător cu aceasta, organele ei se transformă, din instrumente ale voinții poporului în organe de sine stătătoare de do-

minare și de împilare a propriului popor. Aceasta însă n'ar fi fost niciodată cu puțință, dacă setea de bogăție n'ar fi împărțit pe membrii ginții în bogați și săraci, dacă „deosebirile de proprietate înăuntrul aceleiași ginți n'ar fi prefăcut unitatea de interese, în antagonism între membrii ei” (Marx), și dacă extinderea robiei n'ar fi început deja a face să se privească agonisirea mijloacelor de trai prin muncă drept o activitate vrednică numai de robi și mai rușinoasă decât prădarea.

* * *

Am ajuns astfel în pragul civilizației. Ea începe printr'un nou progres în diviziunea muncii. Pe treapta de jos, oamenii produceau numai pentru propriile lor nevoi; actele de schimb care aveau loc ici-colo priveau numai prisosul ce se ivea în tâmplător. Pe treapta de mijloc a barbariei, la popoarele de păstori, găsim deja în vite o proprietate, care, la o anumită mărime a turmei, dă regulat un prisos, peste nevoile proprii; totodată găsim o diviziune a muncii între popoarele de păstori și triburile înapoiate fără turme; astfel găsim alături două trepte de producție deosebite, și de aci condițiile pentru un schimb regulat. Treapta superioară a barbariei ne oferă o și mai mare diviziune a muncii între agricultură și meserii, și cu aceasta producerea unei părți din ce în ce mai mari de produse ale muncii, direct pentru schimb, ceea ce aduce transformarea schimbului între producători individuali într'o necesitate vitală pentru societate. Civilizația întărește și accentuează toate aceste feluri de diviziune a muncii deja existente, mai ales prin ascuțirea contradicției între orașe și sate (orașele putând domina economiceste satele, ca în antichitate, sau satele putând domina economiceste orașele, ca în evul mediu) și adaugă a treia diviziune a muncii caracteristică ei, și de o însemnătate hotărâtoare: ea dă naștere unei clase care nu se mai îndeletnicește cu producția, ci numai cu schimbul produselor — *negustorii*. Până acum, orice început de formare de clase era în legătură exclusiv cu producția; el despărțea pe

cei care luau parte la producție, în conducători și executori, sau în producători pe o scară mai mare sau mai mică. Aici apare pentru întâia oară o clasă care, fără a lua vreo parte oarecare în producție, cucerește în linii generale conducerea producției și își aservește economic pe producători. O clasă care devine mijlocitorul de neînăturat între doi producători și îi exploatează pe amândoi. Sub pretextul de a scuti pe producători de osteneala și riscul schimbului, de a extinde desfacerea produselor lor pe piețe îndepărtate, și de a deveni prin aceasta clasa cea mai folositoare a populației, se formează o clasă de paraziți, de adevărați trântori sociali care, ca răsplată pentru serviciile ei, în realitate foarte puțin însemnate, strânge toată crema, atât a producției indigene cât și a celei străine, adună repede bogății enorme și capătă o înrâurire, corespunzătoare în societate, și este tocmai de aceea chemată, în perioada civilizației, la noi și noi onoruri și la o stăpânire din ce în ce mai puternică a producției, până ce dă la iveală în cele din urmă și un produs propriu: crizele comerciale periodice.

Pe treapta de dezvoltare la care am ajuns, tânăra negustorie nu își închipue încă ce mari lucruri o așteaptă. Dar ea se constituie și se face indispensabilă, și aceasta este de ajuns. Odată cu ea apar *banii de metal*, moneda bătută, și cu banii de metal apare un nou mijloc de stăpânire a neproducătorilor asupra producătorului și producției lui. Marfa mărfurilor, care cuprinde în sine, în formă ascunsă, toate celelalte mărfuri, bagheta fermecată care se poate preface după plac în orice lucru dorit și de dorit, fu născocită. Cel care o avea, stăpânea lumea producției. Și cine-o avea în primul rând? Negustorul. În mâinile lui cultul banilor era sigur. El avea grijă să fie un lucru limpede că toate mărfurile și, odată cu ele, toți producătorii de mărfuri, trebuie să ingenuncheze cucernic înaintea banului. El dovedi în practică că toate celelalte forme de bogăție sunt numai aparente față de această întrupare a bogăției ca atare. Niciodată, de atunci, puterea banului nu s'a manifestat cu atâta brutalitate și violență primitivă ca în această perioadă

a tinereții lui. După cumpărarea mărfurilor pe bani veni împrumutul de bani și odată cu acesta dobânda și camăta. Și nicio legislație de mai târziu nu aruncă în mod atât de necruțator și de inexorabil pe datornic la picioarele creditorului cămătar, ca legislația Atenei și Romei antice — și amândouă au apărut spontan, ca drepturi obișnuite, fără altă constrângere decât cea economică.

Alături de bogăția în mărfuri și robi, alături de bogăția în bani, apăru și bogăția în proprietăți funciare. Dreptul de posesiune al indivizilor asupra parcelor de pământ care le fuseseră date la început de către gintă sau trib, se întărise acum într-atâta, încât aceste parcele le aparțineau ca bunuri ereditare. Primul obiectiv pe care-l aveau în vedere în ultimul timp, era de a libera parcelele de pământ de dreptul comunității gentilice asupra lor, drept care devenise pentru ei o cătușă. Ei scăpară de aceste cătușe, dar curând după aceea și de noua proprietate funciară. Proprietatea deplină, liberă asupra pământului, nu însemna numai puțința de stăpânire nestânjenită și nelimitată a lui, ci și posibilitatea de a-l înstrăina. Câtă vreme pământul fusese proprietatea gintii, posibilitatea aceasta nu exista. Când însă noul proprietar se liberă definitiv din cătușele proprietății supreme a gintii și a tribului, el rupse și legătura care-l ținuse până atunci indisolubil legat de pământ. Ce însemna aceasta, îi arată limpede banul inventat odată cu proprietatea privată asupra pământului. Pământul putea să devină acum o marfă, putând fi vândută și dată în gaj. Ab'a se introdusese proprietatea asupra pământului, și la rândul ei se nascoci ipoteca (vezi Atena). Intocmai cum se țin heterismul și prostituția de monogamie, tot așa se va ține de aci înainte și ipoteca de proprietatea privată a pământului. Ați vrut proprietatea deplină, liberă, alienabilă asupra pământului? Ei bine, iat-o! — „Tu l'as voulu, Georges Dandin !”.

Astfel, odată cu extinderea comerțului, cu banii și cu cămătăria, cu proprietatea asupra pământului și cu ipoteca, creștea repede și concentrarea și centralizarea bogățiilor în mâinile unei clase puțin numeroase și, alături de aceasta, sărăcirea crescândă

a maselor și înmulțirea masei de săraci. Noua aristocrație a bo-
gaților, în măsura în care ea nu se contopise încă cu vechea no-
bilitate de trib, o împinse definitiv pe planul al doilea (în Atena,
în Roma, la Germani). Și alături de această despărțire după
avere, a oamenilor liberi în clase, se produce, cu deosebire în
Grecia, o colosală mărire a numărului robilor¹ a căror muncă
silită alcătua temelia pe care se ridica suprastructura întregii
societăți.

Să vedem acum ce a devenit orânduirea gentilică sub acți-
unea acestei transformări sociale. Față de noile elemente care
se dezvoltaseră fără amestecul ei, ea n'avea nicio putere. Condiția
ei preliminară era ca membrii unei ginți sau ai unui trib să fie
uniți pe acelaș teritoriu și să-l locuiască în mod exclusiv.
Aceasta încetase de mult. Pretutindeni gințile și triburile se
amestecaseră, pretutindeni robii, supușii ocrotiți de legi, stră-
inii, locuiau printre cetățeni. Stabilitatea domiciliului la care se
ajunsese abia spre sfârșitul trepteii de mijloc a barbariei fu,
fără încetare, violată prin mobilitatea și schimbarea domiciliu-
lui, pricinuite de negoț, de schimbarea îndeletnicirii și de
schimbările proprietății funciare. Membrii organizațiilor gen-
tilice nu mai puteau să se întrunească pentru a se ocupa de pro-
priile lor treburi comune; numai de lucruri puțin importante,
cum erau serbările religioase, se mai îngrijeau întrucâtva. Pe
lângă nevoile și interesele pentru apărarea cărora erau destinate
și de care erau capabile organizațiile gentilice, transformarea
produsă în raporturile de producție și schimbările care rezultară
de aci în structura socială, dădură naștere la noi cerințe și
interese, care nu numai că erau străine vechii orânduirii gen-
tilice, dar îi erau chiar opuse în toate privințele. Interesele
grupelor de meseriași rezultate din diviziunea muncii, nevoile
deosebite ale orașelor în opoziție cu acelea ale satelor, cereau
organe noi; dar fiecare din aceste grupe era alcătuită din

---

¹ Vezi mai sus, la pag. 117, numărul lor în Atena. În Corint pe vremea
înfloririi acestui oraș, numărul lor se ridica la 460.000; în Egină la 470.000;
în ambele cazuri la un număr înzecit de cel al cetățenilor liberi.
— (Nota lui Engels).

oameni din cele mai diferite ginți, frații și triburi; ea cuprindea chiar străini; aceste organe trebuiau deci să se formeze în afară de orânduirea gentilică, alături de ea, prin urmare împotriva ei. Și apoi, în fiecare organizație gentilică se manifesta acest conflict de interese, care-și atinse culmea în unirea bogaților și săracilor, a cămătarilor și a datornicilor în aceeași gintă și în acelaș trib. La aceasta se adaugă masa noii populații, străină de tovărășiile gentilece, care, ca și în Roma, putea să devie o putere în țară și care era totodată prea numeroasă pentru a putea fi primită treptat în gințile și triburile întemeiate pe înrudirea de sânge. În fața acestei mase, tovărășiile gentilece stăteau ca niște corporații închise, privilegiate; democrația primitivă naturală se prefăcuse într'o aristocrație odioasă. În sfârșit, orânduirea gentilică ieșise dintr'o societate care nu cunoscuse niciun fel de contraziceri lăuntrice, și era adaptată numai acestei societăți. Ea nu dispunea de alte mijloace de constrângere, în afară de opinia publică. Acum însă luase naștere o societate care, din pricina tuturor condițiunilor vieții ei economice, trebui să se despice în liberi și sclavi, în bogați explcatori și săraci exploatați, o societate care nu numai că nu putea să împace aceste contraziceri, dar trebuia să le și împingă tot mai mult până la extrem. O astfel de societate putea să existe fie numai într'o neîncetată luptă deschisă între aceste clase, fie sub stăpânirea unei a treia puteri care stând aparent deasupra claselor antagoniste, să reprime conflictul lor fățiș și să îngăduie lupta de clasă cel mult pe tărâm economic, sub o formă așa zis legală. Orânduirea gentilică își trăise traiul. Ea fusese sfărâmată de diviziunea muncii și de urmarea acesteia, diviziunea societății în clase. Ea fu înlocuită prin *stat*.

* * *

Am cercetat mai sus amănunțit cele trei forme de căpetenie, sub care se ridică statul pe ruinele organizației gentilece. Atena prezintă forma cea mai curată, clasică: aici statul izvoarăște deadreptul și în mod precumpănitor din contrazicerile de

clasă care se dezvoltă chiar în sânul societății gentilice. La Roma societatea gentilică se transformă într-o aristocrație închisă, în mijlocul unei plebe numeroase, separate de dânsa, lipsite de drepturi, dar având multe îndatoriri; biruința plebei sfărâmă vechea orânduire gentilică și întemeiază pe ruinele ei statul, în care, în curând, atât aristocrația gentilică cât și plebea dispar cu totul. În sfârșit, la biruitoarii germani ai imperiului roman, statul izvorăște deadreptul din cucerirea unor întinse teritorii străine, pentru stăpânirea cărora organizația gentilică nu oferea niciun fel de mijloace. Dar fiindcă această cucerire nu este legată cu nicio luptă serioasă cu vechea populație, nici cu o diviziune mai înaintată a muncii, fiindcă treapta de dezvoltare economică a cuceritorilor și a cuceritorilor este aproape aceeași, deci baza economică a societății rămâne aceeași ca și înainte, orânduirea gentilică poate să continue să dureze veacuri întregi sub o formă schimbată, teritorială, ca obștie de marcă și chiar să întinerească pentru un timp sub formă slăbită în neamurile de mai târziu: de nobili și patricieni, ba chiar și în neamuri de țărani ca în Dithmarschen¹.

Statul nu-i, deci, nicidecum o putere impusă societății din afară; el nu este nici „realitatea ideii morale”, „imaginea și realitatea rațiunii”, cum susține Hegel. El este mai curând un produs al societății pe o anumită treaptă de dezvoltare, el este mărturia că societatea aceasta s'a încurcat într-o contradicție de nerezolvat, cu sine însăși, că s'a scizionat în antagonisme de neconciliat, pe care nu este în stare să le înlăture. Dar pentru ca aceste antagonisme, aceste clase cu interese economice contradictorii, să nu se consume ele însele și societatea într-o luptă stearpă, a fost nevoie de o putere care, stând în aparență deasupra societății, să modereze conflictul, să-l ție în limitele „ordinii”; și această putere, ieșită din sânul societății, dar care, punându-se deasupra ei, se înstrăinează din ce în ce mai mult de ea, este statul.

---

¹ Cel dintâi istoric care a avut cel puțin o idee aproximativă despre esența ginții a fost Niebuhr, și aceasta — ca și greșelile pe care le-a preluat deadreptul de acolo — o datorește faptului că avea cunoștință de neamurile din Dithmarschen. — (*Nota lui Engels*).

Față de vechea organizație gentilică, statul se caracterizează, mai întâi, prin împărțirea supușilor lui *după teritoriu*. Vechile tovărășii gentilice, formate și menținute, precum am văzut, prin legături de sânge, deveniseră neîndestulătoare, în mare parte fiindcă presupuneau legarea gentililor de un anumit teritoriu, lucru care de mult încetase să existe. Teritoriul rămăsese, dar oamenii deveniseră mobili. Se luă deci ca punct de plecare împărțirea teritorială, dându-se cetățenilor posibilitatea să-și îndeplinească drepturile și datoriile publice acolo unde erau așezați, fără a se ține seamă de gîntă și de trib. Această organizație a cetățenilor după domiciliul lor, este comună tuturor statelor. Deaceea ea ne pare firească; am văzut însă ce grele și îndelungate lupte au fost necesare, până ce a reușit să se împună în Atena și Roma în locul vechii organizații pe gînti.

A doua trăsătură caracteristică a statului este instituirea *forței publice*, care nu mai coincide direct cu populația ce se organizează ea însăși ca forță armată. Această forță publică deosebită este necesară, fiindcă o organizație armată de sine stătătoare a populației a devenit cu neputință dela împărțirea în clase. Robii fac și ei parte din populație; cei 90.000 de cetățeni atenieni alcătuiesc numai o clasă privilegiată față de cei 365.000 de robi. Armata populară a democrației ateniene era o putere publică aristocratică față de robi și îi ținea în frâu; dar pentru a ține și pe cetățeni în frâu fu nevoie, după cum am arătat mai înainte, de o jandarmerie. Această forță publică există în fiecare stat, ea constă nu numai din oameni înarmați, ci și din alte accesorii materiale, ca închisori și tot felul de instituții de constrângere, pe care societatea gentilică nu le cunoștea. Ea putea fi foarte neînsemnată, aproape neobservată în societățile cu contraziceri de clasă încă nedesvoltate și în regiuni îndepărtate, după cum a fost cazul uneori, și pe alocuri, în Statele-Unite ale Americii. Ea se întărește însă pe măsură ce se ascut contrazicerile de clasă dinăuntrul statului și pe măsură ce statele învecinate devin mai mari și mai populate. Priviți numai la Europa noastră de astăzi, în care lupta de clasă și concurența în domeniul cuceririlor au ridicat forța publică la o înălțime la care amenință să înghită întreaga societate și chiar statul.

Pentru a menține această forță publică, sunt necesare contribuții din partea cetățenilor — *impozitele*. Acestea erau cu totul necunoscute societății gentilice. Noi însă le cunoaștem astăzi îndeajuns. Cu propășirea civilizației nici birurile nu mai ajung; statul emite polițe asupra viitorului, face împrumuturi, *datorii de stat*. Și despre acestea ne poate istorisi multe bătrâna Europă.

Având în mâinile lor forța publică și dreptul de a strânge biruri, funcționarii se înfățișează ca organe ale societății, stând *deasupra* societății. Respectul liber, de bună voe, care se arăta organelor întocmirii gentilice, nu le este deajuns, chiar dacă l-ar putea căpăta; purtători ai unei puteri care s'a înstrăinat de societate, ei trebuie să-și obțină respectul prin legi excepționale, în virtutea cărora se bucură de o deosebită sfințenie și inviolabilitate. Cel mai ticălos agent de poliție din statul civilizat are mai multă „autoritate” decât toate organele societății gentilice luate la un loc; dar cel mai puternic prinț și cel mai mare om de stat sau căpitan de oaste din epoca civilizației, poate invidia pe cel mai neînsemnat șef de gintă pentru respectul nesilit și necontestat care i se arată. Și aceasta tocmai pentru că unul se află în mijlocul societății, pe când celălalt se vede silit să reprezinte ceva în afară de ea și deasupra ei.

Dat fiind că statul a luat ființă din nevoia de a ține în frâu contrazicerile dintre clase, dat fiind însă că, în acelaș timp, el a luat ființă chiar din conflictul dintre aceste clase, el este, de regulă, statul clasei celei mai puternice, al clasei economicește dominante care, devine prin mijlocirea lui și politiceste dominantă și capătă astfel noi mijloace pentru îngenunchierea și exploatarea clasei asuprite. Astfel, statul antic era înainte de toate statul stăpânilor de robi, pentru ținerea în jug a acestora, precum statul feudal a fost organul nobilimii pentru a ține în jug pe țărani robi și iobagi, și precum statul reprezentativ modern este instrumentul de exploatare a muncii salariate de către capital. În mod excepțional însă, se ivesc perioade în care clasele în luptă sunt atât de aproape de a se echilibra, încât puterea de stat, ca mijlocitoare aparentă între clase, capătă pentru un moment o anumită independență față de amândouă. Așa s'a întâm-

plat cu monarhia absolută din veacul al XVII-lea și al XVIII-lea, care ținea în cumpănă nobilimea și burghezimea; așa s'a întâmplat cu bonapartismul din timpul primului și mai ales al celui de al doilea imperiu francez, care asmuțea proletariatul împotriva burgheziei și burghezia împotriva proletariatului. Cea mai nouă realizare de acest fel în care stăpânitorii ca și stăpâniții apar la fel de comici, este noul imperiu german de nație bismarkiană: aci capitaliștii și muncitorii sunt ținuți în cumpănă uni prin ceilalți și în aceeași măsură înșelați în folosul Junkerilor prusieni decăzuți.

În afară de aceasta, în cele mai multe din statele istorice, drepturile acordate cetățenilor se măsoară după avere și prin aceasta se recunoaște în mod fățiș că statul este o organizație a clasei celor avuți pentru apărarea lor împotriva clasei celor neavuți. Așa s'a petrecut la Atena și Roma cu împărțirea în clase după avere. Tot așa s'a întâmplat în statul feudal medieval, unde puterea politică se repartiza după mărimea proprietății de pământ. La fel și cu sistemul electoral cenzitar din statele reprezentative moderne. Această recunoaștere politică a deosebirii de avere nu este, cu toate acestea, nicidecum esențială. Dimpotrivă, ea caracterizează o treaptă de jos a dezvoltării statului. Cea mai înaltă formă de stat, republica democratică, care în condițiile sociale contemporane devine o trebuință din ce în ce mai de neînălțurat, și care este singura formă de stat în care se poate duce până la capăt lupta finală hotăritoare dintre proletariat și burghezie, nu mai recunoaște în mod oficial deosebirile de avere. Într'înșa bogăția își exercită puterea indirect, dar cu atât mai sigur. Ea face aceasta, pe de o parte, sub forma coruperii directe a funcționarilor, pentru care America ne slujește drept pildă clasică, pe de altă parte, sub forma alianței dintre guvern și bursă, care se realizează cu atât mai ușor, cu cât cresc mai mult datoririile statului și cu cât societățile pe acțiuni concentrează în măsură tot mai mare în mâinile lor, nu numai transportul, dar chiar și producțiunea însăși, și-și găsesc și ele centrul tot la bursă. O pildă vie în această privință, în afară de America, este noua Republică Franceză; în acest domeniu a adus și brava El-

veție aportul ei. Dar că pentru această alianță frățească între guvern și bursă nu e nevoie de republică democratică, o vedește, afară de Anglia, noul imperiu german, în care nu poți spune pe cine a ridicat votul universal mai sus, pe Bismarck ori pe Bleichröder. Și, în sfârșit, clasa bogată domnește direct prin mijlocirea dreptului electoral universal. Cât timp clasa asuprită — în cazul nostru deci, proletariatul — încă nu este coaptă pentru propria sa liberare, atâta timp majoritatea ei va recunoaște orânduirea socială existentă ca singura cu putință și va merge politicește în coada clasei capitaliste, formând aripa ei de extremă stângă. Pe măsură însă ce capătă maturitatea necesară pentru emanciparea ei, ea se constituie în partid deosebit, și își alege reprezentanții ei proprii, nu pe acei ai capitaliștilor. Votul universal este astfel măsurătoarea maturității clasei muncitoare. Mai mult el nu poate fi și nici nu va fi vreodată în statul modern; dar este destul și aceasta. În ziua în care termometrul votului universal va arăta la muncitori punctul de fierbere, vor ști, și ei tot așa de bine cum știu și capitaliștii, ce au de făcut.

Așa dar, după cele spuse mai sus, civilizația este cea treaptă care au scos-o la capăt și fără el, societăți care n'aveau nicio idee despre stat și despre puterea de stat. Pe o anumită treaptă a dezvoltării economice, care era în mod necesar legată cu împărțirea societății în clase, statul deveni, ca o urmărire a acestei împărțiri, o necesitate. Acum ne apropiem cu pași repezi de cea treaptă de dezvoltare a producției, pe care existența acestor clase nu numai că încetează de a fi o necesitate, ci devine o adevărată piedecă în calea producției. Clasele vor dispărea tot așa de inevitabil cum au luat ființă în trecut. Odată cu ele va dispărea în mod inevitabil și statul. Societatea, care va organiza în chip nou producția pe baza asocierii libere și egale a producătorilor, va trimite întreaga mașină de stat acolo unde-i va fi atunci locul: la muzeul de antichități, alături de roata de tors și toporul de bronz.

* * *

Așa dar, după cele spuse mai sus, civilizația este cea treaptă de dezvoltare a societății pe care diviziunea muncii, schimbul

dintre indivizi care izvorăște de aici, și producția de mărfuri, care le cuprinde pe amândouă, ajung la deplină dezvoltare și transformă întreaga societate de mai înainte.

Producția tuturor treptelor sociale anterioare era în esență comună, ca și consumația, care se făcea prin împărțirea directă a produselor în sânul colectivității comuniste mai mari sau mai mici. Această comunitate a producției avea loc în limite foarte înguste; dar ea aducea cu sine stăpânirea producătorilor asupra procesului de producție și a produselor lor. Ei știu ce se alege din produs: ei îl consumă, nu-l pierd din mâini; și atâta timp cât producția se face pe această bază, ea nu poate crește peste capul producătorilor, nu poate să dea naștere unor puteri misterioase străine lor, cum se întâmplă de regulă și inevitabil în perioada civilizației.

Dar în acest proces de producție pătrunde cu încetul diviziunea muncii. Ea sapă comunitatea producției și a aproprierii produselor, face din apropierea individuală o regulă precumpănitoare și, în chipul acesta, dă naștere schimbului între indivizi; cum se petrece aceasta, am analizat mai sus. Treptat, producția de mărfuri ajunge forma dominantă.

Cu producția de mărfuri — cu producerea nu pentru propria întrebuințare, ci pentru schimb — produsele trec în mod necesar din mână în mână. Prin schimb, producătorul se desparte de produsul lui, el nu mai știe ce va deveni acest produs. Când banul, și odată cu el negustorul, se interpune ca mijlocitor între producători, procesul schimbului devine și mai complicat, iar soarta definitivă a produselor și mai nesigură. Negustorii sunt mulți, și niciunul dintr'înșii nu știe ce face celălalt. De acum mărfurile nu mai trec numai din mână în mână, ci și din piață în piață; producătorii au pierdut stăpânirea asupra totalității producției din sfera activității lor, dar această stăpânire n'au preluat-o negustorii. Produsele și producția ajung la voia întâmplării.

Întâmplarea însă este numai un pol al unui complex de fenomene legate între ele, celălalt pol fiind necesitatea. În natură, unde de asemenea pare că domnește întâmplarea, noi am dovedit încă de mult pe fiecare tărâm în parte, existența necesității

imanele și a legilor care se impun acestei întâmplări. Ceeace este însă valabil pentru natură, este valabil și pentru societate. Cu cât o activitate socială, un șir de fenomene sociale devin prea puternice pentru a putea fi supuse controlului conștient al oamenilor, îi depășesc, cu cât această activitate pare a fi mai mult lăsată la voia simplei întâmplări, cu atât mai multă necesitate se impun acestei întâmplări, legile specifice, inerente ei. Asemenea legi stăpânesc și ceeace este întâmplător în producția și în schimbul mărfurilor; în fața producătorului izolat, sau a celui ce participă la schimb, ele se ridică ca puteri străine, chiar necunoscute la început, a căror natură trebuie abia să fie cercetată și aprofundată cu minuțiozitate. Aceste legi economice ale producției de mărfuri se modifică după diferitele trepte de dezvoltare ale acestei forme de producție, dar în general toată perioada civilizației stă sub stăpânirea lor. Și astăzi încă produsele stăpânesc pe producător, și astăzi încă producția totală a societății este regulată nu după un plan chibzuit în comun, ci de niște legi oarbe, care se impun cu o putere elementară, în ultimă instanță, în furtunile crizelor comerciale periodice.

Am văzut mai sus, cum pe o treaptă relativ timpurie a dezvoltării producției, puterea de muncă omenească ajunge în stare de a da un produs cu mult mai mare decât e nevoie pentru întreținerea producătorilor, și cum această treaptă de dezvoltare este în esență aceea pe care se ivește diviziunea muncii și schimbul între indivizi. Și de aci înainte n'a trebuit să treacă multă vreme pentru a se descoperi marele „adevăr”, că și omul poate fi o marfă, că puterea omenească poate fi un obiect de schimb și de întrebuințare, dacă prefaci pe om în rob. Deabia începuseră oamenii să facă schimb, că deveniră și dânsii obiecte de schimb. Activul se prefăcu în pasiv, indiferent dacă oamenii vroiau aceasta sau nu.

Cu robia, care în timpul civilizației atinse cea mai mare dezvoltare, se produse cea dintâi mare împărțire a societății într'o clasă exploatatoare și una exploatată. Această împărțire se menținu în tot cursul perioadei civilizate. Robia este cea dintâi formă a exploatării, formă proprie lumii antice; după

dânsa urmează: iobăgia în evul mediu, munca salariată în epoca modernă. Acestea sunt cele trei mari forme ale subjugării, care caracterizează cele trei mari epoci ale civilizației; robia fățișă și, în timpurile din urmă, robia mascată, merg mereu alături.

Treapta producției de mărfuri, cu care începe civilizația, se caracterizează economicște: 1. prin introducerea banilor de metal, iar prin aceasta a capitalului bănesc, a dobânzii și a cametei; 2. apariția negustorimii ca o clasă mijlocitoare între producători; 3. nașterea proprietății private asupra pământului și a ipotecii și 4. întrebuițarea muncii robilor ca formă dominantă a producției. Forma de familie corespunzătoare civilizației și care devine definitiv dominantă odată cu ea este monogamia, dominarea bărbatului asupra femeii, și familia luată izolat ca unitate economică a societății. Rezumatul societății civilizate este statul, care în toate perioadele tipice este, fără excepție, statul clasei dominante și rămâne în toate cazurile în esență o mașină pentru a ține în supunere clasa asuprită, exploatată. Caracteristic pentru civilizație mai sunt încă: pe de o parte, statornicirea contrazicerilor dintre orașe și sate ca temelie a întregii diviziuni sociale a muncii; pe de altă parte, introducerea testamentelor prin care proprietarul poate dispune de averea lui și după moarte. Această instituție care contrazice direct vechea orânduire gentilică era necunoscută în Atena până la Solon; în Roma ea a fost introdusă de timpuriu, nu știm când¹. La Germani ea a fost introdusă de preoți, pentru ca Germanul de treabă să poată lăsa nestânjenit bisericii partea lui de moștenire.

¹ „Sistemul drepturilor câștigate“ al lui Lassalle, în partea a doua a lui, se învârtește mai ales în jurul ideii că testamentul roman ar fi tot așa de vechi ca și Roma însăși, că pentru istoria romană n'ar fi existat „nicio vreme fără testament“; că, mai mult încă, testamentul ar fi luat naștere din cultul morților, în epoca preromană. Lassalle ca un credincios vechi-hegelian, face să derive normele de drept roman nu din relațiile sociale ale Romanilor, ci din „noțiunea speculativă“ a voinței, și ajunge astfel la această afirmație cu totul neistorică. Nu trebuie să ne mirăm că găsim aceasta într-o carte, care, bazându-se pe aceeași noțiune speculativă, ajunge la concluzia că în moștenirea romană trecerea averii ar fi fost un lucru absolut secundar. Lassalle nu numai că crede în iluziile juriștilor romani, mai ales din vremurile mai vechi, dar îi și întrece. — (Nota lui Engels)

Cu această orânduire de bază, civilizația a realizat lucruri până la a căror înălțime nici pe de parte nu s'a ridicat vechea societate gentilică. Dar ea le-a săvârșit, punând în mișcare instinctele și pasiunile cele mai murdare ale omului și dezvoltându-le în dauna tuturor celorlalte aptitudini ale sale. Lăcomia josnică a fost forța motrică a civilizației din prima zi până astăzi; bogăția și iar bogăția, și pentru a treia oară bogăția, nu a societății ci a păcătosului de individ luat aparte, acesta era singurul ei țel hotărîtor. Dacă totuși în sânul ei s'a dezvoltat tot mai mult știința, și dacă a avut repetate perioade de înflorire superioară a artei, aceasta s'a întâmplat numai fiindcă fără ele, deplina agonisire a bogăției din vremea noastră n'ar fi fost cu putință.

Dat fiind că temelia civilizației este exploatarea unei clase de către o altă clasă, întreaga ei dezvoltare se săvârșește într'o contradicere permanentă. Fiecare progres al producției este în acelaș timp un regres în starea clasei subjgate, adică a mării majorități. Fiecare binefacere pentru unii este în mod necesar un rău pentru ceilalți, fiecare nouă liberare a unei clase, este o nouă subjgare pentru o altă clasă. Dovada cea mai vie a acestui lucru ne-o dă introducerea mașinilor, ale cărei urmări sunt cunoscute astăzi de întreaga lume. Și dacă, precum am văzut, la barbari deosebirea dintre drepturi și datorii abia se putea distinge, apoi civilizația face să apară limpede până și celui mai idiot om deosebirea și contradicerea dintre ele, acordând unei clase aproape toate drepturile, iar celeilalte, dimpotrivă, impunându-i aproape toate datorile.

Insă nu trebuie să fie așa. Ceeace este bun pentru clasa stăpânitoare, trebuie să fie bun pentru întreaga societate, cu care clasa stăpânitoare se identifică. Cu cât, deci, progresează civilizația, cu atât mai mult este ea nevoită să acopere cu mantia iubirii relele pe care în mod necesar le crează, să le înfrumusețeze sau să le tăgăduiască, pe scurt, să introducă o ipocrizie convențională, care nu fusese cunoscută nici formelor sociale mai vechi, nici chiar primelor trepte ale civilizației, și care culminează în cele din urmă în afirmația, că exploatarea clasei subjgate se face de către clasa exploatoare numai și numai în

interesul chiar al clasei exploatare, și dacă aceasta nu înțelege acest lucru, ba chiar se răzvrătește, apoi aceasta este cea mai rușinoasă nerecunoștință față de binefăcători, de exploatare¹.

Și acum ca încheere, concluzia lui Morgan asupra civilizației: „Dela ivirea civilizației creșterea bogăției a ajuns atât de colosală, formele ei așa de felurite, întrebuițarea ei așa de cuprinzătoare, și administrarea ei făcută cu atâta pricepere în interesul proprietarilor, încât această bogăție a devenit, față de popor, o putere ce nu poate fi stăpânită. Mîntea omenească stă neputincioasă și aiurită în fața propriei ei creațiuni. Dar va veni totuși vremea, când rațiunea omenească va fi destul de puternică pentru a stăpâni această bogăție, când ea va statornici atât raporturile statului față de proprietate, pe care o apără, cât și limitele drepturilor proprietarilor. Interesele societății sunt absolut mai presus de acelea ale individului, și între ele trebuie să se stabilească o relație dreaptă și armonică. Simpla goană după avere nu este scopul final al omenerii dacă, în general, progresul va rămâne și în viitor lege, așa cum a fost în trecut. Vremea care s'a scurs dela ivirea civilizației este numai o mică părticică din viața scursă a omenerii, numai o mică părticică din existența ei viitoare. Descompunerea societății stă amenințătoare în fața noastră ca încheere a unei perioade istorice, al cărei unic țel este bogăția, căci o astfel de pericadă cuprinde elementele propriei ei nimiciri. Democrație în administrație, frăție în societate, egalitate în drepturi, învățămîntul general, vor inaugura treapta următoare, superioară, a societății, la care lucrează neîncetat experiența, rațiunea și știința. Ea va fi o reînvierie — dar sub o formă superioară — a libertății, egalității și frăției din gințile antice”. (Morgan, Ancient Society, pag. 552).

¹ Intentionam la început să pun strălucitoarea critică a civilizației, care se găsește înprăsiată în operele lui Charles Fourier, alături de aceea a lui Morgan și a mea. Din păcate, îmi lipsește timpul pentru aceasta. Țin să observ numai că chiar la Fourier, monogamiă și proprietatea privată asupra pământului sunt privite ca semnele caracteristice principale ale civilizației, și că el le numește un război al bogăților împotriva săracilor. De asemenea, se mai găsește la el ideea profundă că în toate societățile defectuoase, sfâșiate de antagonisme, familiile luate izolat (les familles incohérentes) sunt acelea care formează unitățile economice. — (Nota lui Engels)

F. ENGELS

DESCOPERIREA UNUI NOU CAZ DE CĂSĂTORIE
PE GRUPE

(Apărut în „Neue Zeit“, 1892, anul al XI-lea, vol. I, fascicola 12,
pag. 373—375)

Față de faptul că la anumiți etnografi raționaliști tăgăduirea căsătoriei pe grupe a ajuns din nou la modă, socot că este interesant să reproduc corespondența de mai jos, pe care o traduc după „Ruskie Viedomosti” („Buletinul Rus”) din Moscova, din 14 Octombrie 1892, stil vechi. Nu numai că se constată acolo în mod vădit existența efectivă a căsătoriei pe grupe — adică dreptul legăturilor sexuale reciproce între un șir de bărbați și un șir de femei — ci și o formă a acestei căsătorii care se apropie foarte mult de căsătoria punalua a havaienilor, deci de cea mai dezvoltată și clasică fază a căsătoriei pe grupe. În vreme ce tipul familiei punalua constă dintr'un șir de frați (buni sau mai îndepărtați), căsătoriți cu un șir de surori bune sau mai îndepărtate, găsim aici pe insula Sahalin faptul că un bărbat este căsătorit cu toate soțiile fraților săi și cu toate surorile soției sale, ceea ce privit din partea feminină înseamnă că soția sa are dreptul să întrețină legături sexuale libere cu frații soțului ei și cu bărbații surorilor sale. Deosebirea de

forma tipică a căsătoriei punalua nu este deci decât că frații soțului și soții surorilor nu sunt neapărat unii și aceiași.

Mai este de remarcat că se confirmă și aici, ceea ce spuneam în „Origina Familiei”, ediția IV-a, (germană) pag. 28-29¹; că, anume, căsătoria pe grupe nu arată de loc așa cum și-o închipue fantezia de bordel a filistinului nostru; nu înseamnă că oamenii care s'au căsătorit în grupă duc în mod deschis aceeași viață desfrânată pe care o practică el în secret, ci că în practică această formă a căsătoriei, cel puțin în pildele care se mai întâlnesc astăzi, nu se deosebește de o căsătorie pereche nestabilă sau de poligamie, decât prin aceea că moravurile permit un șir de cazuri de raporturi sexuale care în alte condițiuni sunt aspru pedepsite. Faptul că exercitarea de fapt a acestor drepturi se stinge încetul cu încetul, dovedește doară că această formă de căsătorie însăși este menită să dispară, ceea ce confirmă și raritatea ei.

De altfel întreaga descriere este interesantă prin faptul că ea dovedește încă odată cât de asemănătoare, în fond chiar identice sunt așezămintele sociale ale unor asemenea popoare primitive care se găsesc aproape pe aceeași treaptă de dezvoltare. Cea mai mare parte din ceea ce se spune despre acești mongoloizi din Sahalin se potrivește și triburilor dravidice din India, locuitorilor insulelor din Oceanul Pacific pe vremea descoperirii lor, Pieilor Roșii din America. Raportul sună astfel:

„ În ședința din 10 Octombrie (stil vechi, adică 22 Octombrie stil nou) a secției antropologice a Societății prietenilor științelor Naturale din Moscova, N. A. Ianțuc a dat citire unei interesante comunicări a domnului Sternberg cu privire la Ghiliaci, trib puțin cercetat din insula Sahalin, care se găsește pe treapta de cultură a sălbăticiei. Ghiliacii nu cunosc nici lucrarea pământului, nici olăria, ei se hrănesc mai ales din vânat și din pescuit, ei încălzesc apa în ălbii de lemn aruncând înăuntru pietre înroșite în foc ș.a.m.d. Interesante sunt mai ales, întocmirile lor de familie și de gintă. Ghiliacul îi spune tată nu numai tatălui său bun, ci și tuturor fraților tatălui său; pe soțiile acestor frați, ca și pe surorile mamei sale, le numește pe toate

---

¹ În ediția de față vezi la pag. 45.

mamă; pe copiii tuturor acestor „tați” și „mame”, el îi numește frați și surori. După cum se știe, aceste denumiri există și la Irochezi și la alte triburi de Indieni din America de Nord, ca și la unele triburi din India. Pe când însă la aceștia ele nu mai corespund de mult adevăratelor raporturi, la Ghiliaci ele servesc la desemnarea unei stări de lucruri care mai este azi în vigoare. Astăzi încă fiecare Ghiliac are drepturi de soț asupra soțiilor fraților săi și asupra surorilor soției sale; în tot cazul exercitarea unor asemenea drepturi nu este socotită ca ceva neîngăduit. Aceste rămășițe ale căsătoriei pe grupe bazate pe gintă amintesc cunoscuta căsătorie punalua care pe insulele Sandwich exista încă în prima jumătate a secolului nostru. Această formă a raporturilor familiale și gentilice constituie baza întregii orânduiri gentilice și a organizației sociale ale Ghiliacilor.

Ginta unui Ghiliac este formată din toți frații — mai apropiați sau mai îndepărtați, reali sau nominali — ai tatălui său, din tații, și mamele lor, din copiii fraților săi și din propriii săi copii. Se înțelege că o gintă astfel constituită poate să cuprindă o mulțime enormă de oameni. Viața în gintă se desfășoară după principiile următoare. Căsătoria înăuntrul ginții este cu desăvârșire oprită. Soția unui Ghiliac decedat trece, prin hotărârea ginții, la unul dintre frații săi buni sau nominali. Ginta poartă de grijă pentru întreținerea tuturor membrilor săi incapabili de muncă. „La noi nu există săraci” — îi spuse referendului un Ghiliac — „cine-i nevoieș e hrănit de hal (gintă)”. Membrii ginții sunt deasemenea uniți prin sacrificii solemne și sărbători comune, cimitir comun, etc.

Ginta garantează fiecăruia dintre membrii săi viața și securitatea față de atacurile membrilor altor ginți; ca mijloc de represiune este întrebuințată răzbunarea prin sânge, a cărei aplicare însă a scăzut mult sub stăpânirea rusă. Femeile sunt cu totul excluse dela aplicarea răzbunării gentilice prin sânge. În anumite cazuri, de altminteri foarte rare, ginta adoptă și membri din alte ginți. În regulă generală averea unui decedat nu poate să iasă din gintă; în această privință la Ghiliaci își găsește o aplicare literală cunoscuta prescripție a celor douăsprezece

table: si suos heredes non habet, gentiles familiam habento — dacă nu are moștenitori direcți, atunci membrii ginții trebuie să moștenească. Niciun eveniment însemnat din viața Ghiliacilor nu se petrece fără participarea ginții. Nu de mult, cu una sau două generații în urmă, cel mai bătrân membru al ginții era președintele comunității, „starostele” ginții; astăzi rolul celui mai bătrân membru al ginții se reduce aproape numai la conducerea ceremoniilor religioase. Adeseori gințile sunt împrăștiate în locuri foarte îndepărtate unele de altele, dar chiar despărțiți, membrii ginții își amintesc unii de alții, se duc în vizită unul la altul, își acordă reciproc ajutor și ocrotire, etc. Un Ghiliac nu părăsește pe tovarășii săi de gintă sau mormintele ginții decât în cazuri extreme. Felul de trai al ginții și-a pus pecetea sa bine definită asupra întregii vieți spirituale, asupra caracterului, moravurilor, instituțiilor Ghiliacilor. Obiceiul de a discuta totul împreună, nevoia de a interveni fără încetare în interesele tovarășilor de gintă, solidaritatea în caz de răzbunare prin sânge, obligativitatea și obiceiul conviețuirii cu zece sau mai mulți semeni ai săi în mari corturi (iurte), pe scurt, de a fi într-o anumită măsură mereu în mijlocul poporului, toate acestea au dat Ghiliacului un caracter sociabil, vorbăreț. Ghiliacul este extrem de ospitalier, îi place să-și servească oaspeții și la rândul său să se ducă la ei în vizită. Frumosul obicei de a fi ospitalier se evidențiază mai ales în vremuri grele. În vremuri de nevoie, când Ghiliacul nu are nimic de mâncare pentru el și pentru câinii lui, el nu întinde mâna pentru cerșit, ci se duce deadreptul în vizită și este hrănit acolo, adesea vreme îndelungată.

La Ghiliacii de pe insula Sahalin aproape nici nu se pomenesc crime din egoism. Ghiliacul își păstrează lucrurile prețioase într-o cameră care nu este niciodată încuiată. El este atât de sensibil la rușine încât, dacă s'a dovedit că a făcut o faptă rea, el se duce în pădure și se spânzură. Omorul se întâmplă foarte rar și aproape nu se săvârșește decât la mâine; în niciun caz însă din lăcomie. În raporturile cu alții, Ghiliacul dă dovadă de cinste și conștiinciozitate și e demn de încredere.

Cu toată îndelungata lor supunere sub Mancuiurieni, care au

devenit apoi Chinezi, cu toată dăunătoarea influență a colonizării regiunii Amurului, Ghiliaci și-au păstrat în privința moravurilor, multe din virtuțile unui trib primitiv. Dar soarta orânduirii lor sociale este de neînlăturat. Încă o generație sau două și Ghiliaci de pe continent vor deveni cu totul Ruși, iar odată cu binefacerile culturii își vor însuși și neajunsurile ei. Ghiliacii din Sahalin, mai mult sau mai puțin îndepărtați de centrele de colonizare rusească, au perspectiva de a se menține ceva mai mult timp nealterați. Dar și la dânșii începe să se simtă influența vecinătății rusești; ei vin în sate pentru nevoile comerțului, se duc să lucreze la Nicolaievsc și fiecare Ghiliac care se întoarce dela lucru acasă, aduce cu sine aceeași atmosferă pe care o aduce muncitorul cu sine, din oraș în satul său rusesc. Și în afară de aceasta, munca la oraș, cu norocul său schimbător, distruge tot mai mult acea egalitate inițială, care este o trăsătură caracteristică a vieții economice simple, fără artificii, a acestor popoare.

Articolul domnului Sternberg, care conține și informații despre concepțiile și obiceiurile lor religioase și instituțiile lor juridice, va apare în mod complet în „Revista Etnografică” („Etnograficescoie Obozrenie”).

INDEX DE CĂRȚI ȘI DE REVISTE MENȚIONATE
DE ENGELS

- Agassiz, L. J. R.* „A Journey in Brazil“ („O călătorie în Brazilia“), Boston and New-York, 1868, pag. 52.
- „*American Review*“ („Revista Americană“) anul 1847, pag. 14.
- „*Ausland*“ („Străinătatea“) anul 1890, Nr. 42—44, pag. 61.
- Bachofen, J. J.* „Das Mutterrecht“ („Matriarhatul“), Stuttgart 1861, pag. 52.
- Bancroft, H. H.* „The Native Races of the Pacific coast of North America“ („Rasele indigene de pe coasta dinspre Pacific a Americii de Nord“), New-York 1857—1876, pag. 36, 53.
- Becker, W. A.* „Charicles oder Bilder altgriechischer Sitte“ („Charicles sau tablourile moravurilor din Grecia antică“), Londra 1840, pag. 104.
- Diodorus Siculus* „Bibliotheca historica“ („Biblioteca istorică“), pag. 142, 152.
- Espinas, A. V.* „Les sociétés animales. Etude de psychologie comparée“ („Societățile animale. Studiu de psihologie comparată“), Paris 1877, pag. 33.
- Giraud-Teulon, A.* „Origines de la famille“ („Originile familiei“), 1874 pag. 17, 20. „Origines du mariage et de la famille“ („Originile căsătoriei și ale familiei“), 1884, pag. 34.
- Gladstone, W.* „Juventus Mundi: the gods and men of the heroic age“ („Tineretea lumii: zeii și bărbații epocii eroice“), Londra 1869, pag. 108.
- Heusler, A.* „Institutionen des deutschen Privatrechts“ („Instituții ale dreptului privat german“), Lipsca 1885—1886, pag. 60.
- Kovalevsky, M.* „Tableau des origines et de l'evolution de la famille et de la propriété“ („Tabloul originilor și al evoluției familiei și a proprietății“), Stockholm 1890, pag. 58, 59.
- Lange, L.* „Römische Altertümer“ („Antichități romane“), Berlin 1856—1871, pag. 130.
- Lassalle, F.* „Das System der erworbenen Rechte. Eine Versöhnung des positiven Rechts und der Rechtsphilosophie“ („Sistemul drepturilor câștigate. O împăcare a dreptului pozitiv cu filosofia dreptului“), Lipsca 1861, pag. 185.
- Latham, R. G.* „Descriptive Ethnology“ („Etnologia descriptivă“), 1889, pag. 14.
- Letourneau, Ch. I. M.* „Evolution du mariage et de la famille“ („Evoluția

- căsătoriei și a familiei”), Paris 1888, pag. 32.
- Lubbock, J.** „The Origin of Civilization and the primitive condition of man. Mental and social condition of savages“ („Origina civilizației și starea primitivă a omenirii. Condițiunile de viață spirituale și sociale ale sălbaticilor“), Londra 1870, pag. 15, 17.
- MacLennan, J. F.** „Studies in Ancient History, comprising a reprint of Primitive Marriage“ („Studii asupra istoriei antice, cuprinzând o reproducere a căsătoriei primitive“), Londra 1886, pag. 13, 16.
- Marx, Karl** „Das Kapital“ („Capitalul“), pag. 165.
- Marx și Engels** „Das Kommunistische Manifest“ („Manifestul Comunist“), pag. 81.
- Maurer, G. L.** „Geschichte der Städteverfassung in Deutschland“ („Istoria organizării orașelor în Germania“), Erlangen 1869 — 1871, pag. 144.
- Mommsen, Th.** „Römische Forschungen“ („Cercetări romane“), Berlin 1864, pag. 127.
- Morgan, L. H.** „Ancient Society or Researches in the Lines of Human Progress from Savagery, through Barbarism to Civilization“ („Societatea antică sau cercetări asupra progresului omenirii dela sălbăticie prin barbarie la civilizație“), Londra 1877, pag. 5, 17.
- „League of the Iroquois („Uniunea Irochezilor“) Rochester 1854, pag. 14.
- „Systems of Consanguinity and Affinity of the human family“ („Sisteme de rudenie de sânge și afinitate în familia umană“). Washington 1871, pag. 16, 86.
- „**Ruskite Viedomosti**“ („Buletinul Rus“) anul 1892, 14 Octombrie, pag. 188.
- Schömann, G. F.** „Griechische Altertümer“ („Antichitățile grecești“), Berlin 1850—1859, pag. 108.
- Sugenheim, S.** „Geschichte der Aufhebung der Leibeigenschaft und Hörigkeit in Europa bis an die Mitte des neunzehnten Jahrhunderts“ („Istoria desființării șerbiei și iobăgiei în Europa până la mijlocul veacului al XIX-lea“), St. Petersburg, 1861, pag. 53.
- Tacit**, „Germania“, pag. 16.
- Tylor, E. B.** „Researches into the Early History of Mankind and the Development of Civilization“ („Cercetări asupra istoriei primitive a omenirii și asupra dezvoltării civilizației“), Londra 1865, pag. 9.
- Watson, I. F. și Kaye, I. W.** „The people of India“ („Populația Indiei“), Londra 1868—1872, pag. 41.
- Westermarck, E. A.** „The History of Human Marriage“ („Istoria căsătoriei umane“), Londra 1891, pag. 33, 51.

INDEX DE NUME

(Numele mitologice nu sunt cuprinse în index).

- Agassiz, Louis Jean Rudolf** (1807—1873), naturalist american. — Pag. 52.
- Alexandru cel Mare** (356—323 înaintea erei noastre), rege al Macedoniei dela 336. — Pag. 61.
- Ammianus Marcellinus** (pe la 330—400), istoric al Romei. — Pag. 71, 95.
- Anakreon** (veacul al VI-lea înaintea erei noastre) poet liric grec. — Pag. 79.
- Anaxandridas și Ariston** (veacul al VII-VI înaintea erei noastre), regi ai Spartei. — Pag. 64.
- Appius Claudius** (veacul al V-lea înaintea erei noastre), bărbat de stat român și, cum spune legenda, autor al celui mai vechi cod de legi romane, al așa ziselor 12 table. — Pag. 126.
- Aristide** (pe la 535—467 înaintea erei noastre), bărbat de stat grec și șef de armată. — Pag. 120.
- Aristofan** (pe la 450—335 înaintea erei noastre), renumit poet de comedii în Grecia. — Pag. 65.
- Aristotel** (384—322 înaintea erei noastre), filosof grec, a făcut o expunere scrisă asupra organizării Atenei. — Pag. 110.
- Artaxerxe**, nume al celor trei regi persi, care au domnit dela 465—338 înaintea erei noastre. — Pag. 132.
- August**, (63 înaintea erei noastre — 14 al erei noastre), primul împă-
- rat roman. — Pag. 125, 127, 153.
- Bachofen, Johann Jakob** (1815 — 1887), jurist, istoric și arheolog elvețian. — Pag. 7—12, 14, 16, 19, 31, 32, 41, 42, 51—53, 57, 84.
- Bancroft, Hubert Howe** (1832—1918), cercetător al triburilor băștinașe din America de Nord. — Pag. 36, 50, 53, 166.
- Bang, K. D.** (1822—1898), istoric literar norvegian. — Pag. 143.
- Becker, Wilhelm Adolf** (1796—1846), arheolog german. — Pag. 103.
- Beda „Venerabilis“** (pe la 674—735) teolog și mare erudit englez, autor a numeroase cronici istorice și biografii. — Pag. 140.
- Bismarck, Otto von** (1815—1898). — Pag. 64, 182.
- Bleichröder, Gerson** (1822—1893), șef al firmei bancare cu acelaș nume. — Pag. 182.
- Bugge, Elseus Sophus** (1833—1907), linguist norvegian. — Pag. 143.
- Gajus** (veacul al II-lea), jurisconsult roman. Pag. 58.
- Carol cel Mare** (742—814), dela anul 768 rege al Francilor, dela anul 800 împărat roman, întemeietor al așa zisului „imperiu roman de națiune germană”. — Pag. 159-161.
- Cezar, Caius Julius** (100—44 înaintea erei noastre), unul din cei mai renumiți comandanți și bărbați de stat ai Romei, autorul istoriei

- războiului galic. — Pag. 16, 27, 41, 93, 138, 140, 145—147, 149, 152.
- Civilis, Iulius* (veacul întâi), conducătorul răscoalei triburilor batave și al altor triburi germanice împotriva stăpânirii romane în anul 68. — Pag. 144.
- Cuvier, Georges*, baron de (1769—1832) celebru naturalist francez. — Pag. 30.
- Clăstene* (veacul al VI-lea înaintea erei noastre), bărbat de stat atenian. — Pag. 121.
- Cunow, Heinrich* (născut 1862). — Pag. 61.
- Darwin, Charles Robert* (1809—1882) renumit naturalist francez. — Pag. 18.
- Demostene* (pe la 384—322 înaintea erei noastre), om politic și renumit orator grec. — Pag. 103.
- Dikearh*. (veacul al IV-lea înaintea erei noastre), istoric și geograf grec, discipol al lui Aristotel. — Pag. 103.
- Diodorus Siculus* (veacul întâi înaintea erei noastre), istoric grec, autor al „Bibliotecii istorice“ în 40 volume. — Pag. 142, 152.
- Dionisios din Halikarnas* (veacul întâi înaintea erei noastre), istoric roman. — Pag. 107.
- Dureau de la Malle Adolphe* 1777—1857), economist și istoric francez. — Pag. 134.
- Eshil* (525—456 înaintea erei noastre), renumit poet grec, denumit „Tatăl tragediei“. — Pag. 10, 11, 63, 107, 108.
- Espinass, Alfred Victor* (1844—1922), biolog și sociolog francez. — Pag. 33.
- Euripide* (480—406 înaintea erei noastre, autor de tragedii, (Grecia). — Pag. 65.
- Ferdinand Catolicul* (1452—1516), rege al Castiliei și Aragoniei. — Pag. 55.
- Fison, Lorimer* (1832—1907), misionar și etnolog englez și *Howitt, Alfred William* (1830—1908), etnolog australian, au scos împreună în 1884 o carte despre „Căsătoria pe grupe la indigenii australieni“. — Pag. 43, 45.
- Fourier, Charles* (1772—1837), socialist utopist francez, mult apreciat de Marx și Engels pentru satira sa mușcătoare la adresa societății burgheze. — Pag. 20, 73, 163, 187.
- Freeman, Edward Augustus* (1823—1892), istoric englez. — Pag. 7.
- Fustel de Coulanges, Numa Denis* (1830—1889), istoric francez. — Pag. 106.
- Giraud-Teulon Alexis* (născut 1839), istoric francez — elvețian — Pag. 17, 20, 33, 34, 62.
- Gladstone, William* (1809—1898), bărbat de stat englez, conducător al partidului liberal, autor al unor lucrări de teologie și de istorie a literaturii. — Pag. 108.
- Goethe, Johann Wolfgang von* (1749—1832). — Pag. 30.
- Grégoire de Tours* (pe la 539—594) episcop, scriitor teolog și istoric. — Pag. 145.
- Grimm, Jakob* (1785—1863) lingvist german. — Pag. 141.
- Grote, Georg* (1794—1871), englez, istoric al culturii. — Pag. 102—106
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich* (1770—1831). — Pag. 178.
- Herodot* (484—425 înaintea erei noastre), cel mai vechiu istoriograf grec. — Pag. 41, 65.
- Heusler Andreas* (1834—1921). juriconsult elvețian. — Pag. 60.
- Homer* (veacul al IX-lea înaintea erei noastre), socotit drept autor al „Eliadei“ și al „Odiseii“. — Pag. 27, 63, 64, 106, 108.
- Howitt, Alfred William* (1830—1908), vezi Fison. — Pag. 45.
- Huschke, Georg Philipp Eduard* (1830—1909), istoric al dreptului în Germania. — Pag. 130.
- Irod, Herodes* (37 înaintea erei noastre — 4 al erei noastre), rege al Iudeii. — Pag. 132.
- Irminon* (veacul al IX-lea) călugăr franc al ordinului benedictin. Pag. 160.
- Ianctuc, Nicolai Andreievici* (1859—

- 1921), etnograf rus. — Pag. 189.
- Iaroslav* (985—1054) mare cneaz al Kievului. — Pag. 60.
- Kaye, John William, Sir* (1814—1876) etnograf englez. — Pag. 41.
- Kovalevsky, Mazim Maximovici* 1851—1916, etnograf și sociolog rus. — Pag. 58—59, 61, 136, 140, 146.
- Lange, Ludwig* (1825—1885), lingvist și istoric german. — Pag. 130.
- Lassalle, Ferdinand* (1825—1864). — Pag. 185.
- Latham, Robert Gordon* (1812—1888), lingvist și etnograf englez. — Pag. 14.
- Letourneau, Charles Jean Marie* (1831—1902), sociolog francez. — Pag. 32, 33, 36.
- Livius, Titus* (anul 59 înaintea erei noastre — 19 al erei noastre), autor a 142 cărți de istorie romană „dela întemeierea orașului“. — Pag. 128, 130.
- Longos* (veacul al III—II înaintea erei noastre), scriitor grec. — Pag. 78.
- Lubbock, John* (1834—1913), naturalist, arheolog și istoric al culturii în Anglia. — Pag. 15, 16.
- Luitprand din Cremona* (pe la 929 — 972), episcop, autor al mai multor cronică istorice. — Pag. 156.
- MacLennan, John Ferguson* (1827 — 1881), jurisconsult și istoric al culturii, englez. — Pag. 7, 12—20, 29, 46, 62, 88, 136.
- Maine, Henri James Sumner, Sir* (1822—1888), istoric al dreptului și sociolog englez. — Pag. 81.
- Marx, Karl* (1818—1883). — Pag. 5, 18, 20, 30, 37, 58, 59, 63, 66, 70, 101, 103—105, 108, 110, 165, 173.
- Maurer, Georg Ludwig, Ritter von* (1790—1872), istoric german, autor de lucrări fundamentale despre relațiile sociale și economice la vechii Germani. — Pag. 98, 146.
- Mommsen, Theodor* (1817—1903), istoric și om politic liberal german. — Pag. 104, 127—129, 131,—
- 132.
- Morgan, Lewis Henry* (1818—1881), — Pag. 5—8, 14—21, 23, 27—28, 30—32, 37, 39, 43, 47, 67, 85—88, 91, 98, 104—105, 108, 110, 112, 121, 130—131, 139, 145, 165, 187.
- Moschus* (pe la 250 înaintea erei noastre), poet grec. — Pag. 78.
- Napoleon I* (1769—1821). — Pag. 63, 69, 88.
- Nearchus* (veacul al IV-lea înaintea erei noastre), amiral al lui Alexandru cel Mare; s'au păstrat fragmente din descrierea făcută de el expediției în India. — Pag. 61.
- Niebuhr, Barthold Georg* (1776—1831), istoriograf german. — Pag. 104, 106, 131, 178.
- Odoacru* (născut 493), comandant german în serviciul Romei, care răsturnă pe ultimul împărat roman Romulus Augustulus și se proclamă rege al Ostrogotilor în Italia. — Pag. 150.
- Perseu* (212—166 înaintea erei noastre), ultimul rege în vechea Macedonia. — Pag. 153.
- Pisistrat* (pe la 605—527 înaintea erei noastre), primul tiran atenian. — Pag. 123.
- Plinius, cel tânăr* (62 până la 113), scriitor și bărbat de stat roman. — Pag. 148, 153.
- Plutarch* (pe la 50—120), istoric grec. — Pag. 64.
- Procop* (pe la 490—562), jurisconsult și istoriograf bizantin. — Pag. 71.
- Romulus* (pe la 753—716 înaintea erei noastre), unul din întemeietorii legendari ai orașului Roma. Pag. 126, 131.
- Salvien de Marseille* (pe la 400—484), episcop, orator renumit — Pag. 157, 161.
- Saussure, Henri* (1829—1905), naturalist și etnolog elvetian. — Pag. 33.
- Schömann, Georg Friedrich* (1793—1879), lingvist și istoric german. — Pag. 64, 108.

Scott, Walter (1771—1832), roman-
cier și istoric scoțian. — Pag. 139.

Servius Tullius (pe la 578—534 în-
aintea erei noastre), al șaselea re-
ge roman. — Pag. 133.

Solon (pe la 640—559 înaintea erei
noastre), bărbat de stat grec, care
a dat Atenei o nouă constituție.—
Pag. 105, 114, 118—120, 133, 185.

Sternberg, Leo Iakovlevici (1861—
1927), etnolog rus, deportat în Si-
beria de guvernul țarist, autor a
numeroase lucrări despre indig-
enii din Sahalin și Camciatca. —
Pag. 189, 192.

Sugenheim, Samuel (1811—1877),
istoric german. — Pag. 53.

Tacit Publius Cornelius (pe la 55—
120), cel mai renumit istoric ro-
man. — Pag. 7, 16, 26, 27, 70, 95,
142—150, 152.

Tarquinius Superbus (a domnit pe
la 534—510 înaintea erei noastre),
al șaptelea rege roman, după răs-
turnarea căruia Roma a adoptat
forma de stat republicană. —
Pag. 132, 135.

Teodoric, numele celor trei regi
gotici care au domnit dela 419
până la 526. — Pag. 132.

Theokrit (veacul al III-lea înaintea
erei noastre), poet grec. — Pag.
78.

Tezeu, erou și principe legendar
grec, căruia i se atribuie unirea di-
feritelor comune atice cu centrul
în Atena. — Pag. 113.

Tucidid (pe la 460—403 înaintea e-
rei noastre), istoric grec, autorul
„Războaielor peloponeziace”. —
Pag. 110.

Tiberius (42 înaintea erei noastre—
37 al erei noastre), împărat ro-

man începând din anul 14 al erei
noastre. — Pag. 132.

Tylor, Edward Burnett, Sir (1832—
1917), antropolog și etnolog en-
glez. — Pag. 9.

Ulfilă (pe la 310—383), primul e-
piscop al Goților, a întocmit alfa-
betul gotic și a tradus biblia în
limba gotică. — Pag. 132.

Varus, P. Quinctilius (mort 9), co-
mandant suprem roman în Ger-
mania, ale cărui legiuni au fost
completamente zdrobite de către
Germani în bătălia din pădurea
Teutoburg. Pag. 125.

*Wachsmuth, Ernst Wilhelm Gott-
lieb* (1748—1866), istoriograf ger-
man. — Pag. 65.

Wagner, Richard (1813—1883). —
Pag. 37.

Waiz, Georg (1813—1886) istoric
german. — Pag. 146.

Watson, John Forbes (1827—1892),
- etnolog englez, care împreună cu
J. W. Kaye a scris mai multe lu-
crări despre noua istorie a Indiei.
— Pag. 41.

Westermarck, Edward Alexander
(născut 1862), istoric al culturii,
suedez — Pag. 33, 35, 36, 51.

Wolfram de Eschenbach (pe la
1170—1220) poet german în evul
mediu, Pag. 71.

Wright, Eter Arthur (1803—1875),
misionar la Irokezi, colaborator al
lui Morgan. — Pag. 49.

Zurita, Alonso de (pe la jumăta-
tea veacului al 16-lea), istoriograf
spaniol, unul din cei dintâi cercetă-
tori ai vechiului Mexic. — Pag.
61.

Consiliul Județean Cluj
Biblioteca Județeană
"Octavian Goga"

CUPRINSUL

	<u>Pag.</u>
<i>Prefețe</i>	
I. La ediția întâia 1884	5
II. La ediția a patra 1891	7
I. Treptele culturii preistorice	21
1) Sălbăticia	21
2) Barbaria	23
II. Familia	28
III. Ginta irocheză	86
IV. Ginta Greacă	102
V. Nașterea statului atenian	112
VI. Ginta și statul în Roma	124
VII. Ginta la Celți și Germani	136
VIII. Formarea statului la Germani	152
IX. Barbarie și civilizație	165
<i>Adaus</i>	
F. Engels, Descoperirea unui nou caz de căsătorie pe grupe	188
<i>Index de cărți și de reviste menționate de Engels</i>	193
<i>Index de nume</i>	195

DIN OPERELE LUI FRIEDRICH ENGELS

au apărut în Editura P. C. R. :

Domnul Eugen Dühring revoluționează știința (Anti-Dühring)

Ludwig Feuerbach și sfârșitul filosofiei clasice germane

Origina familiei, a proprietății private și a statului

Desvoltarea socialismului dela utopie la știință

Războiul țărănesc german

Decăderea feudalismului și ridicarea burgheziei

**Rolul muncii în procesul de transformare a malmuței
în om**

**Manifestul Partidului Comunist (în colaborare cu Karl
Marx)**

IN PREGĂTIRE :

Situația clasei muncitoare în Anglia

Dialectica naturii